

**T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOS-YL-2010-0003**

**ETKİLEŞİM RİTÜELİ ZİNCİRLERİ KURAMI
BAĞLAMINDA
MİLLİYETÇİ RİTÜELLERİN İNCELENMESİ**

HAZIRLAYAN

Ummuhan ASLAN

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Ümit TATLİCAN

AYDIN-2010

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Sosyoloji Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Ummuhan ASLAN tarafından hazırlanan **Etkileşim Ritüeli Zincirleri Kuramı Bağlamında Milliyetçi Ritüellerin İncelenmesi** başlıklı tez, 01.12.2009 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

Unvanı, Adı ve Soyadı :

Kurumu :

İmzası:

Doç.Dr. Ümit TATLİCAN

Adnan Menderes Üniversitesi

Yrd.Doç.Dr. Cevdet ÖZDEMİR

Adnan Menderes Üniversitesi

Yrd.Doç.Dr. Yavuz KILIÇ

Adnan Menderes Üniversitesi



Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu Yüksek Lisans tezi, Enstitü Yönetim Kurulununsayılı kararıylatarihinde onaylanmıştır.

Doç.Dr. Ümit TATLİCAN
Enstitü Müdürü

Bu tezde görsel, işitsel ve yazılı biçimde sunulan tüm bilgi ve sonuçların akademik ve etik kurallara uyularak tarafımdan elde edildiğini, tez içinde yer alan ancak bu çalışmaya özgü olmayan tüm sonuç ve bilgileri tezde kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

Adı Soyadı : Ummuhan ASLAN

İmza :

YAZAR ADI-SOYADI: UMMUHAN ASLAN

BAŞLIK: ETKİLEŞİM RİTÜELİ ZİNCİRLERİ KURAMI BAĞLAMINDA
MİLLİYETÇİ RİTÜELLERİN İNCELENMESİ

ÖZET

Modernleşmeyle birlikte, dinin ve dinsel unsurların toplumsal yaşamda eski belirleyiciliğini kaybetmesi ve bu durumun yaşattığı boşluk artık günümüzde çeşitli kurumlar tarafından doldurulmaktadır. Birlik ve beraberliğin yarattığı güç toplumsal yaşamda ilk olarak Tanrı biçiminde tezahür etmiştir. Toplumlar Tanrı için gerçekleştirilen ritüeller aracılığıyla üyeleri arasındaki bağları güçlendirmişlerdir. Modern yaşamla beraber toplumsal hayata birey yeni bir kutsal olarak eklenmiş ve ritüeller artık onun benliği etrafında şekillenmeye başlamıştır. Modernleşme bireyleri artık dinin bir müridi olmaktan çıkarmış ve çeşitli grupların üyesi kılarak toplumsal düzeni, birlik ve beraberliği o gruplarda yaratılan kutsallar etrafında gerçekleştirilen ritüeller aracılığıyla kurmaya başlamıştır. Bu ritüeller yine dinsel ritüellerdeki gibi bir kutsal etrafında üyelerini bir araya getirerek, belirli ritüel hareketler ve semboller üretmek toplumu yeniden ve yeniden üretmektedir.

Bu bahsedilen durumun modern yaşamda en iyi örneklerinden biri milliyetçilik olgudur. Bu bağlamda çalışmanın amacı, milliyetçi ritüellerden yola çıkarak ritüelleşme olgusunu irdelemektir. Bu amaçla Aydın İli Milliyetçi Hareket Partisi üyeleriyle bir alan araştırması yapılmıştır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER

Etkileşim Ritüeli, Etkileşim Ritüeli Zincirleri Kuramı, Milliyetçi Ritüeller

NAME and SURNAME: UMMUHAN ASLAN

TITLE: THE EXAMINATION OF NATIONALIST RITUALS IN TERMS OF THEORY OF INTERACTION RITUAL CHAINS

ABSTRACT

Religion and religious elements loses their firmness over social life with the modernization and the space it is created is now filled with different institutions. The power which is produced from unity and solidarity within the social life has firstly appeared as God. Societies have strengthened the relations between the members via rituals which were practiced for God. With modern life, individual has been articulated as a new sacred in social life, and the rituals have started to take shape around his/her self. Modernization has deduced individuals from being a disciple of religion and started to establish social order, unity and solidarity via rituals which were accomplished around the created sacred. Within the groups that individuals became the members. These rituals produce and reproduce society by generating particular ritual behaviors and symbols which resemble religious rituals and this rituals bring the members together around a sacred.

One of the best examples of this situation in modern life appears in nationalism. Within the context, the aim of this thesis is to examine the concept of ritualization by looking at nationalist rituals. A fieldwork was carried out in Milliyetçi Hareket Partisi (Nationalist Action Party) in Aydın to realize the research objective.

KEYWORDS:

Interaction Rituals, Theory of Interaction Ritual Chains, Nationalist Rituals

ÖN SÖZ

Sosyolojik bağlamda ritüel ve ritüelleşme olgusunun irdelenmesi toplumsal yapıyı anlamak için önemli bir ihtiyaçtır. İnsanları gruplara ayırarak katmanlaştıran etkileşim ritüelleri, diğer taraftan birleştirici unsurlara sahip bir tutkal olarak işlemektedir. Bu çerçevede ritüel olgusunu milliyetçi ritüeller bağlamında incelemeye çalıştık.

Tez bu alanda yapılmış eksiksiz bir çalışma iddiasında olmayıp, modern ritüeller üzerine sosyolojik çalışmaların yapılması gerektiği konusunda bir çağrı niteliğindedir.

Bu çalışmanın gerçekleşmesinde beni fikirleriyle aydınlatan, çevirilerini büyük bir özenle gerçekleştirdiği makalelerini ve manevi desteğini esirgemeyen değerli hocam sayın Doç. Dr. Ümit TATLİCAN'a ve değerli zamanını bana ayıran, soruların hazırlanması aşamasında çok büyük yardımları olan değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Gülhan DEMİRİZ'e ve maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen AİLEM'e verdikleri emeklerden dolayı çok teşekkür ederim.

Ayrıca çalışmamı gerçekleştirmemde gerekli kolaylıkları sağlayan Aydın Milliyetçi Hareket Partisi İl Başkanı Hasan MUTİ'ye, İl Sekreteri Anıl PEHLİVAN'a ve çalışmaya samimi yanıtları ile katılan bütün MHP üyelerine teşekkür ederim.

Ummuhan ASLAN

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	i
ÖNSÖZ	ii
İÇİNDEKİLER	iii
EKLER LİSTESİ	vi
TABLolar LİSTESİ	vii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
ETKİLEŞİM RİTÜELİ ZİNCİRİ KURAMININ TEORİK ÖN TEMELLERİ	
1.1. EMİLE DURKHEİM'İN RİTÜEL TEORİSİ	
1.1.1. Durkheim'ın Din Olgusuna Yaklaşımı	4
1.1.2. Kutsal ve Dindışı Ayrımı	6
1.1.3. İlkel Kabile Toplumlarının Dini Olarak Totemizm	7
1.1.4. Duygular ve Ritüel Teorisinin Perdelerini Aralayan Bir Yaklaşım Olarak Durkheim'ın Ritüel Teorisi	9
1.2. ERVİNG GOFFMAN'IN TOPLUM ARAŞTIRMASINDA SOSYAL PSİKOLOJİK BİR YAKLAŞIM OLARAK 'ETKİLEŞİM RİTÜELİ'	
1.2.1. Etkileşim Ritüeli Yaklaşımının Temelleri ve Anlamı	12
1.2.2. Ritüellere Dramaturg Yaklaşım	15
1.2.3. Ritüel Unsurların Bir Sınıflaması	20
1.2.3.1. Saygı Ritüelleri; Kaçınma ve Sunma Ritüelleri	24
1.2.3.2. Uygun Davranış	29

İKİNCİ BÖLÜM

RANDALL COLLİNS'İN ETKİLEŞİM RİTÜELİ ZİNCİRLERİ TEORİSİ

2.1.-Makro-Mikro Düalizmine Bir Çözüm: Toplumsal Yapıyı Etkileşim Ritüeli Zincirlerine Dönüştürme	34
2.2.Makro Yapıların Mikro Temelleri	40
2.3.Toplum Üreten Bir Mekanizma: Etkileşim Ritüelleri	42
2.4. Toplumsal Etkileşimde Kaynakların Müzakeresi	54

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GENEL TEORİK ÇERÇEVE 62

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ETKİLEŞİM RİTÜELİ ZİNCİRLERİ KURAMI BAĞLAMINDA

MİLLİYETÇİ RİTÜELLERİN İNCELENMESİ

4.1. ARAŞTIRMA YÖNTEM VE TEKNİKLERİ

4.1.1. Araştırmanın Amacı	67
4.1.2 Araştırmanın Evren ve Örneklemi	67
4.1.3. Veri Toplama Tekniği	67
4.1.4. Veri Analizi	68

4.2. ARAŞTIRMA BULGULARININ SUNUMU

4.2.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri	68
4.2.2. Katılımcıların Grup Yapısını Değerlendirmesi	71
4.2.3. Katılımcıların Grup Aidiyeti	86
4.2.4. Grup Etkinlikleri	101
4.2.5. Grup Sembolleri	105
4.2.6.Grup Değerleri	109
4.2.7. Grup Üyeleri Arasındaki İletişim	112

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 113

KAYNAKÇA 116

EK 1: Görüşme Formu

119

ÖZGEÇMİŞ

125

EKLER LİSTESİ

EK 1: Görüşme Formu

119

TABLolar LİSTESİ

Tablo 3.1. : Etkileşim Ritüeli Zincirleri Tablosu	66
Tablo 4.2.1.1.: Katılımcıların Yaşa Göre Dağılımı	69
Tablo 4.2.1.2.: Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımı	69
Tablo 4.2.1.3.: Katılımcıların Eğitim Düzeyine Göre Dağılımı	70
Tablo 4.2.1.4.: Katılımcıların Yaptıkları İşe Göre Dağılımı	70
Tablo 4.2.1.5.: Katılımcıların Gelir Düzeyine Göre Dağılımı	71
Tablo 4.2.2.1: Grupta Kararların Nasıl Alındığına Yönelik Katılımcı Görüşlerinin Dağılımı	76
Tablo 4.2.2.2.: Grupta Üyelerin Kararlara Katılım Düzeyi İle İlgili Katılımcı Görüşlerinin Dağılımı	77
Tablo 4.2.2.3.: Katılımcıların Grup Yönetiminde Yer Alma Oranları	78

GİRİŞ

Toplumsal düzen ve toplumsal dayanışma problemlerine, Durkheim ve onun izini süren Goffman, Collins gibi ileri gelen sosyologlar, klâsik pozitivist açıklamaların bu sorunları açıklamadaki yetersizliklerini görerek, bu problemlerin açıklanmasında duygular ve ritüel süreçlere yer vermişler ve ampirik çalışmaları ve izledikleri yöntemlerle klâsik açıklamaların ötesine geçmeyi başarmışlardır. Araştırmaları ve eğitim hayatım boyunca ülkemizde ritüel süreçler ve duygulara dair göze çarpan bir çalışmanın yapılmamış olduğunu fark ettim. Bu nedenle, böyle bir çalışmanın hem eğitimim hem de Türk literatüründeki bu konuyla ilgili boşluğu doldurmak açısından faydalı olabileceğini düşündüm.

İnsanlar veya insan grupları kendi üyelerini gündelik hayatta dinsel ritüellere benzer ritüeller etrafında bir araya getirirler ve bu da toplumsal dayanışmanın sağlanmasında ritüellerin önemini gösterir. Kane'e göre, Durkheim *Dinsel Hayatın İlkkel Biçimleri*'nde kutsalın toplumsal kozmolojinin bir parçası olarak görülmesinin ve inançların komünal ritüellerle üretilmesi ve aktarılmasının toplumsal dayanışma ve düzene yol açacağını ileri sürmüştür. İnançlar somut olarak toplumun üyelerinin kullanabilecekleri ve aktarabilecekleri sembollerle temsil edilir. Kutsalın tayini de kolektif bir süreçtir. Yani, her toplum düzenli olarak kolektif sembolik etkinliklerle kendini yeniden teyit eder ve yeniden üretir. Toplum kendini yeniden teyit etmek ve üretmek için ritüelleri bir araç olarak kullanır. Ritüel ise bireye toplumsal hayat ve onun içindeki yeri hakkındaki fikirlerini nasıl formüle etmesi gerektiğini öğreten bir 'kolektif hayat okulu' işlevini görür.

Bu ritüeller dinsel olabileceği gibi, dinsel belirleyici olmadığı yerlerde de seküler yaşam içinde insan gruplarını bir araya getiren ve grubun devamlılığını sağlayan ritüeller üretilmekte ve bunun sonucunda ilgili grup veya gruplar içinde bir toplumsal dayanışma mümkün olmaktadır.

Türkiye'de dinsel ritüelleşme dışında partiler, vakıflar vb. çeşitli organizasyonlarda ritüelleşme yoğun olarak gözlenmektedir. Ülkemizde insanların neden ritüel davranışlara eğilimli oldukları, bu eğilimin ülkemizdeki toplumsal dinamiklerinin neler olduğu ilginç bir araştırma konusudur.

Ülkemizde görülen bu ritüelleşmenin açıklanabilmesinde Randall Collins'in Emile Durkheim ve Erving Goffman'ın 'ritüel' ve 'etkileşim ritüeli' kavramlarından hareketle geliştirdiği "Etkileşim Ritüeli Zincirleri Kuramı" kuramsal temelimizi oluşturacaktır.

Ritüelleşme toplumun birçok farklı kesiminde, örneğin öncelikle doğal olarak dinsel alanda, dindışı alanlardan bürokraside, farklı türden siyasal gruplar veya örgütlerde, akademik dünyada farklı biçimlerde ortaya çıkmakta ve gözlenmektedir. Ritüelleşmenin yaygın olarak karşımıza çıktığı bir başka yer milliyetçiliktir ve dindışı alanda bu tür davranış örüntülerinin daha kolay gözlenebileceği bir alandır. Milliyetçiliği kendine bir kimlik olarak alan ve bunu siyasal alanda temsile çalışan belirli siyasal gruplar veya partiler milliyetçilik duygularıyla yüklü ritüeller ve grup üyeleri arasında o gruba ait olduklarını toplum içinde belli eden davranışlar, kutsalvari nesnelere ve efsanelere üretmekte ve bütün bunlara ciddi vurgular yapmaktadırlar. Bu tür grupların ülkeyi ilgilendiren durumlar karşısında anında canlanmaları ve milliyetçilik adına anında birleşebilmeleri onları bir arada tutan ritüellerin gücünü göstermektedir.

Bu araştırmada amaç insanları veya insan gruplarını bir arada tutan ritüelleşme olgusunun toplumsal dinamikleri ve insanların neden ritüelleştirme eğiliminde oldukları (ve mikro etkileşimler sonucunda makro yapıları nasıl yarattıkları) hakkında Aydın özelinde ampirik bulgulara ulaşmaktır.

Bu amaç doğrultusunda ritüel kuramına yöneldiğimiz zaman sosyolojinin temel dinamiklerini oluşturan ve yıllar önce sunduğu fikirlerle ve ampirik araştırmalarda elde ettiği verilerle günümüz sosyologlarına önemli bir kaynak sağlayan Durkheim'ın dinsel temelli ritüel kuramının önde gelen ismi olduğu görülür. Onu izleyen Goffman ritüel kuramını daha da genişleterek, dinsel olmasa da onu andıran ritüellerin sıradan birçok etkileşimde yer aldığını ve gündelik hayatın içine sindiğini keşfederek toplumsal dayanışma ve düzen problemine farklı bir bakış açısı getirmiştir. Collins, Durkheim'ın *ritüel* ve Goffman'ın *etkileşim ritüeli* kavramlarını zamansal boyutta ele almış ve etkileşim ritüeli zincirleri kuramını ortaya koymuştur. Ritüel kuramının önde gelen bu üç isminin yaklaşımları çalışmanın kuramsal temelini oluşturmaktadır. Collins'ın *Etkileşim Ritüeli Zincirleri* kuramının ortaya çıkmasında fikirleriyle etkili olan iki isme

Çalışmanın birinci bölümünde yer verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde de Randall Collins'in kuramı yer almaktadır.

Çalışmanın nc bölümünde genel kuramsal çerçeveye yer verilmiştir.

Araştırmanın dördüncü bölümünde öncelikle araştırmanın amacı, evren ve rneklemi, veri toplama tekniği ve veri analizi hakkında bilgiler verilecek, daha sonra 'Araştırma Bulgularının Sunumu' başlığı altında görüşmelerden elde edilen veriler sunulurak değerlendirilecektir. Sonuç ve Değerlendirme bölümünde de elde edilen veriler araştırmanın amaçları dikkate alınarak değerlendirmeler yapılıp tartışılacaktır.

I. BÖLÜM

ETKİLEŞİM RİTÜELİ ZİNCİRİ KURAMININ TEORİK ÖN TEMELLERİ

1.1. EMİLE DURKHEIM'IN RİTÜEL TEORİSİ

1.1.1. Durkheim'in Dine Yaklaşımı

Collins Durkheim'in düşünce sisteminin *Dinsel Hayatın İlksel Biçimleri*'nde (1912) doruğuna ulaştığını ifade eder. Ona göre, Durkheim dinin aşkın bir gerçeklik olmadığını, Tanrının toplumun ve onun bireyler üzerindeki ahlâkî gücünün sembolü olduğunu gösterir. Durkheim, toplumun bilinçli ve rasyonel bir temel üzerine kurulamayacağını ve dinlerin sadece hatalı temele sahip olsalardı yüzyıllar boyu önemli bir rol oynayamayacaklarını öne sürer. Durkheim yine de dine bilimin üzerinde bir yer vermez, aksine toplumun diğer kısımlarına temel oluşturan kuvvetli bir ahlâkî güç olarak bilimsel bir din kuramı üretir. Din ritüellerle, yani gerçek dünyadaki belirli toplumsal etkileşim biçimleriyle üretilir. Bu ritüel kuramı ahlâklar ve fikirlerin toplumsal olarak üretilme biçimlerindeki bütün çeşitlilikleri kapsayacak kapasitededir (Collins, 1994).

Durkheim, din olgusu aracılığı ile birey ve toplum arasındaki ilişkiyi ve en çok ilgisini çeken toplumsal dayanışmanın temellerini araştırır. Bazılarınca bir ateist, bazılarınca bilinemezci olan Durkheim, yaygın bir din anlayışı olan “tanrıya tapma olarak din” fikrinin dini açıklamak için yetersiz olduğunu düşünür. Bu düşünce kendinden önceki bilim adamlarında da vardır. Onlar doğal olguları yanlış değerlendirmişler ve dini bireysel zihinlerin bir özelliği olarak gören psikolojik ve bireyci açıklamalar getirmişlerdir. Fakat Durkheim, edindiği entellektüel pratik ve deneyimlerinden yola çıkarak, dinin bireysel değil kolektif bir olgu olduğunu kanıtlamaya koyulur (Cuff *et al*, 2006).

Biraz önce belirttiğimiz gibi, Durkheim din gibi yaygın bir olgunun tamamen yanlış bir olgu olarak asla göz ardı edilemeyeceğini, zira tamamen yanlış bir olgunun insanlar tarafından zamanla fark edileceğini ve bu kadar büyük bir etkiye sahip olamayacağını düşünür (Cuff *et al*, 2006).

Durkheim, en ilkel toplumlardaki ilkel din biçimleri incelendiğinde, modern sosyal sistemlerin kompleks yanlarından ve sosyokültürel dış faktörlerin etkisinden kurtulup dinsel olguların özünün kavranabileceğine inanır (Turner *et al*, 2007). Durkheim bu düşüncelerini kanıtlamak amacıyla verilerinin temel kaynaklarını, ilkel bir Avustralya kabilesi olan Aruntalar üzerine yapmış olduğu bir araştırmadan alır. Durkheim'in ilkel bir toplumda din araştırması yapmasının nedenlerini Ritzer (1992) şöyle sıralar:

- (1) Dinin temel doğasının ilkel bir ortamda daha modern bir toplumdakine göre çok daha kolay kavranabileceğini düşünmesi ve ilkel toplumdaki din biçimleri “tüm çıplaklıklarıyla gösterilebilir” ve “onları açmak için biraz çaba” yetecektir fikri;
- (2) İlkel dinlerin ideolojik sistemlerinin modern dinlerdekinden daha az gelişmiş olduğu, yani zihin karışıklıklarının daha az olduğu fikri;
- (3) Dinin modern toplumda farklı biçimler almış olmasına rağmen, ilkel toplumda ‘entellektüel ve ahlâkî bir uygunluk’ olduğu düşüncesi;
- (4) İlkel din üzerinde çalışsa bile, aslında bunun nedeninin dinsel formun kendisinin olmaması. O, daha ziyade, bu konuyu “insanın dinsel doğası hakkında bir anlayışa ulaşmak, başka deyişle, bize insanlığın özsel ve sürekli bir yanını göstermek” için araştırmıştır. Daha özel olarak Durkheim, ilkel dini modern toplumlardaki dine ışık tutmak için ele alır.

Ritzer'e göre, ilkel toplumlarda, dinin tekbiçimli ve her yerde mevcut karakteri bağlamında, dini kolektif bilinçle bir tutabiliriz. Yani, ilkel toplumda din tam kapsamlı kolektif bir ahlâktır. Ancak, toplum gelişir ve daha da uzmanlaşırken din giderek daha dar bir alan işgal etmeye başlar. Din, modern toplumda kolektif bilinci oluşturmak yerine bazı kolektif temsillerden sadece biri hâline gelir. Her ne kadar din bazı kolektif duyguların ifadesi olsa da, diğer kurumlar da (örneğin, hukuk ve bilim) kolektif ahlâkın diğer yanlarını ifade etmeye başlar. Ritzer'in ifadesiyle Durkheim aslında dinin hep daha dar bir alanı işgal ettiğini kabul etse de, ona göre, modern toplumdaki farklı kolektif temsillerin, tümünün değilse de, çoğunun kökeninde ilkel toplumun her şeyi kapsayan dini yatar (Ritzer, 1992).

Durkheim, *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*'nda, ilk önce araştırılan olgunun açık bir tanımının yapılması gerektiğini ifade eder (Durkheim, 1985). O, din olgusunu araştırmaya koyulurken öncelikle bu olgunun açık ve net bir tanımını yapmak ister. Onun yaklaşımın karakteristik özelliği, ilişkili olguyu (örneğin, intihar veya dini) onun genel bir tanımından hareketle ampirik analize tâbi tutmaktır. Durkheim bu bakış açısına uygun bir şekilde insanlık tarihi içinde din olarak kabul edebileceğimiz bütün farklı toplumsal formları içerecek bir din tanımı geliştirmeye koyulur. Tanrıya veya doğaüstü bir varlığa inancın dinlerin evrensel bir özelliği olduğu fikrini sığ bir tanım olarak değerlendirir. Örneğin, Konfüçyüsçülükte hiçbir Tanrı inancı yoktur. Ona göre, dinin temel özelliği, onun *kutsal*la, büyük bir korku ve saygıyla yaklaşılabilir olacak şekilde özel bir şeyle ilişkisidir. Kutsal, bir anlamda –bayrak gibi– din dışı şeyleri de içerebilir; ancak çoğu kişi bayrağı sıra dışı bir şey olarak görerek kutsallaştırır (Cuff *et al*, 2006). Durkheim bütün bunlardan yola çıkarak dini şöyle tanımlar:

kutsal şeyler, yani ayrı tutulan ve yasaklanan şeyler temelinde bir araya gelen bir inançlar ve pratikler –kendine bağlı olan herkesi Kilise olarak adlandırılan bir ahlaki topluluk içinde bir araya getiren inançlar ve pratikler– sistemi (Durkheim, 2007).

1.1.2. Kutsal ve Din Dışı Ayrımı

Asıl açıklanması gereken şeyin modern dinin kaynağı olduğunu, ancak modern toplumlarda uzmanlaşmanın ve ideolojik sis perdesinin modern toplumdaki dinin kaynaklarını doğrudan araştırmayı imkânsız kıldığını düşünen Durkheim konuyu ilkel toplumlar bağlamında ele alır. Dolayısıyla, ilkel dinlerin kaynağını araştırmak modern dinin kaynağını araştırmaktır. Durkheim “bir toplumsal olgunun nedeni sadece bir başka toplumsal olgudur” (1985) şeklindeki temel metodolojik yaklaşımından hareketle, tüm dinlerin kaynağının toplum olduğu sonucuna ulaşır (Durkheim, 2007). Toplum (bireyler aracılığıyla) belirli olguları kutsal diğerlerini dindışı biçiminde tanımlayarak dini yaratır. Sosyal gerçekliğin *kutsal* olarak tanımlanan yanları –yani ayrı tutulanlar ve yasak sayılanlar– dinin özünü oluşturur. Geri kalanlar –hayatın gündelik, olağan, faydacı, sıradan yanları– *dindışı* olarak tanımlanır. Kutsal olan şey yüceltme, saygı,

gizem, korku ve onur tutumu yaratır. Belirli olgulara saygı onları dindışından kutsala dönüştürür (Ritzer, 1992).

Dinin gelişimi için sosyal gerçekliğin kutsallaştırılan tarafı gereklidir, ancak yeterli değildir. Ritzer'e göre (1992), Durkheim kutsallaştırma dışında üç koşul daha öne sürer:

- (1) Bir dinsel inançlar seti geliştirilmelidir. Bu *inançlar* “kutsal şeylerin doğasını ve onların ayakta tuttukları birbirleriyle veya kutsal şeylerle ilişkileri ifade eden temsiller”dir.
- (2) Bir dinsel *ritüeller* setine gerek vardır. Bunlar “bir insanın bu kutsal nesnelere karşısında nasıl davranması gerektiğini emreden davranış kuralları”dır.
- (3) Din bir *kiliseyi*, kucaklayıcı bir ahlâkî topluluğu gerektirir.

Özetle, Durkheim'a göre, din dünyayı kutsal ve kutsal-olmayan şeklinde iki alana böler. Cuff *vd.*'nin ifadesiyle, bir yanda pratik, maddî ve diğer sorunlarla ilgili sıradan, gündelik dünya vardır: öte yanda, keskin bir biçimde ayrılması gereken özel ve ritüelleşmiş bir dünya bulunur. Örneğin, yapmak istedikleri şey kutsalla bağlantılı olduğunda, insanların giyim biçimlerini, tutumları ve davranış tarzlarını değiştirmeleri gerekebilir. Bu ayrım ayrıca kolektif bir varlığı, bir inananlar topluluğu olan Kiliseyi gerektirir. Kilise, üyelerinin onun belirli inançlarını, özellikle belirli türden eylemleri, yani ritüelleri uygulamasını sağlar (Cuff *et al*, 2006).

1.1.3. İlkel Kabile Toplularının Dini Olarak Totemizm

Totemizm belirli şeylerin, özellikle hayvanlar ve bitkilerin kutsal olarak ve klanın amblemleri olarak alındığı bir din sistemidir. Durkheim totemizmi en basit, en ilkel din biçimi olarak görmüştür (Durkheim, 2007). O, totemizmin ne olduğunu anlayabilmek için totem nesneye, özel bir grubun taptığı bir unsura bakmanın yanlış olduğunu öne sürer. Totem nesne her şey olabilir ve kesinlikle kutsaldır. Totem nesnelere diğer nesnelere ayıran şey bir özellik olmadığına göre, bu totem nesnelere özel bir şey olmak zorundadır (Cuff *et al*, 2006).

Totemizmin kaynağı bitki veya hayvan değildir; onlar sadece bu kaynağı temsil ederler. Totemler kendi temellerini oluşturan maddî-olmayan gücün maddî temsilleridir. Bu maddî-olmayan güç aslında toplumun kolektif bilinci/vicdanı olarak bildiğimiz

şeyden başkası değildir. Totemizm dininin asıl kaynağı klandır. Durkheim bunu şöyle ifade eder: “dinsel güç klanın kolektif ve anonim gücünden başka bir şey değildir” (Ritzer, 1992).

Yazının başında da ifade etmiş olduğumuz gibi, Durkheim’ın, “din onun yaygın kabulünü ve sürekliliğini açıklayacak temel bir hakikate sahip olmalıdır” tezi dikkate alındığında, dinsel inançların gerçek bir şey hakkında olması gerekir. Dinlere yoğun bir kutsal güç ve sonsuz varoluş atfedilir. Bunların dünyadaki bir şeyin özellikleri olması gerekir. Yerlilerin hayatında bu türden sadece bir şey vardır: kendi toplumları. Nitekim kutsala karşı bu tutum, yani tapınma topluma karşı bir tutum, gerçekte bize bir amaç sunan ve yaşantılarımızı düzenleyen güce bir itaattir (Cuff *et al*, 2006).

Cuff *vd.*’nin ifadesiyle, yerlilerin hayat tarzı bir dağılma ve yeniden toplanma döngüsü içerir. Yeniden toplanma durumları kolektif ayinler olarak adlandırılan, ilgili olanların kendilerini duygusal bir esriklik içinde bulacakları ritüellerdir (Durkheim, 2007). Burada Durkheim toplumun gücünün bir başka kanıtını görür; insanlar arasındaki ilişki bireylerin duyguları üzerinde kuvvetli etkilere sahiptir (Cuff *et al*, 2006).

Durkheim’a göre, klan totemizmi bir arada bulunmanın heyecanı ile kolektif coşkunluk aracılığıyla yaratır. Ona göre, grup etkinliğine katılma üyelerde *kolektif coşkunluk*, yani özellikle yoğun duygular içeren alışılmadık bir paylaşılan heyecan durumu yaratır. Bu duyguların ortaklaşa ifadesi onların gücünü daha da pekiştirir (Cuff *et al*, 2006).

Ritzer’e göre, Durkheim kavramsal donanımı içinde yer alan kolektif coşkunluk kavramını çok fazla tartışmaz. Ona göre Durkheim’ın aklında, kolektivitenin –ayrıca toplumun yapısında büyük değişikliklere yol açabilecek– yeni ve artan kolektif bir heyecan yaratabildiği, Reform ve Rönesans gibi kolektif coşkunluğun toplumun yapısında belirgin bir etkiye sahip olduğu büyük tarihsel anlar vardır.

Durkheim’a göre, ayrıca bu tarihsel anların dışında kolektif coşkunluk dini ortaya çıkarır:

din fikri, bu coşkun toplumsal koşullar ortasında ve bu taşma esnasında doğar görünmektedir (Durkheim2007).

Klanın üyeleri totemizmi kolektif coşkunluk dönemlerinde yaratırlar. Totemizm kolektif bilincin/vicdanın sembolik bir temsilidir ve bu kolektif bilincin kaynağı da toplumdur (Ritzer, 1992).

Toplumun üyeleri, içinde yaşadıkları ve bağlı oldukları büyük, daha az geçici kolektiviteye üyelik duygularına ortaklaşa ayinler ve ritüeller aracılığıyla sembolik bir ifade kazandırır. Durkheim insanların tepkilerinin zayıflamaya müsait olduğunu ve belirli türde duyguların gündelik hayatın akışı içinde periyodik olarak canlandırılmadıkları sürece zayıflayacaklarını varsayar. Hem suçun hem de ritüel dinsel hayatın rolü, duyguların periyodik olarak canlandırılmasını, canlı tutulmasını, önceki güçlerinin kazandırılmasını sağlamaktır. Bu yüzden suç (toplumun kurallarıyla ilişkili olarak) öfke duygularını harekete geçirir ve dinsel ayinler, bir yandan bu kuralları benimseyen diğerleriyle ortaklaşa sahip olduğumuz şeyler hakkındaki duygularımızı pekiştirirken, öte yandan gruba ait olan diğerleriyle olan bağlılık ve dayanışma duygularını güçlendirir (Cuff *et al*, 2006).

Durkheim ilke toplumlar üzerine verilerden yola çıkarak toplumun kolektif bilincin, dinin, Tanrı kavramının ve nihayetinde kutsal sayılan her şeyin kaynağı olduğunu ileri sürerek, kutsalın ve toplumun bir ve aynı şey olduklarını ifade eder. Ritzer'e göre, bu olgu ilkel toplumlarda yeterince açık olmasına rağmen, aradaki bu ilişki modern toplumun kompleks yapısı tarafından büyük ölçüde bulanıklaştırılsa bile günümüzde de aynı şekilde devam etmektedir (Ritzer, 1992).

1.1.4. Duygular ve Ritüel Kuramının Perdelerini Aralayan Bir Yaklaşım Olarak Durkheim'in Ritüel Kuramı

Collins'e göre, Durkheim'in *Dinsel Hayatın İlkeli Biçimleri* (1912) adlı eseri iki mesaj içerir. Birincisi bilginin kaynağını araştıran bilgi sosyolojisiyle, ikincisi Durkheimci geleneğin mikro kısmını başlatan ritüeller kuramıyla ilişkilidir (Collins, 1994). Bu araştırma ritüel kuramıyla ilişkili olduğu için Durkheim'in ritüel kuramı üzerine vermiş olduğu ipuçları ele alınacaktır.

Collins'e göre, ritüel kuramı Durkheim'in önceki suç analizinde örtük olarak yer alır. Durkheim cezayı, insanlara yasaları hatırlatan ve yasaya duygusal bağlılıklarını canlı tutan bir ritüel olarak tanımlayarak ritüel kuramının perdelerini aralamıştır. Cezanın toplumun kendini dayattığı olumsuz bir güç olmadığını, aynı zamanda olumlu

bir güç olduğunu ve bunun üretilme biçiminin ilkel kabileyi dinsel ritüelleri kutlamak için bir araya getiren seremoniler gibi ritüellerde görmenin mümkün olduğunu belirtir (Collins, 1994).

Turner ve Stets'e (2005) göre, Durkheim'ın dinin kökenleri hakkındaki akıl yürütmeleri sonucunda ritüel ve duyguların sosyolojisine ilişkin bazı önemli ipuçları sunar. Bunlar;

(1) ***Sembollerini kutsallaştırma bireyler arasında duygu yoğunlaşmasına yol açar.*** Kültürel sembollere 'kutsal' bir nitelik yüklenmesinin önemini vurgulayan Durkheim'a göre, kutsal semboller bireyler arasında yoğun duygular yaratma gücüne sahiptir. Turner ve Stets, daha sonraki kuramcılarının, kültürel sembollerin dinsel olmaları gerekmediğini, aksine gerçekte tüm kültürel unsurların bireylerin etkinliklerini kısıtladıkları ve kontrol ettiklerini ve duygular yaratma gücüne sahip olduklarını öne sürdüklerini ifade eder. Onlara göre, bu, kültürün dayatmalarına itaatın bireyleri olumlu duygular yaşamaya yöneltmesi, ancak itaatsizliğin olumsuz duygular ve yaptırım ortaya çıkarması bakımından, iki türlü olabilir. Bu yüzden, ritüellerin gücünün 'ahlâkî' niteliklerinde yattığını ifade eden Turner ve Stets'e göre, insanlar itaat ettiklerinde olumlu ve semboller ihlâl edildiğinde olumsuz tepkiler alırlar, bu nedenle de ahlâkî kurallara genellikle bağlı kalırlar.

(2) ***Kültür totemler gibi 'kutsal' nesnelere içinde sembolleştirildiğinde ahlâkî bir nitelik kazanır.*** Turner ve Stets'e göre, daha sonraki kuramcılar için, bu kutsal nesnelere dinsel ve hatta fiziksel olmaları gerekmediği açık hâl gelmiştir; aksine, gerekli olan tüm şey, kültürün sadece görünür nesnelere aracılığıyla değil, aynı zamanda anahtar kelimeler, deyimler veya fikirler gibi diğer kültürel semboller aracılığıyla da temsil edilmesidir. Onlar bu durumu şu örnekle ifade ederler: "‘Amerika'yı seviyorum' deyimini tıpkı bir fizik totem gibi işler, sözcüğü Amerikan bayrağı Amerikan toplumun erdemleri olarak algılanan bir dizi inancı simgeler". Onlara göre, bir kültür bir değerler, inançlar veya normlar setinin bir başka semboller setini

simgelediği bu tür bir refleksivite kazandığı zaman daha ahlâkî bir yük kazanır ve duygular yaratabilir. Örneğin, biri Amerikan toplumunun erdemleri hakkında alaycı bir tavır içinde bir bildiri yayınladığında ahlâkî öfkeyi düşünün; bu tepki sanki kişi Avustralya yerlilerinin fiziksel totemine bir baltayla saldırmış veya Amerikan bayrağını yakmış gibi öfke yaratacaktır. Böylece, sembollerin simgeleşmesi kültürü daha belirgin, ahlâken kuşatılmış ve duygusal kılmada bir tür süper-şarj olarak işler.

- (3) ***Dışsal nesnelere simgelediği kültürel unsurlara yönelik ritüeller duygular yaratırlar ve bireyleri bir dayanışma duygusu yaşamaya itme ihtimalleri artar.*** Ayrıca, Erving Goffman (1967) gibi sonraki kuramcılar, bütün kişiler-arası davranışlarda bireyin ilgisini ilişkili kültürel metinler ve çerçevelere odaklayan ritüelleri vurgulamışlardır. Nitekim, dinsel ritüeller bireylerin etkileşim içinde oldukları her zaman ortaya çıkan şeyin sadece özel bir örneğidir.
- (4) ***Ritüeller ritmik senkronizasyon yaratır.*** Ritüeller, bireyler bedenlerini birlikte hareket ettirirken ve kollektif olarak sözlü alışverişlerde bulunurlarken bir tür ritim sergiler. Bu ritmik nitelik coşkunluğun hem bir nedeni hem de sonucudur. Bireyler etkileşim içindeyken daha canlı hâle gelirler ve onların karşılıklı hareketleri bir ritim sergileyerek daha senkronize hâle gelir. Bu ritmik senkronizasyon coşkunluğu artırır, etkileşimi odaklar ve duyguları artırır (Turner ve Stets, 2005).

Turner ve Stets'e göre, Durkheim toplumsal dayanışmanın ilksel temelini keşfettiğini düşünse de, daha sonraki kuramcılar onun tüm kişiler arası ilişkileri düzenleyen temel bir mekanizmalar seti keşfettiğini kabul ederler: dışsal nesnelere göre sembolleştirilen inançlara yönelik ritüeller. Turner ve Stets'e göre, duygular (1) kültürel değerler, inançlar ve normlarla, (2) bu kültürel unsurların dışsal semboller aracılığıyla nesnelleştirilmesiyle, (3) kültürün bu sembolleştirmeleri her an pekiştiren ritüellerle, (4) bedensel hareketler ve konuşmanın ritmik senkronizasyonu ve (5) kültürün

dayatmalarına uyamayanların ritüel yaptırımıyla yakından ilişkilidir (Turner ve Stets, 2005).

Turner ve Stets Erving Goffman'ın bu kuramsal ipuçlarını ilk benimseyen kişi olduğunu ve Durkheim'in temel görüşlerini kültürün gücü içinde ele aldığını ve onları stratejik ve dramaturg bir süreç olarak etkileşim anlayışıyla harmanladığını ifade eder. Onlara göre, Randall Collins de bu fikirleri Durkheim'dan alarak daha güçlü bir etkileşim ritüelleri anlayışı üretmek için Goffman'ın 'karşılaşmalar' anlayışıyla bir araya getirir (Turner ve Stets, 2005).

1.2. ERVING GOFFMAN'IN TOPLUM ARAŞTIRMASINDA SOSYAL PSİKOLOJİK BİR YAKLAŞIM OLARAK 'ETKİLEŞİM RİTÜELİ'

1.2.1. Etkileşim Ritüeli Yaklaşımının Temelleri ve Anlamı

Sembolik etkileşimci yaklaşımın önemli isimlerinden Erving Goffman, 1922 yılında Mannville, Alberta'da doğdu. Toronto Üniversitesi'nde lisans eğitimini tamamlamasının ardından (1945) Chicago Üniversitesi'nde yüksek lisans ve doktorasını (1949-1953) verdi. Goffman Chicago yıllarında Hughes, Blumer, yeni-Durkheimci Lloyd Warner, Edward Shils ve Edward Banfield'in sosyal antropolojik düşüncelerinden etkilendi (Marshall, 1999). Hocası Blumer ile uzun yıllar çalıştı ve onun gibi Mead'in çalışmalarından oldukça etkilendi (Wallace ve Wolf, 2002). Collins yirminci yüzyılda "entelektüel birikime en fazla katkısı olan" sosyolog olarak Goffman'ı işaret eder (Wallace ve Wolf, 2002). Goffman'ın eserleri arasında *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu* (1959), *Akıl Hastaneleri: Akıl Hastaları ve Diğer Sakinlerin Toplumsal Durumu Üzerine Yazılar* (1961); *Çerçeve Analizi* (1974); *Etkileşim Düzeni* (1983) gibi çalışmalar vardır.

Goffman toplumsal olay ve olguları açıklamada pozitivist geleneğin dışına çıkmıştır. Hermeneutik paradigmadan beslenerek, bireysel eylemi etkileşimci düşünce içinde açıklamaya çalışmıştır. Bireysel eylemi açıklayarak toplumsal yapı hakkında daha derin ipuçları yakalamayı hedefler. Dramaturgi yaklaşımıyla mikro-sosyolojiye önemli bir enerji kaynağı sağlamıştır. Goffman sadece özneye vurgu yapan bir kuram

ile öne çıkmamış, kullandığı yöntemle de sosyoloji dünyasında önemli bir yere sahip olmuştur.

Collins'e göre, Goffman'ın 1950'lerde Chicago Üniversitesi'ndeki hocası Warner antropolojik ritüelleri modern gündelik hayatın analizine sokar ve Goffman'ın da bu analizi bir adım daha ileriye götürür (Collins, 1994).

Collins bunu şöyle ifade eder: “Warner yaşantılarımızdaki açık, formel ritüellerle ilgilenirken, Goffman genellikle farkında olmadığımız, toplumsal hayatımızın her yanına nüfuz eden ritüeller bulur”. Collins'e göre, bu durum, hayatımızın her yanının aynı ölçüde ritüelleştiğini ve bütün insanların onlara aynı ölçüde katıldığını göstermez, ancak Goffman ‘etkileşim ritüeli’ni özellikle, farklı insanlar ve farklı durumlar arasında bir tabakalaşma yarattığı için kullanışlı bulur” (Collins, 1994).

Goffman “*Saygı ve Uygun Davranışların Doğası*” adlı makalesinin girişinde modern toplum araştırmalarında, Durkheim ve Radcliffe-Brown'ın etkisi altında, bir toplumsal pratiğin anlamının ve bu pratiğin onu kullanan grubun bütünlüğüne ve dayanışmasına katkısının araştırıldığını, ancak bu araştırmacıların, ilgilerini bireyden gruba yöneltirken Durkheim'in bir bölümde ruh üzerine sunduğu bir temayı ihmal ettiklerini vurgular: “Durkheim burada **bireyin kişiliğinin kolektif mananın bir parçası** olarak görülebileceğini ve **toplumsal kolektivitinin temsilleri olarak gerçekleştirilen ritüellerin bazen birey tarafından gerçekleştirilebileceğini** öne sürer” (Goffman, 1967a).

Goffman bu noktaya dikkat çekerek, kendi araştırma alanı ve hedefi hakkında bize önemli bir ipucu sunar. Goffman, Collins'in de ifade ettiği gibi, gündelik hayatta farkında olmadan gerçekleştirdiğimiz ve etkileşimlerle analitik olarak türetilen benlik ritüellerini ele alır. Hepimiz sorgulamadan farklı etkileşimlere gireriz ve bu girdiğimiz etkileşimlerin boyutları çeşitli davranış kurallarıyla bezelidir. Etkileşimde özel ve kutsal olan benliktir ve onu onaylanan en iyi biçimde sunmaya çalışırız. Bunu da kabul gören davranış kurallarını en iyi biçimde yerine getirerek yaparız (Collins, 1994).

Goffman “*Saygı ve Uygun Davranışların Doğası*” adlı makalesinde, kentli lâik dünyada kişiye sembolik edimlerle sergilenen ve teyit edilen bir tür kutsallık atfedilmesinin bazı anlamlarını araştırır. Bu araştırma alanı için temel önemde olduğunu düşündüğü iki kavram vardır: *saygı ve uygun davranışlar*. Goffman bu bakış açısı ile

Durkheimci bir sosyal psikoloji türünün modern kılıkta etkili olabileceğini göstermeyi hedefler (Goffman, 1967a).

Bu noktada, Collins'e göre, Goffman açıkça Durkheim'in 'farklılaşmış modern toplumlarda bağımsız grupların tanrıları hepimizin genelde sahip olduğu bir 'kutsal nesne'ye, yani 'bireysel benliğe' tapınmaya yol açmıştır' görüşünü benimser. Birey toplumsal bir eyleme katılırken, ona tam bir kişi olarak değil, özel bir kapasite veya statü temelinde, yani özel bir benlik çerçevesinde katılır (Goffman, 1967a).

Collins, Goffman ve Durkheim'in ritüel tanımları arasında da benzerlikler olduğunu ifade eder. Goffman ritüel tanımını şöyle ifade eder: "Ritüel" terimini kullanıyorum, çünkü ritüel etkinlik, aslında informel ve dindışı olduğunda bile, bireyin kendi edimlerinin sembolik içerimlerini koruması ve tasarlaması için gerekli yolu temsil ederken, özel değere sahip bir nesnenin doğrudan mevcudiyetini gerektirir" (Goffman, 1967a). Bu tanım, Collins'e göre, Durkheim'in dinsel ritüeli analiz ederken geliştirdiği tanımla benzerlik taşır. Durkheim, dinin ayırt edici özelliğinin dünyayı –kutsal ve dindışı– alanlara bölmek olduğunu düşünerek, ritüeli şöyle tanımlar: "[R]itüel bir insanın bu kutsal nesnelere karşısında nasıl davranması gerektiğini belirleyen davranış kurallarıdır" (Durkheim, 2007). Bu işlevselci tonda bir tanımdır: toplum ve onun kutsal nesnelere vardır ve bunlar bireyleri –bu nesnelere karşı sembolik anlam yükleyecek biçimde– bir kurala uymaya zorlar (Collins, 1994).

Collins'e göre, bu tanımlar sadece Durkheim ve Goffman'ın ayrıntılı analizlerine giriş noktalarıdır ve bu tanımlar sadece ritüellerin üretilmek zorunda olduğunu değil, onların hangi koşullarda üretildikleri ve etkili olduklarını ve hangi koşullarda üretilmedikleri veya başarısız olduklarını da görmeyi sağlar. Hem Durkheim hem Goffman'ın tanımları kutsal nesnelere önceden inşa edildiklerini varsayar. Mikro-empirik açıdan, bu, onların önceden gerçekleştirildiklerini anlamına gelir, dolayısıyla bu örnek önceden var olan bir şeyin tekrarıdır. Collins'e göre bu bağımsız bir ritüel değil, aksine *bir etkileşim ritüeli zinciridir*. Ona göre, Durkheim ve Goffman'ı bir araya getirmek, ritüellerin sadece kutsal nesnelere saygının varlığını göstermekle kalmayıp, onları kutsal olarak inşa ettiklerini de hatırlatır; ve ritüel daha önceden gerçekleştirilmediği takdirde kutsallık ortadan kaybolur (Collins, 1994).

1.2.2. Ritüellere Dramaturg Yaklaşım

Collins, Goffman'ın geleneksel kabile toplumları ile modern toplumlar arasında kutsallaştırma ve ritüeller bakımından paralellikler gördüğünü ifade eder. Goffman bunu şöyle ifade eder:

Kutsal nesnelere ve inançlar ritüellerle yaratılır: kabile toplumlarında (veya kiliselerimizde) ritüel bir tanrı veya ruh yaratılır; gündelik karşılaşmalar ritüel benlik yaratır (akt. Collins, 1994).

Durkheim için ritüel insanların bedenleri, ilgileri ve duygularını belirli bir biçimde odaklandıkları özel bir konfigürasyon türüken, Goffman'a göre *ritüeller ayrıca tiyatroya benzer*:

Onlar ortaya koyduğumuz performanslardır ve bu yüzden, gerçek sahne donanımlarını gerektirirler: kostümler, sahneler, izleyici yerleri ve icraatçıların kıyafetlerini bir araya topladıkları yerlerdir (akt. Collins, 1994).

Collins'e göre, Goffman bu yüzden ünlü 'sahne önü' ve 'sahne arkası' ayrımını yapar. Özetle,

ritüeller performanslardır. Onlar sadece –ideal benlik imgeleri yaratan, toplumsal bağların müzakere edildiği, diğerlerinin kontrol edildiği– toplumsal sonuçlara sahip olmayıp, aynı zamanda belirli kaynakları, hem maddî sahiplikler hem de kültürel becerileri gerektirir. Onlar toplumu bir arada tutar, ancak bunu tabakalaşmış bir biçimde yaparlar. Ritüeller sınıfsal yapıyı ayakta tutan ve yeniden müzakere eden silâhlardır. Onlar sadece benlik yaratmaz, aynı zamanda benlikleri farklı sosyal sınıflar içinde kademelendirirler (Collins, 1994).

İnsan davranışlarını tiyatroya benzetmesinden dolayı Goffman'ın yaklaşımı dramaturgi olarak anılır. Bu yaklaşımının çerçevesini 1959'da yazdığı *Günlük Yaşamda Benliğin Sunuluşu* adlı eserinde ortaya koyar ve bunu takip eden birçok eserinde bu çerçeveyi genişleterek analizlerine devam eder (Polama, 1993).

Collins araştırma alanında ilk önce yapı yerine yüz yüze etkileşimle ilgilenmiştir. Yüz yüze etkileşim iki kişinin fiziksel mevcudiyeti sırasında birbirlerinin davranışlarını etkilemeleri anlamında kullanılmaktadır (Polama, 1993). Goffman'a göre, her insan bir toplumsal karşılaşmalar dünyasında yaşar. Biraz önce bahsetmiş olduğumuz gibi, bu karşılaşmaların her birinde kişi çizgi olarak adlandırılabilir bir şey içinde, yani duruma ilişkin kendi görüşünü ve bunun aracılığıyla katılımcılara ilişkin kendi değerlendirmesini ifade ettiği bir kalıp içinde davranır (Goffman, 1967b).

Bir toplumsal durumdaki katılımcıların ortak etkinlikleri performans olarak adlandırılır. Bu katılımcıların bir bölümü gözlemci, diğerleri katılımcıdır. Aktör bir rutini oynayan kişidir. Rutin ise, Goffman'a göre, "performans sırasında görülen ve belki diğer durumlarda da sergilenen ya da oynanacak, önceden belirlenmiş eylem kalıplarıdır" (Polama, 1993).

Goffman'a göre, bir performansın iki bölgesi vardır: sahne önü ve sahne arkası. Sahne önü, kişinin performansının, izleyenlere durumu tanımlamak için düzenli olarak genel ve sabit bir biçimde işleyen bölümüdür. Sahne önü, görünüş ve biçim olmak üzere iki düzenlemeyi içerir. Görünüş, performansın gerçekleştirildiği mekânın performansa uyumunu ve performansı sergileyen kişinin performansa ilişkin üzerinde bulundurduğu uyarıları ifade eder. Örneğin bir doktorun günlük rutini uygun olarak donatılmış bürosunun düzeninde gerçekleşir ve üzerindeki beyaz önlük ve boynundaki stetoskop doktoru diğer çalışanlardan ayırmaya hizmet eder. Biçim ise, "yaklaşmakta olan durumda oyuncunun yerine getireceği rol konusunda bizi uyarma işlevi gören uyarıları" temsil eder. Örneğin, doktorun, hastayla ilişkisi süresince kendinden emin duygusuz, serinkanlı bir görüntü sergilemesi beklenir (Polama, 1993). İnsanlar performans ve görünüş/biçim arasında tutarlılık arama eğilimindedir. Örneğin, bir dilenci yırtık pırtık elbiselerle açlık görüntüsü sergileyerek dileniyorsa bunu normal karşılarız, fakat dilenci sergilediği performansa uygun olmayan kıyafetler, yani yırtık olmayan bir ayakkabı giyiyorsa, eli yüzü düzgün ve kıyafetleri iyiye performans ve görünüş/biçim arasındaki uyumsuzluk bizleri şaşırtacaktır (Goffman, 2009).

Goffman performansları idealleştirmemizden bahseder. İdealleştirme, bir performansın sunulduğu toplumun anlayışına ve beklentilerine uyacak biçimde toplumsallaştırılmasının, bir kalıba sokulmasının önemli özelliklerinden biridir. Oyuncular gözlemcilerle birkaç yönden idealize edilmiş bir izlenim sunma

eğilimindedir. Performans, ona göre, toplumun resmî olarak onaylanmış değerlerini, davranışlarından çok daha fazla içerir ve temsil eder. Goffman'a göre bir performans, içinde yaşanan toplumun ortak formel değerlerini öne çıkardığı kadarıyla ritüele benzer (Goffman, 2009).

Bir performansın idealleştirilmesi konusunda ciddi bir kaynak sağlayan alan sosyal hareketliliktedir. Toplumda üst tabakanın idealize edilmesi ve altlarda olanların yukarılara çıkma özlemi söz konusudur. Bu durum, Goffman'a göre, sadece prestijli bir konuma sahip olma arzusunu değil, aynı zamanda toplumun ortak değerlerinin kutsal merkezine yakın bir konuma sahip olma arzusunu da içerir. Dilenci kılığının idealleştirilmesi, ya da üst tabakaların yaşam tarzı ve davranış biçimlerinin idealleştirilmesi vb. söz konusudur (Goffman, 2009). Örneğin, üst tabakaya mensup birinin yemeği eliyle yemesi tuhaf karşılanırken, alt tabakadan birinin yemeği eliyle yemesi tuhaf karşılanmaz. Ya da alt tabakada yer alan biri eğer kendini üst tabaka mensubu olarak göstermek istiyorsa, onların davranış, biçim ve görünüşüyle performansını donatır. Yemek yeme tarzından tutun da, giyim, konuşma vb. tüm aktiviteler toplum tarafından üst tabaka nasıl idealleştirildiyse, aynen öyle yapılarak oynanır.

Sahne önünde sergilenecek olan rutin sahne arkasında hazırlanır. Örneğin bir evde misafirlerin ağırlandığı salon performansın sergilendiği sahnedir. Ancak performansa hazırlık banyo, yatak odası gibi bölgelerde yapılır. Görülmesi istenmeyen davranışlar ve çeşitli döküntüler buralarda yer alır. Burası sahne arkasıdır. Aktör burada oyuna hazırlanır. Goffman'ın örneğiyle, bir yazarın kitabının kamuya sunulmadan önce editör ve kendi elindeki müsveddeleri. Bu müsveddeler arka sahnedir. Bu deneme metinleri sadece editör tarafından incelenir, başka kimseye gösterilmez. Biz okuyuculara ulaştığında o artık sahnelenmeye hazır, ciltlenmiş, biçimlendirilmiştir. Gösteriye hazır olarak bizlere sunulur (Goffman, 2009).

Goffman'a göre, kimi performanslar birkaç kişi ile gerçekleştirilir. Goffman performans takımı ya da takım kavramını, tek bir rutini sergilemek için birleşen bir grup insanı betimlemek amacıyla kullanır. Bir şirketin ortakları ve çalışanları, bir öğretim üyesi ve arkadaşları takım oluşturmaktadır. Goffman, takımın herhangi bir üyesinin gösteriden ayrılma ya da uygun olmayan davranışlarda bulunma gücünün olduğunu, bunun da, grubun tüm üyelerini birbirine bağlı kıldığını savunur. Performansın başarılı

olması için, aktörlerin seyirci önüne çıkmadan önce işbirliği yapmaları gerekir. Takım içinde bir uyuşmazlığın olmaması için üyelerin ortak hareket etmesi ve güvenilir olması gerekir. Örneğin okulun yetersizliğinden öğrencilerine bahseden akademisyen ya da hastaneden yaşanan çatışmaları hastalarına anlatan doktor takım rutinini bozmaktadır (Araz, 2005).

Bir oyuncu bir karakteri başarıyla canlandırmak zorundadır. Kriz ya da kesinti anında oyuncu, gösteriyi kurtarmak için bazı niteliklere sahip olmalıdır. Goffman bu kriz anlarında kullanılan üç ölçüt ve kategori belirler (Polama, 1993).

1. Oyuncuların kendi oyunlarını kurtarmak için kullandıkları savunma ölçütleri ya da ritüelleri.
2. İzleyicilerin oyuncunun rutinin kurtarmak için başvurdukları koruyucu ölçütler ya koruyucu ritüeller.
3. Oyuncuların izleyicilerin koruyucu ölçütleri kullanmalarına müsaade etmek için kullandıkları ölçütler.

Savunma ritüelleri dramaturg bağlılığı (operasyonu maskeleyerek için moral bir zorunluluk), dramaturg disiplini (oyuncunun rolünü benimsemesini) ve dramaturg dikkatliliği içerir. Goffman bir performansın güvenli bir biçimde gerçekleşmesi için gerekli üç nitelik olduğunu savunur (Polama, 1993).

Goffman'a göre, en önemli koruyucu ritüellerden biri nezakettir. Hem oyuncular, hem de izleyiciler arka bölgenin kolay ulaşılabilir olmadığını bilirler. Goffman, bireylerin davet edilmedikleri sürece bu bölgelerden uzak durduklarına işaret eder. Etkileşimin dışarıdakilerin varlığı altında sürmesi gerektiğinde nezaket, kişilerin kendi performanslarının farkında olmasını gerektirir (Polama, 1993).

Goffman'a göre, eğer "izleyici oyuncunun yararına nezaket ve koruyucu uygulamaları kullanarak gösteriyi anlamlı biçimde desteklerse, oyuncu da bu nezaketi olası kılacak bir biçimde davranmalıdır" (Polama, 1993).

Ona göre, nezaket ve görgü kuralları gündelik hayatın ritüellerinin en açık biçimde formüle edilmiş hâlidir. Goffman, bunlarda kendimiz ve diğer insanlar hakkında daha belirgin idealleştirmeler sunduğumuzu belirtir. Örneğin, "Nasılısınız?" sorusu diğer kişinin bir birey olarak alınacak yeterli statüye sahip olduğunu gösteren bir

sembolik formüldür. “Bu tür her –ve çoğu– ritüel hem diğer kişiye bir ölçüde saygı gösterisidir hem de ‘uygun’ formaliteleri nasıl gerçekleştirmesi gerektiğini bilen kişi olduğunu göstererek, kişiye bir ölçüde statü talebi sağlar. Bu yüzden, her karşılıklı konuşma bu anlamda ritüel olabilir” (Collins, 1994).

Kibar veya dostça bir sözlü etkileşimi oluşturan selâmlaşmalar, karşılıklı komplimanlar ve kalıplaşmış sözlü alışverişler: bunlar görünüşte anlamsız olsalar bile, onların önemi nerede kullanıldıkları ve kullanılmadıklarına, kullanılması beklendiği halde kullanılmadıklarında neler olduğuna bakılarak anlaşılır. Sözelimi, durum büyük ölçüde kişiselse (örneğin, gişeden bir bilet alma), onlar toplumsal sonuca sahip olmadan kaldırılabilir. Ancak onlar kişisel bir ilişki veya dostça bir tanışıklığa rağmen ifade edilmediklerinde, yaşanan duygu bir toplumsal aşağılamadır; kişinin tanıdığı birine selâm vermemesi veya ayrılırken bunları seremonik olarak ifade etmemesi, kişisel ilişkinin önemsenmediği veya zayıfladığı anlamına gelir (Collins, 2004).

Anlaşılacağı üzere selâmlaşmalar, karşılıklı komplimanlar ve kalıplaşmış sözlü alışverişler farklı türden kişisel ilişkileri gösterir ve sahneye konan farklı türden küçük karşılıklı konuşma rutinleri, kişilerin birbirleri karşısında nasıl konumlandıklarını, hangi ölçüde arkadaşlık (yani, dayanışma) ilişkisi, yakın bir ilişki veya saygı ilişkisi içinde olduklarını hatırlatır. Onlar, herkesin bildiği ince ayrıntıları, tüm yabancılar arasındaki farklılıkları, gelip geçici faydacı ilişkiler içindeki kişileri, belirli örgütsel rolleri yerine getiren kişileri, birbirlerinin adlarını bilen ve böylece birbirlerini rollerden ziyade bireyler olarak tanıyan kişileri, birbirlerinin etkinlikleriyle, ahbabları, sırdaşları, aile üyeleri, sevdikleri vb.yle ilgilenen kişileri aktarır (Collins, 2004).

Collins’e göre, bu sözel ritüellerin kullanımıyla ilgili derinlere kök salmış bir zamansal boyut vardır. Collins bu noktada Goffman’ın yaklaşımına zamansal boyut olgusunu katarak etkileşim ritüeli zincirleri yaklaşımını geliştirir. Collins’e göre toplumsal hayatı bir durumlar dizisi olarak, yani kişilerin fiziksel olarak bir-arada buldukları karşılaşmalar içinde yer almaları olarak düşünüldüğünde, duruma odaklanmak için genellikle böyle bir durumun varlığına açıkça işaret eden ve onun hangi tür bir durum olduğunu tanımlayan bir edimle başlamak gerekir (Collins, 2004).

Collins bu durumu açıklamak için sözlerine Goffman'dan aldığı şu örnekle devam eder: “Merhaba”, “Hoşça kal” ve benzeri sözler açık ve kapalı durumlar için kullanılır; onlar belirli bir karşılaşma türünün ne zaman başladığı ve bittiğini gösteren geçiş ritüelleridir. Sözlü ritüellerin bu geçişi-gösteren yanı ilişkiyi-gösteren yanla koordine edilir. Dostça “Merhaba Bob” ifadesi (veya seçilen bir başka gösterici), bizim kurumsal rollerin ötesinde dostça bir kişisel kabul ilişkisine sahip olduğumuzu ve bir zincir içinde geçmiş durumları mevcutla ilişkilendiren bu ilişkiyi bize hatırlatır ve yeniden başlatır. “Hoşça kal” ve benzeri ifadeler konuşmanın sonunda söylenir: bu süre içinde belirli türden durumsal bir gerçekliği paylaştık, artık bir sona geldik ve dostça ayrılıyoruz. Nitekim bitiş ritüeli, ilişkinin hâlâ sürdüğünü ve yeniden başlayabileceğini göstererek, şeyleri geleceğe hazırlar’ (Goffman’dan akt. Collins, 2004).

Collins bu durum için ilginç bir örnek daha verir:

Anne-babaların geceyin yatmadan önce çocuklarını öpmeleri, özellikle küçük çocuklarla vurgulanan bir ritüel, her ne kadar kişi artık uykunun değişen gerçekliği içine girecekse de, diğer kişinin hâlen var olduğunu ve çocuklar uyandığında da var olacağını teyit eden bir ritüel biçimidir. Çocuklar için eski uyku duası “Artık uyumaya gidiyorum, Tanrıya ruhumu koruması için dua edeceğim...” sözü dinsel bağlamda –daha büyük ortaklaşa gerçekliklere başvurarak– iyi geceler öpücüğünün salt kişisel ilişkilerde yaptığı işlevi görür (Collins, 2004).

1.2.3. Ritüel Unsurların Bir Sınıflaması

Goffman, ilk temel yazıları “Saygı ve Uygun Davranışlar” (1956/1967) ve “Yüz Çalışması Üzerine: Toplumsal Etkileşimde Ritüel Unsurların Bir Analizi”nde (1955/1967) bir ritüel unsurlar sınıflandırması sunar. Diğerlerine karşı nezaket, selâmlaşmalar dâhil, bir saygı biçimidir. Goffman saygı ritüellerini iki kategoriye ayırır:

bir bireyin diğerlerinin değerine saygısını ifade eden ‘*sunuş ritüelleri*’ ve aktörün diğer insanların (hakkını) çiğnememek için riayet ettiği tabuları oluşturan ‘*kaçınma ritüelleri*’. Sonuncular arasında, önemli bir yanını gündelik hayatın ekolojisini oluşturan, diğer insanlara, uygun bir izlenim yaratmayan

şeyleri yapabilecekleri –durumsal bir performansa hazırlanılan, banyolar ve yatak odalarından özel bürolar ve mutfaklara ve ıvır zıvırın toplandığı evin arkasındaki bina aralarına kadar– bir sahne arkası sağlayan özel hayata saygı vardır (Goffman, 1967a).

Goffman burada da ilk kitabında sahne-önü/sahne-arkası modeline dönüştüreceği materyali işler. Goffman bu iki gündelik ritüel türünü Durkheim’ın pozitif ve negatif ritüeller sınıflandırmasıyla ilişkilendirir (Collins, 2004).

Goffman’ın analizinin Durkheimcı temeli büyük ölçüde göz ardı edilir. Ancak Goffman materyallerini analitik olarak seçer, araştırmasını **gündelik hayatın normal ritüellerinin nasıl gerçekleştirildiğini gösterecek** biçimde tasarlayarak, öncelikle bunu normal ritüellerin zorlandığı veya ihlâl edildiği durumlarla karşılaştırarak yapar. Bu yüzden, Goffman bir akıl hastanesinin şizofren koğuşlarında takma adla gerçekleştirdiği alan araştırmasından yararlanır (Collins, 2004); Goffman bu araştırmayı ayrıca 1955 ve 1956’daki ritüeller ve yüz-çalışması betimlemelerinin empirik temeli olarak kullanılır. Goffman bu akıl hastanesi çalışmasında, kişinin sıradan ritüel uygunluk standartlarını sürekli olarak çiğnediği için akıl hastası olarak etiketlendiğini göstermeye çalışır. O bir ironiyi ortaya koyar: akıl hastaları sahne-arkasının özel hayatından, durumsal kendini-sunuşun desteklerinden ve insanlara gündelik hayat koşullarında kendi uygun-davranışlı benliklerini ve diğerlerine ritüel saygıyı sunmanın karşılıklılığı içinde rol alma yeteneklerini sergilemelerine izin veren diğer kaynakların çoğundan yoksunlardır. Collins’e göre, Goffman’ın araştırma stratejisi Durkheim’ın intihar araştırmasına benzer, ancak daha ziyade insanların niçin kendilerini öldürdüklerini göstermeyi değil, toplumsal dayanışmayı koruyan ve hayata anlam kazandıran normal koşulları sergilemeyi amaçlar (Collins, 2004).

Goffman, aktör ve alıcıyı birbirine bağlayan davranış kurallarını aynı zamanda toplumun bağlayıcıları olarak değerlendirerek, davranış kurallarını hoş, ucuz veya etkili olduğu için değil, uygun veya âdil olduğu için tavsiye edilen bir eylem kılavuzu olarak tanımlar ve ihlâllerin rahatsızlık yaratarak olumsuz toplumsal yaptırımlara yol açtığını ifade eder. Ona göre, davranış kuralları bütün etkinlik alanlarına sızar ve neredeyse her şey adına ve onuruna desteklenerek ortak bir sosyolojik tema sağlanmaya çalışacaktır. Goffman, kurallara bağlılığın davranışların sabitleşmesi ve kalıplaşmasına yol açacağını

ileri sürer ve şunu ekler: ancak bu insan ilişkilerindeki düzenliliğin tek kaynağı değildir (Goffman, 1967a).

Ona göre, davranış kuralları bireyleri iki genel şekilde etkiler: doğrudan, yükümlülükler biçiminde, kişinin kendini ahlâken nasıl kısıtlayacağını belirleyerek; dolaylı yoldan, beklentiler biçiminde, diğerlerinin ahlâkî olarak ona nasıl saygı içinde davranmakla yükümlü olduklarını belirleyerek. Goffman şu örneği verir:

bir hemşire hastalarıyla ilgili tıbbî talimatlara uymak zorundadır; ancak o, öte yandan, hastalarının onlarla ilgili bu eylemlerini gerçekleştirmesini sağlamada esnek bir biçimde işbirliği yapacakları beklentisi içindedir. Bu esneklik, ayrıca, hastaların hemşirelerine karşı yükümlülükleri olarak görülebilir ve birçok kuralın kişiler-arası, aktör-alıcı karakterini gösterir: *birinin yükümlülüğünü oluşturan şey çoğu kez bir başkasının beklentisi olacaktır*” (Goffman, 1967a).

Goffman gerçekte, davranış kurallarının yönlendirdiği çoğu eylemin düşünmeden, sorgulanmadan yapıldığını düşünür: örneğin, bireyler böyle yapmak için özel bir nedenleri olmadığını veya “içlerinden böyle yapmak geldiğini” söylerler (Goffman, 1967a).

Goffman bir davranış kuralı çiğnendiğinde iki bireyin itibar kaybı riski içinde olduğunu ifade eder: kendini kurala göre düzenlemesi gereken bir kişinin yükümlülüğünde; bu düzenleme nedeniyle kişiye özel bir biçimde davranılması gerektiği beklentisiyle. Hem aktör hem de alıcı tehdit altındadır (Goffman, 1967a).

Goffman makalesinde davranış kurallarının, simetrik ve asimetrik kurallar olarak iki ayrı kategoride ele alınabileceğini ifade eder. **Simetrik bir kural** bir bireyi diğerleri konusunda –diğerlerinin de onun hakkında– yükümlülükler veya beklentilere sahip olmaya iten bir şeydir. Goffman’ın örneği bunu açıklayacak olursak, “iki koğuştta, toplumumuzda çoğu yerde olduğu gibi, her bireyin karşılıklı statülerine bakmadan, bir başkasından çalmayacağı ve her bireyin benzer biçimde bir başkasının çalmamasını bekleyebileceği anlayışı vardır”. Goffman, kamu düzeninin ortak nezaketleri ve kuralları olarak adlandırılan şeyin simetrik olma eğiliminde olduğunu ileri sürer (örneğin, İncil’deki, kişinin komşunun karısına göz dikmemesi kuralı gibi). Goffman’a göre, **asimetrik bir kural** statüden kaynaklanan davranış kurallarıdır. Bunu Goffman

şöyle örnekler: “hekimler hemşirelere tıbbî emirler verirler, ancak hemşireler aynısını hekimlere yapamazlar. Benzer şekilde, Amerika’daki bazı hastanelerde bir doktor odaya girdiğinde hemşireler ayağa kalkar, ancak hemşireler odaya girdiğinde doktorlar ayağa kalkmaz” (Goffman, 1967a).

Goffman simetrik ve asimetrik davranış kuralları ayırımından daha önemli bir ayırım olduğunu ifade eder. Bu, temel ve seremonik kurallar ayırımıdır. Ona göre, **temel bir kural**, davranışa önemli olduğu düşünülen konularda (kuralın ihlâli veya devamının ilgili kişilerin benlikleri hakkında ifade ettiği şeyden bağımsız olarak) yön veren bir kuraldır. Nitekim, bir birey diğerlerinden çalmaktan kaçındığında gerçekte diğerlerinin malını korumaya hizmet eden ve sadece onların uygun haklara sahip kişiler olarak sahip oldukları imgesini koruyacak biçimde işleyen *temel bir kurala* uymaktadır (Goffman, 1967a).

Goffman, seremonik bir kuralı, davranışı bizzat ikincil öneme sahip olduğunda ve hatta önemsiz olduğu düşünülen konularda yönlendiren –bir şekilde bireyin kendi karakterini ifade ettiği ve durum içinde diğer katılımcılara ilişkin değerlendirmesini aktardığı için– geleneksel bir iletişim aracı olarak tanımlar (Goffman, 1967a).

Goffman, her toplumda davranış kurallarının herkesin uygun biçimde davranmasını ve görevini yerine getirmesini sağlayan kodlar içinde düzenlenme eğiliminde olduğunu düşünür. Temel kuralları ve temel ifadeleri düzenleyen kod yasaları, ahlâkı ve etiği içerirken, seremonik kuralları ve ifadelerini düzenleyen kod görgü kurallarıdır (Goffman, 1967a).

Goffman’ın asıl ilgilendiği kural tipi seremonik kurallardır. O, seremonik etkinliğin, temel etkinlik gibi, somut eylem değil, eylemin bir bileşeni ve fonksiyonunu gösteren analitik bir unsur olduğunu vurgular. Seremonik bir unsura sahip bir etkinlik fark edilir temel bir özelliğe sahip olmazken, esasen önem bakımından temel olan her etkinliğin yine de (performansı bir şekilde diğerleri tarafından sağlanması bakımından) seremonik bir anlam taşıyabileceğini görebiliriz (Goffman, 1967a).

Goffman’a göre, seremonik etkinlik belirli temel bileşenleri içerir. Goffman bu temel bileşenlerin saygı ve uygun davranışlar olduğunu öne sürer (Goffman, 1967a).

Saygı bireylerin diğerlerine yönelik olarak yaptıkları şeydir; **uygun davranışlar** etkileşimin öteki tarafı, bir toplumsal benliğin inşasıdır. **Uygun davranış** bir eylem biçimi, onun ‘yüz çalışması’ olarak adlandırdığı şeydir. O tek yanlı değil, karşılıklı bir

eylemdir. Aktör her özel durumda –sadece katılımcılar durumsal gerçekliğin tanımını sürdürecektir ritüeli gerçekleştirmek için işbirliği yaptıkları ve onun katılımcıları oldukları ölçüde– bir yüz veya toplumsal benlik edinir. Saygı ve uygun davranışlar arasında karşılıklılık vardır. Bu durumsal benlik tipik olarak idealize edilir veya en azından özel bir izlenim sunmak için sahnelenir; ancak bu durumsal benlik kesinlikle bireysel benliğin kendi hayatının tüm anlarını bir araya getirmek istediğinde olabileceği şeyin tam bir resmini sunmaz. Collins'e göre, durumların dışında yer alan hiçbir ayrıcalıklı gerçeklik yoktur, sadece bir durumlar zinciri ve durumlara hazırlık (ve onların sonuçları) vardır (Collins, 2004). Bu konuyla ilgili Goffman'ın görüşlerini biraz daha detaylı incelemekte fayda vardır. “*Saygı ve Uygun Davranışların Doğası*” adlı makalesinde bu görüşlerini detaylı ve günlük hayattan bol örneklerle bizlere aktarmıştır. Yazdığı o makaleden yola çıkarak bu konuyla ilgili görüşlerini ele alalım.

1.2.3.1.Saygı Ritüelleri; Kaçınma ve Sunma Ritüelleri

Goffman, “saygı ile, etkinliğin –değerlendirmenin düzenli olarak bu alıcının bir alıcısına aktarıldığı sembolik bir araç olarak işleyen veya bu alıcının bir sembolü, uzantısı veya birimi olarak alındığı– bir bileşeni” ifade ettiğini söyler. Ona göre, bu sembolik araçlar bir aktörün bir alıcıyla ilişkisini övme ve onaylama biçimlerini temsil eder. Goffman'a göre, kimi örneklerde, hem aktör hem alıcı gerçekte bireyler olmayabilir (örneğin, iki geminin geçerken birbirini dört kısa sirenle selâmlaması). Bazı örneklerde aktör bir birey, alıcı da bir nesne veya idol olabilir (örneğin, bir gemicinin geminin güvertesinde kış güvertesini selâmlaması veya bir Katolik'in sunak önünde diz çökmesi). Ancak, Goffman hem aktör hem de alıcının bireyler olarak ortaya çıktığı saygı türüyle ilgilenir. Goffman'a göre, bu seremonik etkinlik, muhtemelen, çok açık bir biçimde –toplumsal etkileşimi vurgulayan ve ‘statü ritüelleri’ veya ‘kişiler-arası ritüeller’ olarak ifade edilebilen– küçük selâmlamalar, komplimanlar ve özürlerde karşımıza çıkar. ‘Ritüel’ terimini kullanmasının nedenini şöyle ifade eder: “bu etkinliğin, her ne kadar informel ve lâik de olsa, bireyin kendi davranışının sembolik içerimlerini koruması ve tasarlaması için gerekli bir yolu temsil ederken, doğrudan onun için özel bir değere sahip nesnenin karşısında gerçekleşmesidir” (Goffman, 1967a).

Goffman saygıyla ilgili olarak iki genel kategoriye, kaçınma ritüelleri ve sunum ritüellerine değinir. Aktörün alıcıya ilişkin değerlendirmesini somut olarak betimlediği

sunma ritüelleri; ve yasaklamalar, yasaklar ve tabular biçimini alabilen, aktörün – alıcının kendini belirli bir mesafede tutma hakkını ihlâl etmemek için– yapmaktan kaçınması gereken edimleri anlatan kaçınma ritüelleri (Goffman, 1967a).

Goffman kaçınma ritüellerini, bir terim olarak, aktörü alıcıdan belirli bir uzaklıkta tutmaya yarayan ve Simmel’in alıcının etrafında bulunan ‘ideal alan’ olarak adlandırdığı şeyi ihlâl etmeyen saygı biçimlerini anlatmak için kullandığını ifade eder (Goffman, 1967a).

Goffman bir toplumun, uygun bir biçimde, hürmetkâr kaçınma düzenlemeleri sistemi olarak araştırılabileceğini ve çoğu araştırmanın da bununla ilgili bazı kanıtlar sunduğunu ifade eder (Goffman, 1967a).

Goffman’a göre, sosyal sınıflar arasında kaçınma ritüelleri kullanılmakla birlikte üst sınıfın ilişkiler konusunda daha kapsamlı ve ayrıntılı tabuları da söz konusudur. Goffman şu örneği verir: “Shetland toplumu araştırmasında, Britanya’da kişi orta sınıf kentsel merkezlerden kırsal alt sınıf adalara geçerken masalarda sandalyeler arasındaki mesafenin azaldığını, ancak en dış bölgedeki Shetland adalıların yemekler sırasında ve benzer durumlarda fiilen somut bedensel temas içinde olduklarını buldum”. Ona göre, bir eyleme katılanların statüleri ne olursa olsun, aktör muhtemelen bir ölçüde haklı bir dokunulmazlık beklentisine sahip olduğunu düşünür (Goffman, 1967a).

Goffman’a göre, bir aktörün alıcının genel kişisel bölgesine nüfuz etmek için hiçbir çaba gösterme gereği duymadığı ve özel hayatına nüfuzun kendini kirleteceğinden korkmadığı yerlerde, aktörün alıcıyla yakın ilişkiler içinde yer aldığı söylenebilir (Goffman, 1967a).

Goffman seremonik mesafe ile diğer sosyal mesafe türleri arasında bazı tipik ilişkiler saptar. Aynı statüde olanlar arasında, etkileşimi simetrik teklifsizlik yönlendirirken, üst ve alt konumlardakiler arasında asimetric ilişkiler söz konusudur. Bu durumu hastanede gördüğü şu örnekle aktarır: “araştırma hastanesinde doktorlar hemşireleri özel isimleriyle çağırma eğilimindeyken, hemşireler ‘nazik’ ve ‘resmî’ bir hitapla karşılık verirler” (Goffman, 1967a).

Goffman’a göre, bir başka seremonik kaçınma türü, saygı kısıtlamasını andıran ancak analitik olarak ondan oldukça farklı olan kendini-koruyucu türden bir kaçınmadır. Bireyin bir nesneden kirletmek veya pisletmek için değil, kirletilmemek veya

pisletilmemek için de uzak durduğu/kaçındığı durumlar olabilir. Goffman bu durumu hastaneden aldığı şu örnekle açıklar: “B Koğuşu’nda, Mrs. Baum kız kardeşinin zenci bir hizmetliden gelen evlilik teklifini kabul etmeye izin vermesine karşı çıkan paranoid bir durumdaydı. Hakkında, kirletileceği önyargısına sahip olduğu bir grubun bir üyesiyle ilişki kurduğunu düşündüğünü göstererek; bu yüzden, kapsamlı bir doğum günü ruh hâli içinde doktorlar ve hemşireleri öperken, bu hizmetliyi öpmeye çalıştığı ancak bunu yapamayacağı görüntüsü vermekteydi”. Goffman kişinin yüksek statülü birine saygısını dışa vurmaktan kaçındığı ve kendini-koruyucu bir çaba içinde düşük statülü birinden uzak durduğu ifade eder (Goffman, 1967a).

Sunma ritüelleri ise, bireyin alıcılara nasıl baktığı ve ilerleyen etkileşim içinde onlara nasıl muamele edeceği konusunda özel kanıtlar sunduğu edimleri kapsar. Goffman’a göre, bu ritüel pratikler konusundaki kurallar özel yasaklamaları değil, özel hakları içerir; kaçınma ritüelleri neyin yapılamayacağını belirlerken, sunma ritüelleri neyin yapılabileceğini belirler (1967a).

Goffman’a göre, dört temel sunumsal saygı biçimi vardır: selâmlaşmalar, davetler, komplimanlar ve küçük hizmetler. Bunların hepsiyle, alıcının kendi içine kapanmış bir ada olmayıp, diğerlerinin onunla ve onun kişisel ilgileriyle ilgilendikleri ve ilgilenmeye çalıştıkları söylenebilir (Goffman, 1967a).

Goffman bu konuyla ilgili şöyle bir örnek verir: “Koğuşun üyeleri birbirlerinin yanından geçerken, genellikle selâmlaşmalar yapılacaktır, selâmlaşmanın uzunluğu son selâmlaşmadan beri geçen zaman dilimine ve sonrakinden önce muhtemel görünen zaman dilimine bağlıdır. Masada göz göze gelindiğinde kısa bir kabul alışverişi olacaktır; birisi hafta sonu için dışarı çıktığında süregelen etkinlik içinde bir durma anını içeren bir vedalaşma ve kısa bir kelime alışverişi söz konusu olacaktır” (Goffman, 1967a).

Goffman’a göre, selâmlaşmalarla ilişkili, dış görünüş, statü veya itibarda bir değişime, sanki bu değişimler grup tarafından onaylanmayan değişen bireyin bağlılığını temsil diyorlarmış gibi ‘dikkat çekme’ pratikleri vardır. Yeni elbiseler, yeni saçlar, farklı ‘giyinme’ biçimleri, grup bu değişiklik konusunda ne düşünürse düşünsün, bir dizi komplimanı gerektirecektir. Hastane amatör tiyatrosuna katılan personele iltifat edilecek ve hemşirelerden biri evlendiğinde onun nişanlısının ve ailesinin resimleri herkesin elinde dolaşacak ve uygun bulunacaktır. Bu yollarla, koğuşun bir üyesi

kendisini diğerklerine değeri artan bir kişi olarak sunarak utançtan kurtarma eğiliminde olacaktır (Goffman, 1967a).

Goffman bir başka sunumsal saygı biçiminin, personel ve hastaların her bir hastanın gezintilere, meslekî terapi, konser, yemek-zamanı konuşmalarına ve diğerk grup etkinliklerine katılmasını kesin olarak istemeleri olduğunu ifade eder (Goffman, 1967a).

Ona göre bir başka standart sunumsal saygı biçimi, küçük hizmetler ve yardımın genişletilmesidir. Goffman A Koğuşu'ndan örnekler aktarır: “hemşireler yerel kasabadaki hastalar için küçük alışverişler yapacaklardır; ev ziyaretinden dönen hastalar diğerk hastaları arabayla toplayacaklar; erkek hastalar erkeklerin kurmada iyi oldukları şeyleri kuracaklar ve kadın hastalar servise döneceklerdir. Gıda bireysel tepsilere dağıtıldıkları mutfaktan gelecektir, ancak her yemekte aktif iş besin alışverişinde ve tamamen belirli besinlerden hoşlanmayanların bunları hoşlananlara verdikleri bağışlar da yapılacaktır. Koğuşun çoğu üyesi mutfak tezgâhından yiyecek tepsilere masaya aktarılırken sıraya girecektir”. Goffman bu hizmet alışverişinin adaleti sağlamak için düzenlenmiş formel bir listeye göre değil, daha ziyade –aktörün alıcının özel amaçlarının orada bulunan diğerklerinin sempatik olarak katıldıklarını gösterebildiği– plânlanmamış bir şey olarak yapılmaktadır (Goffman, 1967a).

Goffman'a göre, bir alıcı için söylenmesi ve yapılması gereken şeyler ve söylenmemesi ve yapılmaması gereken şeyler olduğunu belirtirken, bu iki saygı biçimi arasında içkin bir karşıtlık ve çatışma olduğu açıktır. Bir bireyin sağlığı, ailesinin durumu veya ilişkilerinin durumu hakkında soru sormak ona sempatik ilginin bir işaretini sunmaktır; ancak bu sunum, belirli bir biçimde, bireyin kişisel bölgesine girmektir. Goffman bu konuyla ilgili olarak Durkheim'in şu görüşünü ekler: “İnsan kişiliği kutsal bir şeydir; kişi onu ihlâl etmeye cüret etmemelidir, ne de onun sınırlarını ihlâl etmelidir, aynı zamanda en büyük iyi diğerkleriyle duygu alışverişidir” (Goffman, 1967a).

Goffman iki saygı biçimi arasındaki bu içkin karşıtlıkla ilgili iki koğuş örneği aktarır.

A Koğuşu'nda, hastanedeki diğerk koğuşlarda olduğu gibi, bir ‘dokunma sistemi’ vardır. Belirli personel kategorileri diğerklerine sevgileri ve yakınlıklarını onlarla bedensel dokunma ritüeliyle ifade etme ayrıcalığına sahiptir. Aktör kollarını

alıcının beline dolar, bir elini alıcının boynunun arkasında birleştirir, alıcının saçını ve alnını okşar veya alıcının elini tutar. Cinsel çağrışım kuşkusuz resmen dışlanır. Ritüelin en sık aldığı biçim, hemşirenin bir hastaya bu dokunma-ayinini genişletmesidir. Yine de, hizmetliler, hastalar ve hemşireler dokunma hakları, eşit olma hakları bakımından bir grup oluşturmaktaydı. Bu bireylerden biri kendi kategorisinden bir üyeye veya diğer kategorilerden bir üyeye dokunma hakkına sahipti. (Gerçekte bazı dokunma biçimleri, oyunsal kavgada veya dirsek-güçlendirme oyunlarında olduğu gibi, doğası gereği simetrik.) Kuşkusuz, koğuşun bazı üyeleri bu sistemden rahatsızdı, ancak diğerlerinin ona dâhil olma haklarını değiştirmiyorlardı. Bu alışverişlerde örtük olan samimiyet başka şekillerde, örneğin simetrik ilk-isim hakkıyla tekrarlanmaktaydı. Birçok akıl hastanesinde hastalar, hizmetliler ve hemşireler seremonik amaçlarla bir grup oluşturmamaktaydı ve hastaların memurdan dostça fiziksel dokunmayı kabul etme yükümlülükleri karşılıklı değildi (Goffman, 1967a).

Goffman, birbirleriyle karşıtlık içindeki iki saygı biçiminin anlamının ikinci bir örneğinin toplumsal katılım noktasında ortaya çıktığını ifade eder ve şu örneği aktarır:

A Koğuşu'nda, tıbbî kademeler arasında yer almayanlar –hemşireler, hizmetliler ve hastalar– arasında güçlü bir grup içi dayanışma duygusu vardır. Bunu ifade etmenin bir yolu yemekler, kart oyunları, oda ziyaretleri, TV partileri, meslekî terapi ve gezintilere müşterek katılımıdır. Genellikle bireyler sadece bu etkinliklere katılmaya değil, aynı zamanda bunu görünür bir haz ve coşkuyla yapmaya hazırlardır. Kişi kendini bu durumlara kendini verir ve bu veriyle grup oluşur (Goffman, 1967a).

Goffman'a göre, bireyin grup için önemine rağmen grup etkinliklerine katılmaması, grup dayanışmasına bir hakaret olarak düşünülse de bu yine de hastaların hoşnutsuzluk hakkı olarak anlaşılmaktaydı. Goffman şu örnekleri verir:

Kahvaltı için geç gelmek grup dayanışmasına bir hakaret olarak düşünülse de, geç gelenler sadece böyle yaptıkları için yumuşak bir biçimde azarlanırdı. Bir

kez yemek masasında, bir hasta kendine sunulan selâmın karşılığını vermekle yükümlüydü, ancak bundan sonra onun ruh hâli ve davranış biçimi açıkça onun yalnız kalma arzusunu ifade ettiğinde, onu yemekteki konuşmaya çekmek için hiçbir girişimde bulunulmuyordu. Hasta yiyeceğini masadan alıp odasına veya boş TV salonuna götürdüğünde hiç kimse onu azarlamıyordu. Hasta gezintiye çıkmayı reddettiğinde, ona ne kaçırdığı konusunda küçük bir şaka yapılıyor, ancak mesele uzatılmıyordu. Bir hasta diğerlerinin dördüncü oyuncuya gerek duyduğu bir zamanda kart oynamayı reddettiğinde, şakacı itirazlar yapılacak ancak ısrar edilmeyecektir (Goffman, 1967a).

Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere Goffman'a göre, bir bireyi aralarına katma arzusunu gösterme ve onun özel hayatına saygı gösterme arasında kaçınılmaz bir karşıtlık vardır (Goffman, 1967a).

Kısacası Goffman'a göre, toplumsal etkileşim sunma ritüelleri ve kaçınma ritüelleri arasında sürekli bir diyalektiği içerir.

1.2.3.2. Uygun Davranış

Uygun davranış, daha önceden bahsettiğimiz gibi, Goffman'ın 'yüz çalışması' dediği şeyi ifade eder. Uygun davranış bireyin seremonik davranışının bir unsurudur. Goffman'a göre, bireyin yürüyüş biçimi, giyim ve duruşla tipik olarak aktarılan –onun belirli arzulanır ve arzulanmayan belirli niteliklere sahip biri olduğunu en yakınındakilere ifade etmeye hizmet eden– seremonik bir unsurdur (Goffman, 1967a).

Ona göre, uygun tutum ve davranışlarla aktarılan nitelikler analiz edildiğinde belirli temalar açık hâle gelir. İyi davranışlı birey yaygın olarak 'karakter eğitimi' veya 'sosyalleşme'yle ilişkili niteliklere sahiptir. Goffman'a göre, uygun biçimde davranan birey diğerleri tarafından gözden düşürülmesinin yollarını kapatan biridir ve bu nedenle onlar tarafından kirletilmesi ihtimal dışıdır. Goffman'a göre, daha önemli bir nokta, iyi davranış bir aktörün kendisini bir etkileşimci olarak iyi hâlde tutmak, iletişimi sürdürülebilmek ve birey diğerlerinin kendi hakkında güvenilir bir etkileşimci olarak düşünmesini istiyorsa gerek duyulan şeydir (Goffman, 1967a).

Goffman'a göre, birey uygun davranışlara sahip biri olduğunu, kendisi sözlü olarak onlara sahip olduğunu ilân ederek oluşturamaz, o diğerlerinin, kendi

davranışlarını yorumlayarak, onda görmeyi isteyecekleri nitelik türlerini atfedecek biçimde davranır. Genelde, böylece, birey uygun davranışlarla kendisi hakkında bir benlik imgesi yaratır (Goffman, 1967a).

Goffman uygun davranış kurallarını da, saygı/itaat kuralları gibi, simetrik veya asimetrik olarak ikiye ayırır. Toplumsal eşitler arasında, simetrik uygun davranış kuralları çoğu kez tavsiye edilir. Eşit olmayanlar arasında birçok farklılık bulunabilir. Goffman bu durumu şu örnekle aktarır:

Hastanenin psikiyatri birimlerinde personel toplantılarında, doktorlar konuşma konusunu saptırma, değiştirme ve gayri ciddi konumlarda oturma ayrıcalığına sahiplerdir. Öte yandan hizmetliler personel toplantılarında hazır bekleme ve toplantı sırasında sorular sorma hakkına sahiplerdir, ancak örtük olarak doktorların gerek duyduğundan daha büyük bir dikkat içinde hareket etmeleri beklenir. Doktorlar hemşirenin odasına rahatça girip çıkma, odanın ilaç verilen tezgâhına rahatça yayılma ve hemşirelere şakalar yapma hakkına sahiptir; diğer elemanlar doktorlarla informel etkileşime ancak sadece doktorlar başlattıktan sonra girebilirlerdi (Goffman, 1967a).

Goffman uygun davranışla ilgili olarak önemli bir noktaya dikkat çeker. Ona göre, diğerlerinin karşısında iyi davranışlı bir dış görünüş sergileme güdülerini ne olursa olsun, bireyin –bu konuda bir başka birinin ona dokunabileceği birçok yardımı kaçırmak istemiyorsa– esnek bir biçimde işbirliği yapacağı varsayılır. Örneğin, “...birey saçları çok uzayınca kadar tarar, ardından bir berbere gider ve saç kesimi sırasında istenilen talimatları yerine getirir. Bu iradî itaat kesinlikle önemlidir, zira bu tür kişisel hizmetler bireyin dokunulmazlığının asıl merkezine yakın yerde yapılır ve kolayca ihlâllerle sonuçlanabilir; hizmet veren ve alan bunların ortaya çıkmaması için yakından işbirliği yapmalıdır”. Ayrıca Goffman’a göre, bir birey diğerlerinin uygun dış görünüş olarak gördükleri şeyi sürdürmüyor ve onlarla bu konuda görevli olanlarla işbirliği yapmayı reddediyorsa, bu zorla yapılacak ve bedeli büyük bir saygınlık ve saygı kaybı olacaktır. Goffman bunu hastaneden şu örnekle aktarır:

Ziyaret gününde hizmetlilere erkek hastaları ‘giydir’ ve tıraş et emri vermek kolaydır ve kuşkusuz bu yapıldığında hastalar daha uygun bir dış görünüme sahip olacaklardır, ancak bu dış görünüş hastaların aşırı onur kırıcı durumlara maruz kalmalarıyla –örneğin duşlar veya berberde– başarılı bir süreçtir (Goffman, 1967a).

Goffman’a göre, saygı ve uygun davranışlar analitik terimlerdir; empirik olarak, onların işaret ettikleri etkinliklerde birçok örtüşme vardır. Goffman’a göre, bireyin diğerlerine saygı gösterdiği veya saygıdan kaçındığı bir eylem, aynı zamanda onun bizzat iyi veya kötü davranış sergileyen bir birey olduğunu ifade etmesini sağlar (Goffman, 1967a).

Bu örtüşmeye Goffman doktor-hasta ilişkilerinden örnek verir:

Doktorun bazı hastalarına karşı yapabileceği bir şikâyetin onların bir tetkikten önce yıkanmadıkları biçiminde olduğunda; yıkanma doktora saygı göstermenin bir yoluyken, aynı zamanda hastanın kendini doktora temiz, iyi davranışlı biri olarak sunma biçimidir (Goffman, 1967a).

Goffman’a göre, saygı ve uygun davranış arasındaki ikinci bir bağlantı, kişinin iyi davranış sergileme istekliliğinin orada bulunanlara saygı göstermenin bir şekli olmasıdır (Goffman, 1967a).

Goffman saygı ve uygun davranışlar arasında özdeşlik değil ‘tamamlayıcılık’ ilişkisi olduğunu ifade eder. Saygı imgeleri etkileşimin dışındakilere topluma, bireye bu toplumun hiyerarşisi içinde kazandığı yeri gösterme eğilimindedir. Uygun davranış imgeleri bir toplumsal konumun etkileşim sırasında onun yükümlülüklerini sergileme fırsatı veren niteliklerini gösterme eğilimindedir (Goffman, 1967a).

Saygı ve uygun davranışlar arasında başka tamamlayıcı ilişkiler de vardır. Bir birey, saygılı bir muameleyi hak etmek için uygun davranışı sergilemesi gerektiğini hissettiğinde, bunu yapacak konumda olması gerekir. O, örneğin, diğerlerinin gözünde kendisini uygunsuz kılacak yanlarını diğerlerinden gizleyebilmeli ve –giyim, düşünce, duruş veya eylem bakımından– uygunsuz bir durumda olduğunda bunu gizleyebilmelidir. Diğerlerinin onunla ilgili olarak icra ettikleri kaçınma ritüelleri kişiye

–onlara sadece saygıya değer biri olduğunu sunma fırsatı sağlayarak– manevra imkânı sağlar; aynı zamanda bu kaçınma onun için ona hak ettiği saygıyı göstermelerini sağlamayı kolaylaştırır (Goffman, 1967a).

Benlik, Goffman'a göre, seremonik bir şeyin, uygun ritüel bir dikkatle yaklaşılması ve diğerlerine uygun bir ışık altında gösterilmesi gereken kutsal bir nesnenin bir parçasıdır. Bireyin uygun bir benlik imgesi sunabilmesi için diğerleri karşısında uygun davranışı gerçekleştirmesi gerekir ve sonucunda saygı elde eder; bunun yanı sıra, uygun benlik imgesi yaratabilmesi için uygun davranışların sergileneceği ortamın da buna uygun olması gerekir. Ortam bireyin iyi davranışı için yüksek bir bedel ödenmesini ve ona saygı gösterilmesini sağlamak zorundadır. Saygı ve uygun davranış pratikleri, birey sürdürülebilir, kutsal bir benliği yansıtabilmesini ve uygun bir ritüel temelde kalmasını sağlayabilecek biçimde kurumsallaşmalıdır (Goffman, 1967a).

Goffman'a göre, seremonik davranışın sergilendiği ortam, bir benlik kazanma oyununda işi kolaylaştıran veya zorlaştıran bir unsurdur. Goffman bunu akıl hastanesindeki koğu ortamlarından örnekle açıklar:

Seremonik pratikler tamamen kurumsallaştığında, A Koğuşu'nda oldukları gibi, bir kişi olmak kolay görünmektedir. Bu pratikler yerleşmediğinde, B Koğuşu'nda olmadığı ölçüde, bir kişi olmak zor olacaktır. Bir koğu bir benliğe sahip olmanın kolay olduğu bir yer hâline gelirken, bir başkasının bunun zor bir yer hâline gelmesi kısmen oraya yerleştirilen hasta tipine ve kadronun sürdürmeye çalıştığı rejim tipine bağlıdır (Goffman, 1967a).

Birey üzerindeki zorlama ve kısıtlama bireyin seremonik davranışları sergilemesinde zorluklar çıkarır. Bir birey uygun davranışı ve gereken saygıyı sergilediğinde, zorunlu olarak bireysel özerklik alanlarına sahip olacaktır. Birey kendi toplumunun saygı ve uygun davranış ritüellerini yerine getirebilecek özerkliğe sahip olmalıdır. Goffman yatağa kayışla bağlanmış bir kişinin uygun davranış sergileyebilecek özerkliğe sahip olmadığını ifade eder veya plastik çatalla yemek yedirilen bir hastanede görgü kurallarına uygun yemek yemenin zorlaştırıldığını düşünür (Goffman, 1967a).

Goffman, makalesinde ilkel din hakkındaki Durkheimci fikirlerin saygı ve uygun davranış kavramlarıyla ilgili düşüncelere dönüştürülebileceğini ve bu düşüncelerin kentsel lâik hayatın bazı yanlarını kavramada yardımcı olacağını düşünür. Ona göre, lâik dünya düşünüldüğü kadar dindışı değildir. Çoğu tanrı öldürülmüştür, ancak bizzat 'birey' inatla büyük önemde bir tanrı olarak kalmayı sürdürmektedir (birey kültü). Goffman bunu etkileyici bir şekilde şöyle ifade eder:

Birey bir ölçüde yüksek mevkide ilerlemektedir ve birçok küçük kurbanın alıcısıdır. O kendisine ibadet konusunda kıskançtır, ancak doğru ruh hâli içinde yaklaşarak, kendisine sunulabilecekleri bağışlamaya hazırdır. Onun karşısındaki statüleri nedeniyle, her iki örnekte de ritüel bir dikkatle yaklaşmaları gerektiğini görerek, bazı bireyler onu kirletici bulabilirken, diğerleri onu kirlettiklerini düşüneceklerdir. Belki de, birey bir tanrı olarak varlığını sürdürebilir, çünkü o kendisine yaklaşılma biçiminin seremonik önemini fiilen anlayabilir ve kendine sunulan şeye dramatik bir tepki verebilir. Bu tanrılar arasındaki bağlantılar içinde aracılara gerek yoktur; bu tanrıların her biri kendi rahibi olarak hizmet edebilir (Goffman, 1967a).

II. BÖLÜM RANDALL COLLİNS'İN ETKİLEŞİM RİTÜELİ ZİNCİRLERİ TEORİSİ

2.1. Makro-Mikro Düalizmine Bir Çözüm:

Toplumsal Yapının Etkileşim Ritüeli Zincirlerine Dönüştürülmesi

Randall Collins 'etkileşim ritüeli zincirleri' olarak adlandırdığı kuram ile sosyolojide önemli bir tartışma konusu olan makro-mikro düalizmine dikkat çekici bir mikro-sosyolojik açılım getirir. Collins bu kuramı ile makro-mikro bağlantısını kurmaya çalışmış ve kurduğu bu bağlantıyı "makro yapıların mikro dönüştürümü" olarak isimlendirmiştir.

Collins'e göre, zaman, mekân ve bireylerin miktarı dışında kalan bütün makro yapılar –devlet, sınıf vb.– birer metafordur. Collins, asıl merkezi odağın zaman ve mekânda dağılan en az iki kişinin etkileşimi olduğunu ileri süren bir mikro-sosyolojik bakış açısı sunar. Kompleks toplumsal yapıya sahip bir olguyu anlamaya çalışan bir sosyolog için, bu kuramsal yaklaşım, yürümeyi zorlaştıran yabani otlar ve dikenlerden arındırılmış bir yol gibi kolaylıklar sağlayacak görünür.

Collins, mikro-sosyolojiyi insanların geçici deneyimlerinin somut akışı içinde yaptıkları, söyledikleri ve düşündükleri şeylerin ayrıntılı analizi olarak tanımlarken, makro-sosyolojiyi çoğu kez bağımsız varlıkları gibi algılanan 'devlet', 'sınıf', 'ekonomi', 'kültür', ve 'toplum' gibi büyük ölçekli ve uzun dönemli süreçlerin analizi olarak tanımlar (Collins, 1981).

Collins, yakın zamanlarda yeni teknolojik gelişmeler ve ampirik sosyolojinin fenomenolojiye yöneliminden radikal bir sosyolojik yaklaşımın ortaya çıktığını ifade eder. Ona göre, bu gelişmeler genel toplumsal kalıpların mikro materyallerle nasıl inşa edildiği konusunda yeni bakış açılarına yol açmıştır. Collins, çok ayrıntılı ampirik araştırmaların sosyolojinin ampirik bir bilim olarak gelişiminde etkili olduğunu ileri sürer. Ona göre, 'etnometodoloji', 'bilişsel sosyoloji' ve 'toplumsal fenomenoloji' olarak etiketlenen bu radikal mikro-sosyolojiler ampirik bir bilim olarak sosyolojinin gelişimine katkı sağladılar. Bu radikal sosyolojik yaklaşımlar, somut gündelik hayatın mikro davranışının rasyonel bilme ve karar verme modellerine uymadığını, aksine toplumsal etkileşimin, doğruluğu sorgulanmayan şeyleri açıklama çabaları içermeyen

zımnî anlayışlar ve mutabakatlara dayandığını keşfeder. Collins'e göre, bu keşif normlar, kurallar ve rol-alma çerçevesindeki açıklamaların terk edilmesi ve alışveriş modelinin bir ölçüde değiştirilmesi gerektiğini göstermesi bakımından önemli katkılar sağlar (Collins, 1981). Bu gelişme sosyolojide büyük ölçüde, Kuhn'un ifadesiyle, hâkim paradigma hâline gelen makro-sosyolojik geleneklerin tahtını sarsmıştır.

Collins'e göre, bu sosyolojik gelenekler yanlış bir aktör modeliyle hareket ettikleri için açıklayıcı ilkeler geliştirememişlerdir. Ona göre, açıklayıcı ilkeler geliştirebilmek için gereken şey –etkileşimler ve onlara eşlik eden bilişlerin bilişsel olmayan temellere dayandığı– toplumsal yapıyı oluşturan tekrara dayalı eylemleri açıklayabilecek bir mikro mekanizmadır. Collins'e göre, böyle bir mekanizmayı 'etkileşim ritüeli zincirleri' oluşturur. Collins, mikro karşılaşmalar zincirleri olarak da ifade ettiği 'etkileşim ritüeli zincirleri'nin, 'mitsel' kültürel semboller ve duygusal enerjilerin yaratılması ve yeniden yaratılması yoluyla toplumsal organizasyonların merkezi özelliklerini –otorite, mülkiyet, grup üyeliği– ürettiğini ifade eder. Ona göre, tüm toplumsal yapı bu tür etkileşim ritüeli zincirlerine dönüştürüldüğünde, mikro-sosyoloji makro yapının hem istikrarı hem de dinamiklerini açıklayacak önemli bir araç hâline getirilebilir (Collins, 1981).

Collins'in tüm toplumsal yapıyı etkileşim ritüeli zincirlerine dönüştürmeyi tasarladığı kuramının başlangıç noktası lokal durum analizidir. Çünkü Collins, makro bir perspektifle hareket ederek yapının sürekliliği ve değişimine yol açan durumsal karşılaşmaları göz ardı etmek etmez. Makro yapıları oluşturan mikro durumsal karşılaşmaları analiz ederek çok uzun toplam hesaplarından kurtulabileceğimizi düşünür (Collins, 1981).

Collins'e göre lokal, durumsal karşılaşmalar toplumsal hayatın ve insanî deneyimlerin temeli olduğu için açıklayıcı bir önceliğe sahiptirler. Bu nedenle, 'lokal durum' analizin bittiği değil başladığı yerdir. Tüm olaylar burada-ve-şimdi somut ve özel olarak ortaya çıkar. Bu durumda makro yapılar burada-ve-şimdi içindeki uğrakların halkaları, başka deyişle insanlar ve ağları semboller içinde bağlayan devrelerdir. Ona göre, bir sosyolog makro yapıların gerçekte nasıl işlediğini açıklamak için onları meydana getiren lokal mekanizmaları belirlemelidir (Baehr, 2005; Collins, 1998).

Bu açıklamalar bizi, sosyolojinin önemli bir tartışma konusu olan toplumu ve toplumsal olgular ve olayları açıklamada makro bir perspektifin mi, yoksa mikro bir

yaklaşımın mı daha açıklayıcı olduğu veya mikro-sosyolojilerin bireye odaklanarak aslında sosyolojik bir perspektif değil sosyal psikolojik bir perspektife mi sahip oldukları gibi tartışmaların içine çeker. Aslında bütün bu tartışmalar bireyi nasıl algıladığımızla ilintilidir. Birey psikolojik, toplumsal, biyolojik, fizyolojik bir varlıktır. Bireye ve bireyin ürünlerine ilişkin bütün açıklama ve araştırmalar bireyin bu özelliklerinden birinden soyutlanarak yapıldığında araştırma doğru sonuçlara ulaşamayabilir. Collins'in kuramı, mikro-sosyolojinin, birey aktöre yoğunlaşması nedeniyle psikolojik bir analiz yaptığı yönündeki algıları değiştirme eğilimindedir.

Collins, durumların yapıları ve dinamiklerini analiz eden mikro-sosyolojinin tamamen ve kolayca birey aktöre veya faile odaklanma olarak yorumlandığını, ancak bir durumun bilinçli insanların birkaç saatlik, dakikalık ve hatta saniyelik bir etkileşimden ibaret olduğunu öne sürer. Collins'e göre, *aktör hem bütün durumlardan daha az hem de zaman içinde durumların ötesine uzanan bir birim olarak daha fazla bir şeydir* (Collins, 1998). Böylece Collins tartışmalara yeni bir boyut kazandırarak aktöre, yani bireye odaklamak ister.

Ona göre, olayları yapan bağımsız fail düşüncesi klâsik epistemolojinin idealleştirici bakış açısını yansıtan bağımsız toplumsal olmayan bir gözlemci düşüncesi kadar yapaydır. Ona göre benlik, kişi durumdan daha makrodur ve analitik olarak üretilmiştir ve benlik veya fail toplumsal durumların dinamikleri tarafından inşa edilmiştir. Bu yüzden araştırmanın başlama noktası lokal durumlardır. Ona göre mikro durum birey değildir, aksine bireye nüfuz eder ve mikro durumların sonuçları makro ölçekte toplumsal ağlarla dışa uzanır. Hiç kimse bu lokal durumların dışında değildir ve dünyaya ilişkin görüşlerimizin, topladığımız verilerin tümü buradan gelir. Ona göre, lokalden başka bir şey olduğunu yadsımak bir anlamda yanıltıcıdır. Tamamen lokal olmayan hiçbir şeyin olmadığı doğrudur fakat; hiçbir lokal durum tek başına yer almaz, durumlar birbirlerini zaman ve mekânda kuşatırlar (Collins, 1998).

Collins bu açıklamalar ışığında makro düzeyi şöyle açıklar: “toplumun makro düzeyi, sanki farklı bir yerdeymiş gibi, mikronun üzerinde dikey bir katman olarak değil, aksine mikro durumların bir açılımı” olarak anlaşılmalıdır (Collins, 1998). Yani makro düzey, birbirlerini zaman ve mekânda kuşatan, toplumsal hayatın ve insanî deneyimlerin temeli olan durumsal karşılaşmaların iç içe geçmiş hâlidir. ‘Devlet’, ‘sınıf’ gibi makro düzey olarak tanımlanan şeyler iç içe geçmiş durumsal karşılaşmaları

tanımlamakta kullanılan metaforlardır, bu makro düzeyler insanların zaman ve mekâna yayılan etkileşim zincirlerinden bağımsız kendilikler değil, etkileşim zincirlerinin tam kendisidir (Collins, 1981). Collins'e göre (1998), mikro durumlar makro kalıplar içinde gömülüdür.

Collins'e göre, toplumsal kalıplar, kurumlar ya da organizasyonlar sadece bireylerin davranışlarından soyutlamalar ve farklı mikro davranışların zaman ve mekân içindeki dağılımlarının özetleridir. Collins, bu soyutlamalar ve özetlerin sürekli bir gerçekliği gösteriyor görünmesinin onları oluşturan bireylerin çoğu kez kendi mikro davranışlarını tekrarlamalarından kaynaklandığını düşünür. Ona göre, bu yapılar bir şey yapmazlar, eğer bir değişim söz konusuysa, bunun nedeni, onları inşa eden bireylerin kendi mikro davranışlarını değiştirmeleridir (Collins, 1981). Ona göre, faillik içe olduğu kadar dışa da akar, burada-ve-şimdi olan şey orada-olan ve sonrasına bağlıdır (Collins, 1998). Yani, en az iki kişinin etkileşiminde, ilgili bireyler etkileşimlere yanlarında geçmiş etkileşimlerinin izlerini taşıyarak ve bu izleri de gelecek etkileşimlere taşıyarak gireceklerdir. Dolayısıyla, şimdi olan şey geçmişten etkilenir ve geleceği etkiler. Tıpkı bir şeyin özünde gerçekleşen bir değişimin o şeyin biçimini değiştirmesi gibi, etkileşimler esnasında yaşanan değişimler de toplumsal kalıpların değişimine yol açar. Kurama göre, etkileşimler bir zincir gibidir ve zincirin halkalarındaki değişimler zincirin tamamını etkileyerek yapısal değişimlere yol açar.

Ona göre, makro kalıplar kendine yeten nesnelermiş gibi şeyeleştirilmemelidir. Collins makro kalıpların etkileşim ritüelleri zincirleri olarak adlandırdığı yerel karşılaşmalar zincirlerinin iç içe geçişi olarak algılanması gerektiğini öne sürer (1998). Yani, makro kalıplar etkileşim ritüeli zincirlerinin iç içe geçmiş hâlidir.

Collins, sosyolojik yapı kavramının çoğu kez şeyeleştirmeler ve metaforlardan ibaret olduğunu öne sürse de, toplumsal yapıların varlığını ve makro gerçekliği yadsımaz. Fakat makro kuramların yapıları inşa edildikleri süreçlerden çoğu kez kopardıklarını düşünür (Collins, 1991). Collins'e göre, bu açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, makro düzey kalıplar vardır, fakat onlar insanların mikro etkileşim süreçleriyle inşa edildikleri için, makro kalıplar incelenirken onları inşa edildikleri süreçlerden soyutlayarak ele almak yanlış olacaktır. Ancak, Collins (1987) makro düzey bir araştırma yapan bir sosyologun mikro araştırma yöntemlerini kullanmadan ve mikro kurama başvurmadan dünya sistemini, devletin yapısını veya bir başka makro konuyu,

konunun verilerini uygun karşılaştırmalar ve analizlerle genellemeler yaparak araştırabileceklerini ifade eder. Ona göre, her düzey diğeri olmadan yeterince ortaya konulabilir, ancak her iki düzeyin birbirine nüfuzları gösterilebildiğinde kuramın açıklayıcı gücü artar.

O, sosyolojinin bu makro özetler olmadan bir şey yapmasının imkânsız olduğuna inanır. O, büyük ölçekli bir toplumsal kalıbı oluşturan tüm mikro olayları gözden geçirmenin ve uğraşmaya değmez toplam hesabını yeniden yapmanın çok uzun zaman alacağını düşünür, ancak uzak soyutlamalarla yetinerek, gerçek ampirik düzeyin tüm bilgi kaybını telâfi etmeye çalışmanın da gereksiz olduğuna inanır. Ona göre, tüm makro olgular birçok benzer mikro olayın toplamları ve tekrarlarından oluştuğuna göre, bu temel mikro bileşenlerin örnekleme alınarak diğeri sosyolojik kurguların ampirik temeli olarak kullanılabilir. Ona göre, *sosyolojik kavramlar, sadece onları oluşturan tipik mikro olaylar örnekleme içinde temellendirildikleri takdirde tamamen ampirik kılınabilir* (Collins, 1981).

Ona göre, makro yapı, ne kadar büyük olursa olsun, sadece çok sayıda insanın zaman ve mekânda tekrarlanan deneyimlerini içerdiği için, ‘ampirik’ olan şey sadece mikro karşılaşmalar biçiminde ortaya çıkar. Ona göre, makro kavramlar sadece bu mikro karşılaşmalar toplamlarına uygulanan sözcüklerdir, ancak makro yapıların gerçek boyutları mikro karşılaşmalar toplamlarının yer aldığı çizgiler hakkında ipuçları verir. Ona göre, makro yapı zaman ve mekânda tekrarlanan çok sayıda mikro karşılaşmadan meydana geldiğine göre, bu da makro yapıların boyutlarını verir (Collins, 1981).

Collins’e göre, üç tane gerçek makro değişken vardır (Collins, 1981);

- 1) ilgili kişiler ve karşılaşmaların kesin *miktarı* (*toplumsal yoğunluk ilkesi*);
- 2) fiziksel *mekân* içinde oluşturdıkları konfigürasyon;
- 3) farklı türden karşılaşmalar ve onların tekrarlarında geçen *zaman miktarı*.

Ona göre bunlar dışındaki diğeri makro düzeyler birer metafordur ve bu metaforik makro kalıpların bu üç makro değişkene dönüştürülmesi gerekir. Collins, bir kuramda makro olanın sadece bu üç makro değişken olduğunu, geriye kalan her şeyin mikro olduğunu ifade ederek, bir kuramın dinamiklerinin mikro düzeyde konumlandırılması gerektiğini öne sürer. Daha önce değinildiği gibi, Collins’e göre,

yapılar bir şey yapmazlar, bir şey yapan sadece eyleyen, gerçek durumlar içindeki bireylerdir. Dolayısıyla Collins'e göre, yapısal değişime yol açan, onu sürdüren ve yeniden-üreten enerji kaynağının, başka deyişle yapıları bir arada tutan tutkalın bulunduğu yer mikro düzeydir ve gösterilmesi gereken de bu mikro düzeydir (Collins, 1987).

Biraz daha açmak gerekirse, toplumsal yapı somut ortamdaki bireyler tarafından tekrarlanarak zamana yayılan 'etkileşim ritüeli zincirleri'dir. Yani, bireyler arasındaki karşılaşmalar zamanla tekrarlandığında onların etkileşimiyle inşa edilen bir yapı söz konusudur. Toplumsal yapı toplumsal karşılaşmalara katılan kişi sayısı arttıkça ve bu karşılaşmaların gerçekleştiği fiziksel mekânlar genişledikçe ve zamana yayıldıkça daha makro hale gelir. Yukarda da bahsettiğimiz gibi, makro yapı sadece üç boyut içerir (Collins, 1991):

- a) ilgili kişilerin ve karşılaşmaların miktarı;
- b) bir karşılaşmada harcanan zaman miktarı ve onun önceki karşılaşmalarla ilişki derecesi;
- c) bir karşılaşmaya tipiklik kazandıran etkileşim ritüellerinin yayılmasında kullanılan fizik mekânın miktarı ve kalıbı.

Kısacası, karşılaşmalar zamanla tekrarlandıkça, ilişkili insan sayısı arttıkça ve daha fazla mekân kullanıldıkça bir toplumsal yapı daha makro olacaktır (Collins, 1991).

Collins, makro süreçleri mikro düzeye indirgemeye çalışmadığını, meselenin tek gerçekliğin etkileşim içindeki bireyler olduğunu öne sürmek değil, aksine etkileşimlerin nasıl ve hangi süreçler aracılığıyla giderek daha fazla insanın karşılaşma zincirleri içinde zamana yayıldığını ve belirli mekânlarda toplandığını aydınlatarak ilkeler ortaya koymak olduğunu ifade eder. Bu yüzden, ona göre, bir toplumsal yapı kuramında makro değişkenler zaman, mekân ve miktarla ilgili olmalıdır (Collins, 1991). Artık bu üç makro değişkeni ele alabiliriz.

Collins için zaman boyutu, etkileşimin gerçekleştiği bir karşılaşmada harcanan zamanın uzunluğu ve her karşılaşmanın bir karşılaşmalar zincirinde halka olma derecesiyle ilgili bir sorundur. Ona göre, birkaç saniyelik, dakikalık veya bir defalık etkileşim sosyolojik bakımdan tekrar tekrar gerçekleşen etkileşim zincirlerini içeren karşılaşmalardan daha az ilginçtir. Sosyolojik açıdan asıl ilginç olan, bir karşılaşmada

bazı insanlar arasındaki etkileşim ritüellerinin uzunca bir dönem tekrarlandığı etkileşim zincirleridir. Ona göre, ne kadar çok birey etkileşim zincirleriyle doğrudan ve dolaylı bir ilişki içindeyse ve hep daha büyük mekânlar kullanılıyorsa toplumsal yapılar o kadar büyük olacaktır (Collins, 1991).

Collins'e göre, makro dünya etkileşim zincirlerinden oluşur. İlgili insanların sayısı, kullanılan mekân ve zaman miktarı değişebilir, ancak yapının tek değişmez özelliği insanlar arasındaki etkileşimdir. Dolayısıyla Collins, yapıların etkileşim ritüelleri zincirlerinden oluştuğunu, yani eyleyenin yapı değil gerçek konumlardaki bireyler olduğunu öne sürerek, bir sosyolojik kuramın bireylerin gerçekte yaptıkları şeyleri vurgulaması gerektiğini ifade eder. Collins'e göre, toplumsal yapının 'güç kaynağı' bireylerin etkileşimleridir, başka deyişle toplumsal gerçekliğin ardındaki 'güç kaynağı' etkileşim ritüelidir. Anlaşılacağı üzere, makro-yapılar etkileşim içindeki insanların karşılaşmalar esnasında yaptıkları şeyler düzeyinde yaratılır, sürdürülür ve değiştirilir (Collins, 1991).

2.2. Makro Yapıların Mikro Temelleri

Collins'in mikro dönüştürümünde, yapı insanların belirli yerlerde, belirli fiziksel nesnelere kullanarak ve diğer belirli insanlarla aynı sembolik ifadelerin çoğunu tekrar tekrar kullanarak aktardıkları tekrarlanan davranışlardır. Ona göre, bu tekrarlanan davranışların en belirgin tarafı fizikseldir, yani en kalıcı tekrarlar belirli yerler ve nesnelere etrafındaki tekrarlardır. Collins bu görüşünü şu örneklerle ifade eder: aile yapısının en tekrara dayalı davranışları belirli insanların her gün aynı oturma alanlarında ikamet ettikleri, kadınlar ve erkeklerin aynı yatakta yattıkları ve aynı bedenlerle temas içinde oldukları, aynı çocukların öpüldüğü, kışına şaplak atıldığı ve beslendiği şeylerdir. Diğer bir örnekte ise Collins, 'Devlet'in yargıçların tekrar tekrar oturdukları mahkemelerin, polislerin aynı devriye arabalarına binerek ayrıldıkları karakolların, bölüklerin tekrar tekrar barındıkları kışlaların ve politikacıların kongrelerin tekrar tekrar toplandıkları toplantı salonlarının varlığı nedeniyle var olduğunu ifade eder (Collins, 1981).

Collins'e göre, bu insanlar arasında bir sembolik etkileşim vardır ve bu sembolik etkileşim toplumun yapılaşmışlığı ile benzerlik taşır. Bu tekrarlanan davranışlar, ona göre, sembolik iletişimin içeriğiyle açıklanamaz, yani yapı söylenen şeyin içeriğinde

değil, iletilen tekrarlanan eylemdir. Kısacası, ona göre, toplumsal yapı insanların zihinlerinde taşıdıkları bir anlamlar topluluğu değildir, zira bu içerikler çoğu kez muğlâk ve hatalıdır, yani her zaman tamamen anlaşılan şeyler değildir. İnsanlar her zaman saygı duydukları devlet, içinde çalıştıkları organizasyon, aile ya da arkadaş çevresi hakkında geçerli bir fikre sahip değildirler. Ona göre, hiç kimse içinde bulunduğu organizasyon hakkında bilişsel bir haritaya sahip olma gereği duymaz, herkesin ihtiyaç duyduğu şey sınırlı bir fiziksel alanda oldukça sınırlı bir rutini genellikle karşılaşılan yerdeki belirli insanlarla müzakere etmektir (Collins, 1981).

Ayrıca, Collins'e göre, bu fiziksel toplumsal dünya statik değildir. İnsanlar onun içine girerler ve çıkarlar, politikacılar değişir, çalışanlar yeni fabrikalar ve bürolara geçerler, evler yıkılır ve yeniden kurulur, yeni arkadaş grupları ortaya çıkar. Ona göre, 'yapısal değişme' olarak adlandırılan şey değişen fiziksel organizasyon kalıplarıdır: işyerleri ve teçhizatların ayrılması, miktarların değişmesi ve siyasal yerlerdeki iş/işçi miktarlarının değişen oranı ve benzeri. Kısaca, Collins'e göre, "toplumsal yapının mikro gerçekliğinin belirli fiziksel yer ve nesnelere bağlantılı insanlar arasındaki tekrara dayalı ilişkilerin bir kalıbı vardır ve böyle olmalıdır, zira insanların bilişsel kapasitesi başka biçimde organize olmalarına izin vermez" (Collins, 1981).

Ona göre, bu mikro tekrarların, yani insanların aynı yerde oturmaları, aynı araçları kullanmaları ve aynı insanlarla konuşmalarının birinci nedeni rutin, ikincisi ise mülkiyet ve otoritedir. Collins'e göre rutin, dünya onu her zaman yeniden müzakere etmemizi engelleyecek kadar karmaşık olduğu için ortaya çıkar, yani çoğu zaman bilinen bir yerde kalmak daha kolaydır (Collins, 1981).

Collins'e göre, mülkiyet ve otorite boyutunda ele alındığında bu beraberinde tekrarlanan özel bir davranış kalıbının ihlâlüne karşı muhtemel yaptırımlar düşüncesini getirir. Bir başkasının arabasını alan kişi tutuklanma riski altındadır veya patronun emirlerini yerine getirmeyen kişinin ücretinin kesilmesi tehlikesi vardır. Collins'e göre, insanlar bu ihtimalleri an be an düşünmezler, onlar çoğu kez ihtimalleri hesaplamaz ve açık kurallara başvurmazlar; onlar zımnen davranırlar ve bu formaliteleri sadece ortaya çıktığında düşünürler. Bunun insanların kurallar formüle edemedikleri, ihtimalleri hesaplayamadıkları anlamına gelmediğini ifade eden Collins'e göre, insanlar ne zaman kurallar ortaya konulması gerektiği hakkında hiçbir bilinçli kurala ve ne zaman hesap yapacağı konusunda hiçbir bilinçli hesaba sahip değildirler (Collins, 1981).

Sonuçta elde kalan şey, insanların fiziksel nesnelere ve birbirleri karşısında çoğu kez rutinler oluşturacak biçimde davrandıkları bir kalıptır. Ona göre, insanlar fiziksel nesnelere ve birbirleri karşısında çoğu kez sergiledikleri rutinlerin otorite ve mülkiyeti desteklediğini düşünmezler. İnsanlar rutinlere doğal ve uygun olduklarını düşündükleri için uyarlar. İnsanlar bilinçli olarak düşünmeden bir başkasının önünden geçmekten veya ofisteki santral odasının önünden özellikle kaçınabilir ya da kurallar veya rollere ilişkin genel formülasyonlara bilinçli bir biçimde başvurmadan bir patronun ricasına heyecanla atlayabilir, ancak arkasından farklı bir biçimde davranabilirler. Collins'in burada öne sürdüğü şey, bu sembolik bilincin ne zaman ortaya çıktığının açıklanması gerektiğidir. Ona göre, bu açıklama da bir duygu alanı içindedir: *İnsanlar bilinçli temel kavramlara belirli zamanlarda başvururlar, çünkü onları böyle yapmaya yaşantılarının duygusal dinamikleri iter* (Collins, 1981).

Collins'e göre, temel duygusal dinamikler koalisyonlara üyelik duygularına dayanır. Mülkiyet, hangi tür kişilerin belirli bir yere ait olup olmadığı duygusuna ve hangi grupların kendi taleplerini ihlalleri cezalandırabilecek güçte oldukları duygusuna dayanırken, otorite hangi insanların hangi gruplarla, hangi kapsamda koalisyonlarla bağlantılı oldukları duygusuna ve diğerleri üzerinde kendi üyelerinin taleplerini dayatabilecek hangi kapasiteye sahip oldukları duygusuna dayanır. Otorite ya da mülkiyet olarak adlandırılacak nesnel bir varlık olmadığını düşünen Collins, var olan şeyin sadece insanların belirli yer ve zamanlarda bu dayatıcı koalisyonların ne kadar güçlü oldukları konusunda hissettikleri farklı duygular olduğunu öne sürer (Collins, 1981).

2.3. Toplumu Üreten Mekanizma: Etkileşim Ritüelleri

Collins'e göre, insan davranışının tüm bu çeşitlilikleri altında "kişiyi bir koalisyonun üyesi kılan nedir?" sorusu temel önemdedir. Ona göre, temel mekanizma etkileşim ritüeli zincirleri olarak adlandırdığı bir duygusal grup özdeşimi sürecidir (Collins, 1981).

Durkheim'in kutsal kavramından, Goffman'ın yüz yüze karşılaşmalar sosyolojisi ve Jack Karz ve Thomas Scheff'in çağdaş duygu araştırmalarından yararlanan Collins'e göre, kişileri koalisyonların üyesi kılarak toplumu örtüşen 'dayanışma grupları' içinde

bir arada tutan öz ve toplumu üreten mekanizma etkileşim ritüelleridir (Collins, 1981; Baehr, 2005).

Collins 'etkileşim ritüelleri' kavramını, Durkheim'in yüz yüze etkileşim içindeki insanlar hakkındaki etnografik gözlemlerinden alan Goffman'dan alır (Turner ve Stets, 2005). Goffman, Durkheim'in analiz ettiği formel dinsel ritüellerin gündelik hayatta her yerde karşımıza çıkan olay tipiyle aynı şey olduğunu öne sürer. Durkheim'a göre dinsel ritüeller, üyelerini ahlâkî bir topluluk içinde birbirine bağlayan ve üyelerinin dünyayı gördükleri gözlükler ve onları iletişim kurdukları kodlar olarak işleyen semboller yaratan etkileşimlerin arketipleridir (Collins, 1998).

Yirminci yüzyıl başlarında, hangi kişiler arası güçlerin toplumsal dayanışma yarattığını sormaya başlayan Durkheim (2007), kutsal alanın içerdiği doğüstü güçlere yönelik dinsel inançlar ve ritüellerin toplumsal dayanışmayı genel düzeyde artırmada çok güçlü bir faktör olduğunu kabul eder. Durkheim'in asıl hedefi, modern, büyük ölçüde farklılaşmış toplumlarda daha lâik bir kolektif dayanışma biçimi yaratmak için bu din temelli dayanışmanın ardında yatan mekanizmayı ortaya çıkarmaktır. Durkheim, Baldwin Spencer ve Francis Gillen'in (1899/1968) yirminci yüzyıla geçişte çağdaş Avrupa'nın kompleksliğinden uzak en temel toplumsal düzen biçimini temsil eden Avustralya yerlilerinin pratikleri hakkındaki açıklamalarından büyülenir. Durkheim, Spencer ve Gillen'in fotoğraflarla süslenmiş açıklamalarını araştırarak, insan ilişkileri için temel önemde olan şeyi görme potansiyelini fark eder. Spencer ve Gillen bu toplanmaların duygusal canlanmanın artmasına yol açarak etkileşim oranlarını artırdığını gözler. Durkheim Spencer ve Gillen'in açıklamasını şöyle yorumlar:

bu artan duygular veya 'coşkunluk' sonucunda, bireyler kendilerinde dışsal bir 'gücün' var olduğu duygusunu yaşarlar; gerçekte bu güç ayrıca bir totem ve diğer kutsal nesnelerin simgelediği 'mana'ya atfedilir. Mana içindeki inançlar bir kez yerleştiğinde ve totemler manada içkin gücün simgeleri olarak kabul edildiğinde, toteme yönelik ritüeller duygular yaratır ve doğüstü alan hakkındaki inançları pekiştirirler (Turner ve Stets, 2005).

Durkheim'a göre, Avustralya yerlileri tanrılara taparken gerçekte kendilerine ve toplumlarına taparlar, çünkü coşkunluk anında ve manada tezahür eden tanruların gücü

onların kendi etkileşimlerinden ortaya çıkan güçten başka bir şey değildir. *Dinin* ve bu nedenle *en temel toplumsal dayanışma biçiminin* kökeninde *insanların etkileşimlerinden* ve *doğüstü kuvvetlerin gücü* olarak ifade edilen *duygu artışı* yatar (Turner ve Stets, 2005).

Goffman'ın gündelik hayatın etnografisinde toplumsal dayanışmanın nasıl üretildiği konusundaki Durkheimci mekanizma daha açık olarak araştırılır. Goffman için, her kısa süreli karşılaşma küçük bir toplumsal düzen, başlangıcı ve bitişi formel selamlaşma ve vedalaşmalarla, benlikle ve durumları idealleştiren küçük saygı işaretleri ile simgelenen dayanışma ritüelleriyle inşa edilen paylaşılan bir gerçekliktir (Collins, 1998). Goffman, karşılaşmalar analizinde, ritüeli etkileşimin düzgün akışını sağlayan kalıplaşmış konuşma dizileri ve diğer hareketler etrafında gelişen unsurlardan sadece biri olarak görür. Goffman'ın büyük kavrayışı, ritüellerin yüz yüze etkileşimin her yanına nüfuz ettiğini ve yüz yüze etkileşimi noktaladığını kabulüdür. Goffman'a göre, ritüeller bir karşılaşmayı açar ve kapatırlar, etkileşimi yol ve konu üzerinde tutarlar, bireyin ilgisinin odaklanmasına yardımcı olurlar, çerçevenin kilidini açar ve yeniden açarlar, bir gruba üyeliği belirleyen bir toteme yönelik olduklarında duygular yaratır ve ihlalleri telâfi ederler. Bu nedenle, Goffman'a göre, karşılaşmalar sürekli ritüel konuşma dizileri ve beden hareketleri olmadan açılmaz, kapatılmaz ve sürdürülemez. Ona göre, mezuniyet töreni veya kilise ayinleri gibi formel ritüeller ya da seremoniler çok daha yaygın bir olgu olan 'etkileşim ritüelleri'nin özel bir örneğini oluşturur. Fakat Goffman'a göre, her etkileşim bir ritüeldir, her etkileşim başından sonuna kadar ve daha sonra bireylerin bu etkileşim hakkında geriye ve ileriye dönük düşüncelerinde bile, duyguların akışını etkileyen ritüel dinamikler içerir (Turner ve Stets, 2005).

Collins, Goffman'ın etkileşim ritüelleri konusundaki yaklaşımını ve Durkheim'in temel kavrayışlarını farklı bir ritüel anlayışına dönüştürür. Goffman'a göre, bütün karşılaşmalar, etkileşimler ritüel dinamikler içerirken, Collins'e göre bütün karşılaşmalar birer ritüelleşmedir. Collins'e göre 'selâmlaşma', 'vedalaşma' gibi konuşma dizileri ve beden hareketleri ritüelleşme, yani küçük 'r'li ritüellerdir. Collins'e göre, etkileşim ritüelleri, yani büyük 'R'li ritüeller karşılaşmanın, Goffman tarafından kavramlaştırılan unsurlarının dinamik karşılıklı etkileşimidir. Yani Goffman'a göre, kalıplaşmış formaliteler etkileşim ritüeli iken, Collins için bu kalıplaşmış formaliteler, etkileşim ritüelinin kendisi değildir, onun unsurlarıdır (Turner ve Stets, 2005).

Collins'e göre, makro düzey gerçeklik etkileşim ritüellerinden meydana gelir. Yani, bireylerin mikro deneyimlerinin toplamı olan etkileşim ritüelleri zincirlerinin iç içe geçmiş hâli makro düzey gerçekliği meydana getirir (Turner ve Stets, 2005).

Etkileşimi geçici olarak paylaşılan karşılıklı konuşma gerçekliğinin müzakeresi olarak tanımlayan Collins, etkileşimin sadece araçsal olmayıp, grup üyeliğini temsil eden sembollerini üreten ve yıkan prosedürler olduğunu ifade eder. Collins'e göre, bu sembollerde mistik bir yan yoktur, onlar çoğunlukla insanların içinde konuştukları kültürel kodlarda gömülüdür. Grup üyeliğini biçimlendiren ve değerlendiren bütün süreçlerin etkileşim durumları içinde yer aldığını ifade eden Collins, bu durumların içindeki en temel etkinliğin karşılıklı konuşma olduğunu öne sürer. Ona göre, bazı konuşma gerçekliği tiplerinin yaratılma derecesi bu karşılaşmaya katılan bireylerin güdeleri ve kaynaklarına bağlıdır. Yani, hangi konuşmanın üretileceği ne kadar bireyin birbiriyle belirli bir biçimde konuşmak istediğine ve onların böyle yapmalarını mümkün kılacak, örneğin, hangi depolanmış hafızalar ve ses stilleri olduğuna bağlıdır. Hiç bir durumun tek başına yer almadığını söyleyen Collins, her bireyin birçok durumdan geçtiğini, bu güdüler ve kaynakların önceki karşılaşmalardan geldiğini ifade ederek, ömrün bir "etkileşim durumları zinciri" olduğunu öne sürer. Etkileşim ritüeli zinciri fikrinin kaynağını da bu fikir oluşturur (Collins, 1981/1987).

Anlaşılacağı gibi, Collins için temel mikro analiz birimi yüz yüze ilişki ve etkileşim içindeki en az iki insanın karşılaşmasıdır. Bu karşılaşmada olup bitenler kaynak ve ritüel alışverişleriyle iç içedir (Collins, 1991). Her karşılıklı konuşma onu gerçekleştiren bireylerin kültürel sermayelerine ek bir katkı sağlar ve kişi her karşılıklı konuşmada daha da genişlettiği bu kültürel sermayeyi gelecekteki konuşmalara yatırır (Collins1987).

Collins, ilk çalışmalarında ritüeli Goffman'ın odaklanmış karşılaşmayı tanımladığı biçimde, Durkheim'dan aldığı açık unsurlarla şöyle açıklar (Turner ve Stets, 2005):

- Bireylerin ortak fiziksel mevcudiyeti;
- Birbirinin karşılıklı olarak farkında olma;
- Ortak ilgi odağı;
- Ortak duygusal ruh hâli;

- Karşılıklı konuşmanın ve sözel olmayan hareketlerin ritmik koordinasyonu;
- Bireylerin ortak ilgi odağı ve ruh hâllerinin nesnel sözcükler ve fikirlerle sembolik temsili;
- Ritüellere katılan bireylerin grup üyeliğini gösteren semboller hakkında ahlâkî bir doğruluk duygusu.

Collins, Durkheim'a benzer biçimde, bir-arada-bulunma, karşılıklı farkındalık, ortak ilgi odağı, ritmik senkronizasyon, ortak ruh hâli ve grup iradesinin sembolizasyonunun duygular ortaya çıkardığını düşünür. Ona göre, duygular ortaya çıkarken, ritüelin bu unsurları (veya Goffman'ın deyimiyile, karşılaşmanın unsurları) daha büyük değer kazanır ve böylece duyguları kenetler (Turner ve Stets, 2005). Collins'e göre, bir ritüelin, örneğin belirli bir kalıplaşmış hareketler dizisinin seremonik niteliği tam ritüel bir özellik taşımaz. Daha önce belirtildiği gibi, Goffman'a göre kalıplaşmış formaliteler etkileşim ritüeli iken, Collins için bu kalıplaşmış formaliteler etkileşim ritüelinin unsurlarıdır ve bu hareket dizileri, sadece ilginin belirli noktalara odaklanmasıyla ilgili bir mekanizmadır. Bu mekanizma, aynı zamanda bireylerin ortak bir ruh hâli geliştirmelerini ve bunu bir şekilde sembollerle ifade etmelerini gerektirir (Turner, 1991). Durkheim'ın Avustralya yerlilerinin toplanmalarındaki 'çoşkunluk' betimlemesine benzer biçimde, Collins de duygusal sirayetin kendisini beslerken diğer taraftan da çoşkunluğu, bireylerin kendi sosyalliklerinin gücünü (bireylerin etkileşimlerinde doğan ancak manaya atfettikleri güç) hissedecek ve bu gücü sembollerle temsil etmeye başlayacak noktaya çıkardığını düşünür (Turner ve Stets, 2005).

Ayrıca belirtilmesi gerekir ki, Collins'in duygulara ilgisi, özel bir durumda ortaya çıkan sevinç, utanç, öfke ve kızgınlık gibi daha geçici duygulardan ziyade durumlar içinde inşa edilen ve sürdürülen daha uzun dönemli *duygusal enerji* üzerinedir. Onun kuramı, dolaysız duygusal canlanma hakkında değil, insanlara farklı durumlarda yüksek veya düşük enerji düzeyleri veren, onları büyük bir isteklilik içinde tutan veya istekliliklerini azaltan ve etkileşimler başlatmalarına veya bu konuda başarısız kalmaya iten daha kalıcı duygular hakkındadır (Turner ve Stets, 2005).

Etkileşim ritüellerinin duygular üretmesi için insan bedenlerin bir-arada olmalarının temel önemde olduğunu öne süren Collins, daha dolaylı bulunuşlukların,

diğerlerini teknolojilerle görmek gibi, tüm etkileşimleri için bazı benzer etkiler üretse bile, bedenlerin yüz yüze toplanmasının, Durkheim gibi, çok daha yüksek duygular üreteceğine inanır. Collins'e göre, bir-arada-bulunma büyük ölçüde bir durumun ekolojisi tarafından sağlanır; ekoloji bir insanlar topluluğunu, onu kuşatan çevreden ayırabildiği veya aksine dışarıyla fiziksel bir sınır üretebildiği ölçüde, bir-aradalık bir duygu-artışı sağlayan etkileşim ritüeline yönelme ihtimalini artırır (Turner ve Stets, 2005).

Ona göre, insanlar bir-arada oldukları zamanlarda genellikle birbirlerine odaklanacaklar ve giderek ritmik bir senkronizasyona yol açan ortak bir ilgi odağı görünür hâle gelecektir. Kalıplaşmış formaliteler (örneğin, selâmlaşmalar), insanların ilgisinin artan geçici duygularla (örneğin, selâmlaşırken gülümsemek) odaklanmasına yardımcı olurlar. Bir kez bir-araya geldiğinde, formel kalıplaşmış ritüeller (küçük 'r' ile) düşük düzeyde geçici duygular, karşılıklı ilgi odağı ve ritmik senkronizasyon üretirler. Bir etkileşim ritüelinin (büyük 'R' ile) bu unsurları birbirlerine düşmeye başladıklarında, yabancılar için bir sınır yarattığını öne süren Collins, bu sınırın fiziksel olmadığını, ancak ekolojik bir yığın içinde bedenlerin karşılıklı düzeninin fiziksel bir sınır olarak işleyebileceğini düşünür. Collins'e göre, oluşan ritmik akış, karşılıklı ilgi odağı ve coşkunluk bir karşılaşmayı ihlâl etmeye çalışabilecek yabancıları engelleyen bir kalkan olarak işler (Turner ve Stets, 2005).

Collins'e göre, etkileşim ritüelleri bireyler ortak etkinliklere katıldıklarında veya aynı olayla ilgili olduklarında biçimlenir. Bir oyunu izlemekten aynı büroda çalışmaya kadar, ortak eylem çizgilerinin etkileşim ritüellerinin başlatılma ihtimalini artırdığını ifade eden Collins, bu ihtimalin bireylerin ritüel selâmlaşmaları ve diğer formaliteleri sırasında daha da artacağını, çünkü bunların ilgilerini birbirlerine odaklayacağını ve pozitif geçici duyguları ortaya çıkartacağını söyler. Ayrıca Collins, ortak eylemler, karşılıklı ritüel formaliteler ve ortaya çıkan olumlu duygular sürdürülebildiğinde konuşma ve bedensel hareketlerin ritmik senkronizasyonu ihtimalini artırmaya yol açan ortak ilgi odağının artacağını belirtir (Turner ve Stets, 2005).

Bir-arada-bulunma, ortak eylem, kalıplaşmış formaliteler, geçici duygular ve paylaşılan ruh hâlinin karşılıklı ilgi odağını sürdürürken, aynı zamanda birbirlerini beslediğini düşünen Collins göre, ritmik senkronizasyonun bir kez alttan alta olduğunda (duyguların içine sızarak gizli bir şekilde işlemeye başladığında), karşılıklı ilgi odağını

ve bir-arada-bulunan bedenler arasındaki sınırları besler ve sürdürür. Ortak ruh hâli, ilgi odağı ve ritmik senkronizasyon arasındaki yükselen bir döngüler setinde ortaya çıkan şey, Collins'e göre, kolektif coşkunluk ve duygusal sürüklenmedir. Yani, bireyler belirli bir ritmik senkronizasyon düzeyinden sonra birbirlerini sürüklerler; onların eylemleri birbirine karışır, etkileşim içinde ortak ruh hâli coşkunluk ve heyecan duygusu artar. Collins'e göre, bu kolektif coşkunluk duygusunun artışıyla birlikte, bireylerin ritmik olarak sürüklendikleri, birbirlerinin tepkilerini büyük bir ritimle ve artan duygularla besleyen ortak bir ilgi odağı ve ortak ruh hâli yoğunlaşması söz konusudur (Turner ve Stets, 2005).

Collins, kendi kuramındaki değişkenleri iki kategoride gruplandırır. O, ilk kategoriye 'ritüel unsurlar' adını verir ve bunlar yabancıları engeller, karşılıklı ilgi odağı ve ortak ruh hâlini içerir. Collins'e göre, onlar ortak eylemler veya olaylar, kalıplaşmış formaliteler ve geçici duyguların mümkün kıldığı şeylerdir. Burada belirlenen tek nedensel ilişki biçimleri (1) ortak ruh hâli üzerinde geçici duyguların ve karşılıklı ilgi odağı üzerinde ortak eylemin etkileri, (2) ortak ruh hâli ve karşılıklı ilgi odağı arasında yükselen döngüdür. Tüm değişkenler, 'kolektif coşkunluk' aracılığıyla sonuç değişkenlerle bağlantılıdır (Turner ve Stets, 2005).

İkinci kategori 'ritüel sonuçlar'dır. 'Ritüel sonuçlar', duygusal sürüklenme, grup dayanışması, duygusal enerji, grubu temsil eden semboller ve grubun haklılığı hakkında artan bir ahlâkîlik duygusu kadar, onun sembollerine bağlanma ve bu sembolleri savunmayı da içerir. Ona göre, bunlar arasında dinamik ilişkiler vardır, yani ritmik sürüklenme 'ritüelin unsurları'nı yoğunlaştırırken ikisi birbirini besler: o kolektif coşkunluk ve ritmik katılımı artırırken, ayrıca ritüelin sonuçlarının –yani, grup dayanışması, duygusal enerji, grubun sembolizasyonu ve ahlâkî haklılık duygusunun– değerini artırır (Turner ve Stets, 2005).

Ona göre, ritmik senkronizasyon, kolektif coşkunluk ve duygusal katılım birbirini besler ve her biri diğerleriyle kenetlenir. Durum, grup içindeki ilişkilerin 'kutsal' veya özel olarak simgeleştirildiği bir grup dayanışmasıyla sonuçlanır. Grup bu şekilde simgeleştirildiğinde dayanışma artar (o ayrıca duygusal katılım ve kolektif coşkunluk hissini yeniden şiddetlendirerek ve ardından ritmik senkronizasyon, ortak ruh hâli ve ortak ilgi odağını –bu değişkenlerin değerlerini artırarak– yeniden şiddetlendirerek devam eder) (Turner ve Stets, 2005).

Collins'e göre, kolektif coşkunluk sadece duygusal enerjiyi artırır. Grup ilişkilerinin kutsal semboller içinde simgeleştirilmesi ayrıca duygusal enerji düzeylerini artırır. Örneğin, Amerikan bayrağının yükselmesi oldukça vatansever bir toplumda duygusal enerjiyi artırır. Duygusal enerjinin artık tamamen fiziksel olarak bir-arada bulunmayla ilişkili olmadığını bu örnekle öne süren Collins'e göre, semboller bireyler belleklerinde geçmiş kolektif coşkunluğu yeniden yaşadıklarında enerjiyi arttırabilir (Turner ve Stets, 2005).

Böylece, bir kez daha grup dayanışması artar. Collins'in kuramındaki kabul, tıpkı Durkheim'ın kuramında olduğu gibi, bireylerin bu dayanışma duygusunu ve onun yol açtığı duygusal coşkunluk ve katılımı kutsal sembollerle temsil etmek istedikleridir. Bunlar –motosiklet kulübü üyelerinin ceketleri veya dinsel ikonlar gibi– nesnelere olabilir veya duyguları artıran ve kolektif coşkunluğu uyaran kutsal veya özel bir niteliğe sahip sözcükler veya deyimler olabilir. Ona göre, duygusal enerji artarken geribeslemede bulunur ve kolektif coşkunluk, duygusal katılım, ritmik senkronizasyon, ortak ruh hâli ve ortak ilgi odağını artırır (Turner ve Stets, 2005).

Collins'e göre, semboller grup üyeleri arasında dolaşımdadır ve bu dolaşım sırasında karşılıklı olarak sembollerini daha kutsal veya özel kılan duygular yaratırlar. Zamanla, sembollerin dolaşımı grubun *özel kültürel sermayesi* (sadece grubun üyelerinin paylaştığı sözcükler, özel bilgiler, konuşma kalıpları, nesnelere, anılar, deneyimler ve diğer şeyler) hâline gelerek grubun sembollerini arasında bir yere yerleştirilir. Collins'e göre, özel olaylar veya eylemler, grubu ve onun hedeflerini gösteren sembollere dönüşerek mitsel bir nitelik kazanır (Turner ve Stets, 2005).

Sembollerin sadece grup üyeleri arasında birbirini izleyen etkileşim ritüelleri içinde etkileşim hâlindeyken dolaşımda olmadıklarını ifade eden Collins'e göre, onlar aynı zamanda insanların zihinlerinde de dolaşımdadır. Ona göre, bireyler semboller üzerinde düşünürlerken duygular ortaya çıkar ve grup dayanışması duygusu canlanır, ancak diğerlerinin de birlikte-orada-bulunduğu zamanlardakilerden bir ölçüde daha az yoğun bir şekilde. Yani, insanlar etkileşimi anımsayabilir ve yaşadıkları duyguları öne çıkartabilirler; böyle yaparken, grubun sembollerine yeni nitelikler eklerler. Özel kültürel sermayenin, yüz yüze etkileşimde inşa edilebilmesi gibi, ayrıca insanlar tarafından semboller aracılığıyla geçmiş etkileşimler anımsanarak ve bir duygusal enerji yüklemesi yaşanarak da biriktirilebileceğini düşünen Collins, bu anıların aynı zamanda

grup üyeliği duygusunun ömrünü uzatacağını ifade eder. Ona göre, insanlar, etkileşimin anlarına, grubun sembollerine, grup ve onun sembolleri hakkında düşünmenin getirdiği duygusal yüklenmeyi yaşadıkları sürece kendilerini bir süredir etkileşim içinde olmadıkları belirli bir grubun üyesi olarak hissedebilirler (Turner ve Stets, 2005).

Collins benzer bir tez geliştiren Durkheim'a döner: Semboller kolektif coşkunun temsil etmeye başlar. Totemler olarak sergilendiklerinde semboller sadece duygular yaratabilir. Bu sembolere kolektif bir ortamda bir-arada-bulunan bedenlerce başvurulduğunda semboller ve onların duygular üzerindeki etkileri daha büyüktür (Collins, 1991).

Collins'e göre, bunlar gerçekleştiğinde insanlar artan bir enerji kazanacak ve sembolere saygı göstermeyenlere olumsuz duygular besleyeceklerdir. Yani, ona göre, ritüeller duygusal enerji ve bir ahlâk duygusu üretirler ve ritüel karşılaşmalara yol açma ve belirli alanlarda toplanma gücü veren de onların bu sonuçlarıdır (Collins, 1991).

Collins'e göre, ritüeller niyetlenilmiş ve kurumsallaşmış yahut doğal ve niyetlenilmemiş olarak farklılıklar sergilerler. Kurumsallaşmış ritüellerde (diploma törenleri, cenaze törenleri, siyasal toplantılar) katılımcılar genellikle ilgi odağının ve ortak bir tarz sembolize etme çabasının farkındayken, doğal ritüellerde (selâmlaşmalar, konuşmalarda) katılımcılar olanların muhtemelen daha az farkındadır (Collins, 1991).

Collins'e göre, ritüeller bireylerin karşılaşmada kullanabildikleri şeylerdir ve nihayetinde makro yapıları üretecek ve yeniden-üretecek uzun etkileşim zincirlerini mümkün kılarlar. Etkileşim ritüelleri zincirinin en temel etkinliği olan karşılıklı konuşma etkileşiminin bir ritüel olduğunu öne süren Collins'e göre, bir karşılıklı konuşma ritüelinde yer alan bireyler birçok durumdan geçerek –birçok etkileşim ritüelinde bulunarak– içinde bulunduğu konuşma etkileşim ritüeline katılırlar. Yani, kişi ve kişinin etkileşimde bulunduğu kişiler geçmişte birçok konuşma etkileşim ritüeline katılmış ve bunlardan bir kültürel sermaye elde ederek gelecekte başka etkileşim ritüellerine katılacaklardır. Ömrün kesinlikle bir etkileşim durumları zinciri olduğunu ifade eden Collins, uygun bir dünya imgesinin, zaman içinde akarken uzayda birbirleriyle kesişen bireysel etkileşimsel deneyim zincirleri öbeği olduğunu düşünür (Collins, 1981).

Konuşma içeriğinin koalisyon üyeliği için bir araç olduğunu ifade eden Collins'e göre, toplumsal üyelik bakış açısından, bir konuşma açısından önemli olan şey içerik

değil, aksine katılımcıların gerçekte bu içeriğe odaklanarak ortak bir etkinliği fiilen sürdürebilme derecesidir. Ona göre içerik, ritüel bir bakış açısından mit olarak adlandırılabilir ve konuşma mitinin doğru olup olmaması önemsizdir. Collins'e göre, konuşma miti ya da içeriği Durkheimcı bir kutsal nesnedir. İçeriğin, ortak bir grup içindeki, gerçekte ona saygıya işaret eden üyeliğin göstergesi olduğunu öne süren Collins'e göre, bir konuşmaya başarılı bir biçimde katılan birey bu konuşma gerçekliğine inananlar grubunun bir üyesi olarak kabul edilir. Collins bir konuşmanın, Durkheim'ın dinsel ritüel modeline göre, bütün inananların ahlâkî bir dayanışmayı paylaştıkları bir kült olduğunu öne sürer. Collins, bu model ekseninden hareketle, bir konuşmanın ahlâkî dayanışmanın referans noktasını yarattığını düşünür. Onun bu model ekseninde yaptığı açıklamaya göre, bir konuşma gerçekliğine katılan bireylere göre bu konuşma gerçekliğine inananlar iyi ve inancın daha temelde grubun savunulması haklıdır, kötü olan şey grubu bir arada tutan bu bilişsel sembollere inançsızlık hatta saldırıdır (Collins, 1981). Yani, küçük ölçekli gruplarda görüldüğü şekliyle bu durumun örneklerine makro boyutta sıkça rastlanır. Milliyetçilik ekseninde düşünüldüğünde, bir milleti diğer milletlerden ayıran değerlerine saygı, hatta fiilen katılım olumlu duygular yaratırken, onların o değerlerine inançsızlık, hatta daha ötede bir saldırı olumsuz duyguları ortaya çıkaracaktır. Örneğin, bir ülkenin bayrağına duyduğunuz saygı o milletin size olumlu duygular beslemesini sağlarken; meselâ, o ülkenin bayrağını yakmak o milletin size karşı ayaklanmasına olumsuz duygular beslemesine ve belki daha ötede ölümünüze neden olabilecek olumsuz duygulara neden olacaktır.

Anlaşılaçağı gibi, Collins'e göre, ilişkiler bir kez duygularla yüklendiğinde ve sembolleştirildiğinde bu sembollerin kutsal niteliği grubun ahlâkîlik duygusunu artırır. Ona göre, sapma fazla hoş görülmez, zira o kutsal olan şeyin ahlâkî ihlâlidir, grubun sembolleri saldırılara karşı savunulacaktır. Collins'e göre, gerçekte grubun sembollerini ihlâl eden bir eylem 'kötü' olarak görülecektir, çünkü bu semboller bir ahlâkî niteliği sürdürmek için yüklenilir. Ona göre, onlar grubu savunacaklar ve bu sembollerden sapmaları veya onlara saldırıları (muhtemelen daha tahrik edici sözlerle) 'kötü' olarak göreceklerdir (Turner ve Stets, 2005).

Bununla beraber, Collins'e göre bütün konuşma ritüelleri aynı derecede başarılı değildir. Bazı konuşmalar ilgili bireyleri birbirlerine daha sürekli ve kalıcı bir biçimde bağlarken, bazı konuşmalar bunu sağlayamayabilir. Collins, bir konuşmayı başarılı veya

başarısız kılan bazı unsurlar olduğunu ve onların hangi tür koalisyonlara başvurduğunu açıklamak için, *bir konuşma etkileşim ritüelini farklı miktarlarda dayanışma, farklı etkililik derecelerinde koalisyonlarla farklı derecelerde kişisel özdeşimler üreten bir mekanizma* olarak tanımlar (Collins, 1981).

Collins'e göre, ilk olarak, başarılı bir konuşma ritüelinin katılımcılarının ortak bir bilişsel gerçekliğe başvurmaları gerekir. Bu yüzden, onların benzer konuşma kaynaklarına ve *kültürel kaynaklara* sahip olmaları gerekir. Başarılı bir konuşma gerçekliği, birinin veya birilerinin hâkim konumda, diğerlerinin dinleyici konumunda olduğu egemen/tâbi üretme ritüeli şeklinde bir tabakalaştırıcı mekanizma olarak işleyebilir (Collins, 1981).

Collins'e göre, ikinci olarak, katılımcılar ortak ruh hâlini sürdürebilmelidir. Asgari düzeyde, onların hepsinin en azından kısa süreli de olsa bir dayanışma üretme *duygusuna* kapılmaları gerekir. Burada da, Collins'e göre, bir konuşma gerçekliği, duygusal katılım grubunu duygusal liderler ve izleyiciler biçiminde bölerek tabakalaştırıcı mekanizma olarak işleyebilir (Collins, 1981).

Collins'in başarılı bir konuşma ritüelinin niteliklerini açıkladığı bu iki unsur, kısaca, onun kuramının merkezi noktaları olan 'kültürel kaynaklar' ve 'duygusal enerji'dir. Ona göre, kültürel kaynaklar ve duygusal enerji bireylerin önceki deneyimlerinden gelir ve kişiler-arası ilişkiler kalıbını yeniden-üretmeye ve değiştirmeye hizmet eder. Toplumsal ve yapısal değişimler bu iki unsurun değişiminden ileri gelir. Yani, bu kişiler-arası kalıpların değişiminde en önemli şey, kişilerin fiziksel mülkiyet ve cebri otorite koalisyonlarına ilişkin duygularının değişimidir. Neyin egemen ve tâbi olduğunun temel belirleyicisi, bireylerin bu koalisyonlarla nasıl bir bağlantı içinde olduklarına bağlıdır (Collins, 1981).

Collins'e göre, karşılıklı konuşmaların açık içeriğinin temeli kişinin grup üyeliği hakkında sürekli müzakeresidir. Ona göre, bireyler şimdiye kadar biriktirdikleri konuşma sermayesini en iyi getiriyi sağlayacak sembolik alışverişlere yönelirken, geçen zaman dilimi içinde yer alan bir konuşmalar dizisinin piyasa benzeri bir yanı vardır. Bu yüzden bir konuşmanın sonucu oluşumsal bir durumdur. Collins'e göre, "bu piyasa benzeri bir durumda kişilerin bütün karşılıklı konuşma tipleri arasında 'iyi' tipte olarak değerlendirebilecekleri ortak konuşma biçimi hangisidir, kişi yüksek prestijli bir gruba üyeliği ima eden bir ilişkiye mi, yoksa aksine yine yakın ancak çok küçük ve lokal bir

ilişkiye mi girmesini gerektiren bir karşılıklı konuşmayı amaçlayıp amaçlamaması konusunda nasıl karar verir?" gibi sorulara ve bu tür toplumsal alışverişlere geleneksel iktisat kuramlarının getirdiği açıklamalarda sınırlılıklar söz konusudur. Collins'e göre, bu durumda bir parasal nakdin bir karşılıklı konuşmayla ilgili hiçbir dengi olmadığı gibi, ne de farklı karşılıklı konuşma tercihleri kendilerini bireylere, mevcut şeyin açık ve tam bilgisi olarak sunarlar. Bireyler tercihler yaparken, onların bunu yaptıkları bir kalıp olduğunu düşünen Collins, karşılıklı konuşmanın ortak ölçüsünün bilişselden ziyade duygusal olduğunu öne sürer (Collins, 1987).

Collins, etkileşim ritüeli zincirlerine bir piyasa ve alışveriş olarak bakıldığında, zincirdeki her karşılıklı konuşmanın bireyin bir tür yerel grup üyeliğine alınmasıyla veya üyelikten dışlanmasıyla sonuçlanan bir müzakere olduğunu ifade eder. Ona göre, kişiler edindikleri deneyimler sonucunda kültürel sermaye biriktirir ve gelecekte neler hakkında konuşulacağı ve duygusal enerjilerinde bir artış ve azalış söz konusudur. Konuşmayı yönlendiren kişilerin daha fazla enerji elde ettiklerini, kendilerine güvenlerinin arttığını ve sonraki konuşmalarında kültürel sermayelerini kullanmak için daha fazla inisiyatif alma eğiliminde olduklarını öne süren Collins'e göre, kişinin enerjisinin artması için mutlaka konuşmayı yönlendirmesi gerekmez, eşitlikçi, samimi ve yakın bir karşılaşma sonucunda da duygusal enerjisi artar. Ona göre, kişinin duygusal enerjisinin artması için sadece grup üyesi olması yeterlidir. Collins'e göre, bazı durumlar bireylerin duygusal enerjilerini arttırarak gelecek konuşmalara kendine güvenerek katılmasına yol açarken, diğer taraftan konuşma durumlarını yönlendirenler (bir başkasına emirler veren biri olarak otorite konumunu icra etmeleri sonucunda) veya duygusal enerjilerini kaybederek informel üyelik durumlarından dışlananlar vardır (Collins,1987).

Anlaşılacağı üzere, Collins'e göre, belirli bir karşılaşmada onun içinde yer alan bütün katılımcılar hem bazı kültürel sermayelere hem de geçmiş konuşmalarından elde ettikleri belirli ölçüde duygusal enerjilere sahiplerdir. Ona göre, her yeni karşılaşmada, **karşılığın seyri** gerek katılımcılar veya taraflardan biri için, gerekse ayrıca etkileşimi yönlendirenler için cazip olsun, **ona yol açan kültürel ve duygusal kaynakların katılımcıları arasındaki uyuma bağlıdır**. Bireyler, Collins'e göre, bu kaynaklar hakkında ortaya çıkan sorunları bilinçli olarak yansıtmak zorunda değillerdir, karşılıklı konuşma, örneğin, duruma getirilen kaynaklara bağlı zorlama nedeniyle

devam etmeyebilir, başarı ya da yarım başarı olarak kalabilir, tek taraflı ya da iki taraflı olabilir. Collins'e göre, her bireyin gerçekleştirilen karşılıklı konuşma hakkında neler hissedeceğinin, yani kişinin diğer kişiyle ne kadar konuşmak isteyeceğinin ve her birinin yapmaktan hoşlanacağı konuşma türünü gerçekleştirmede ne kadar başarılı olacağını belirlemede duygusal enerji merkezi önemlidir. Bu durum Collins'e göre, işçi üzerinde kontrol sağlamaya çalışan bir patron, bir kızla arkadaş olmaya çalışan bir erkek çocuğu, bir koridorda tesadüfî tanışıklıklar sonucu paylaşılan şakanın miktarı, kocasına güvenip güvenemeyeceğini bilemeyen bir kadının duyguları gibi birçok farklı alandaki farklı konuşma biçimlerinde söz konusudur (Collins,1987).

2.4. Toplumsal Etkileşimde Kaynakların Müzakeresi

Goffman'ın bireylerin stratejik bir biçimde davrandıklarını, çünkü etkileşim ritüellerine katıldıklarında maliyetler ve kazançları hesapladıklarını vurgulayan Collins'e göre, tüm etkileşimler bireyler daha fazla kaynağa ulaşmaya çalışırken bazı kaynaklardan vazgeçtikleri bir alışveriş unsurunu içerir (Turner ve Stets, 2005). Yani, Collins için bir karşılıklı konuşma, ritüeller ve kaynakların müzakeresi etrafında gelişen bir paylaşılan karşılıklı konuşma gerçekliğidir. Ritüelleri ve alışverişi anlamak için Collins iki kaynak tipi belirler; (1) kültürel sermaye, (2) duygusal enerji.

Collins kültürel sermayeyi önceki konuşmalardan bellek izleri, konuşma tarzları, özel bilgi ve uzmanlık tiplerini içeren kaynaklar, karar alma hakkı ve itibar görme ayrıcalığı olarak tanımlar. Collins, kültürel sermayeyi, genel kaynak kategorilerini gösteren kişisel olmayan sembolleri (bilgi, konumlar, otorite ve gruplaşmaları) ifade eden *genel kültürel sermaye* ve belirli kişilerin özel anıları, kimlikleri, itibarları ve ağ içi/örgütsel konumlarını ifade eden *özel kültürel sermaye* biçiminde ikiye ayırır. Collins *duygusal enerjiyi*, bireylerin belirli bir konumda başvurabilecekleri duygu, duygulanım ve hassasiyet düzey ve tipi olarak tanımlar. Ona göre, bireyler kültürel sermayeleri ve duygusal enerjilerine en uygun getiriye sağlayacak konumların cazibesi altındadırlar. İnsanlar bir gruba üyelik duygusuyla sonuçlanan bir etkileşimi sürdürdüklerinde duygusal enerjilerinin ve kültürel sermayelerinin arttığını ifade eden Collins, insanların kültürel sermayeyi ve duygusal enerjiyi, başkalarıyla birlikte grup içinde yer alma ve ona katılma duygu alışverişinde bulunmak için kullandıklarını söyler. Ona göre, bireyler etkileşim içinde kültürel sermayelerini artırabilme dercesine bağlı olarak duygusal

enerji harcayacaklar ve konuşmalarında olumlu duygular üretebilme derecesine bağlı olarak kültürel sermayeye yatırım yapacaklardır (Turner ve Stets, 2005).

Collins, bireylerin bir etkileşim ritüeline genel kültürel sermayelerini taşıdıklarını vurgular. Ona göre, ritüel geçmişte olduğu gibi aynı bireyler veya sınıfları içerdiğinde, bireyler etkileşim ritüeline özel kültürel sermayelerini de taşıyacaklardır. Collins'e göre, bireyler bir etkileşim ritüelinin akışı içinde, kültürel sermayelerini daha fazla miktarda sermaye elde etme çabalarında harcayacaklardır, ancak onlar sermaye elde etmelerinin ihtimal dışı olduğunu algıladıklarında (sunmaları gereken genel ve özel sermaye değerleri tarafından değerli olarak görülmeceği için), ya durumdan çekilecekler ya da bunu yapamıyorsa, sermayelerini mümkün olduğu kadar az harcayacaklardır (Turner ve Stets, 2005).

Collins'in insan doğası üzerine varsayımlarından biri, bireylerin olumlu duygusal enerji yaşama güdüsünün veya bir inisiyatif ve isteklilik duygusunun etkisi altında olduklarıdır. Ona göre, bireyler duygusal enerji düzeylerini mümkün olduğu ölçüde en üst düzeye çıkarmaya çalışırlar. Collins'in ilgisi geçici duygular üzerine olmasa bile, etkileşim akışı içindeki geçici duyguların insanların duygusal ödemelerini etkileyeceğini ve bunların, etkinlikler sırasında sürekli olumlu yönde ilerlediklerinde bireylerin uzun dönemli duygusal enerjilerini sadece özel durumlarda değil, diğer durumlarda da artıracaklarını düşünür. Ona göre, insanlar zamanla olumlu duygusal enerji getiren durumları öğrenirler ve bu veya benzer durumları aramaya yönelirler. Collins'e göre, aynı zamanda bireyler olumsuz geçici duygular ve düşük olumlu duygu düzeyleri üreten durumlardan yapabildikleri ölçüde uzak dururlar (Turner ve Stets, 2005).

Collins'e göre, duygusal enerjiler önceki etkileşim ritüellerindeki başarılar veya başarısızlıklardan kaynaklandığı için, yüksek veya düşük kültürel kaynaklar yüksek veya düşük duygusal enerjilere katkıda bulunur. Ona göre, daha sınırlı ölçüde karşı yönde bir etki söz konusudur: kişinin sahip olduğu duygusal enerji (güven, toplumsal yakınlık) arttıkça kişi başarılı bir biçimde yeni konuşmalara girerek yeni kültürel kaynaklar edinebilir, hâlbuki düşük duygusal güvene sahip biri 'dili tutularak' sahip olduğu kültürel kaynakları kullanamayabilir (Collins, 1981).

Collins, hem kültürel hem de duygusal kaynakların zamanla, ancak farklı ritimlerde değişebileceklerini belirtir. Ona göre, duygusal enerjiler kültürel kaynaklara

göre çok daha değişkendir ve olumlu ve olumsuz yönlerde olabilir. Meselâ, kişi büyük ölçüde kabul gördüğü ve hatta hâkim olduğı veya duyguların çok yoğun olduğı durumlarda duygusal enerjisini hızla inşa edebilir. Ona göre, kitlesel, siyasal ve dinsel hareketlerin ritimleri sadece bu tür dinamiklere dayanır. Öte yandan, kişi bir dizi ritüel redde veya tâbiliğe maruz kaldığında enerjisi hızla düşebilir (Collins, 1981).

Bununla beraber, Collins'e göre, kültürel kaynaklar oldukça istikrarlıdır ve büyük ölçüde olumlu yönde değişir. Ancak burada genel ve özel kültürel kaynaklar arasındaki farka dikkat etmemiz gerekir. Ona göre, genel kaynaklar genellikle zamanla ve düşük bir hızda gelişirler. Collins, bireyler sahip oldukları genel bilgileri konuşma arkadaşlarıyla sürekli müzakere ettiklerinde bunların çoğunlukla unutulmayacağını, ancak bu partnerlerden ayrıldıkları zamanlarda sınırlı olarak unutulabileceğini düşünür (Collins, 1981).

Öte yandan, özel kültürel kaynaklar potansiyel olarak daha süreksizdir. Ona göre, özel konuşma eylemleri (özel bir emir verme, pratik bir tavsiyede bulunma, örgüt politikalarında özel bir sorun hakkında bir stratejiyi müzakere etme, arkadaşlarla şakalaşma vb.) buharlaşıcıdır ve onları yürürlüğe sokan bağlar sadece bu eylemler sıkça üretildiğinde kalıcıdır. Ona göre, özel kültürel kaynaklar, bilhassa yakın kişisel bağlar kadar mülkiyet, otorite ve organizasyonun mikro temeli olarak da önemlidir. Collins'e göre, insanların –mülkiyeti oluşturan– özel fiziksel nesnelere ilişkileri gündelik ve sorgulanmayan karşılaşmalarda tekrar tekrar icra edilir ve aynısı otorite ve organizasyonların mikro yeniden-üretimi için söz konusudur (Collins, 1981).

Collins'e göre, özel konuşma kaynakları genel karşılıklı konuşma kaynaklarından ve ayrıca duygusal kaynaklardan, sadece kişinin kendi konuşmaları içinde edinilmesi bakımından değil, ondan bağımsız olarak dolaşımında olması bakımından da farklılaşırlar. Diğer insanların özellikle bir birey hakkında konuştuklarında onun ününü inşa ettiklerini düşünen Collins göre, kişinin ünü diğer insanların karşılıklı konuşmalarında dolaşımında olan özel bir konuşma kaynağıdır. Collins'e göre, makro yapıların mikro dönüştürümü için, dolaşımında olan en önemli ün türü basitçe birinin özel bir unvanla ('başkan', 'karısı') veya örgüt üyeliğiyle ("o ...dendir") özdeşleştirildiği yahut örtük olarak birine belirli bir mülkiyet ve otorite için bir ün verendir ("onun bürosuna gittim"). Özel konuşma, esasen toplumsal mülkiyet ve otorite yapısını oluşturan şeydir (Collins, 1981).

Collins'e göre, genel karşılıklı konuşmayla karşılaştırıldığında, özel konuşma potansiyel olarak değişkendir, ancak çoğu kez basitçe kendini ve böylece toplumsal rutinleri yeniden-üretir. Çoğu kez, aynı insanlar hem rol aldıkları özel karşılıklı konuşma rutinleri içine hem de konuşma özneleri olanlar tarafından örgütsel ve mülkiyet-sürdürücü rutinlere yerleştirilirler. Ancak bu özel kültürel kaynaklar artışı, özellikle ün aniden değişebilir. Bu durum küçük ve yerel bir ölçekte sıkça ortaya çıkar: işe yeni biri girer, tanıdık biri bir yeri terk eder –eski özel konuşmalar ve ünler döngüsü aniden sona erer ve resmen yeni bir özel sosyal gerçeklik ortaya çıkar. Çoğu kez bu konuşma unsurları fiziksel rutinin zeminini pekiştirir. Ancak aynı şekilde, örgütsel davranışın özel yapısı, devlet gibi çok büyük örgütsel toplanmalar dâhil, potansiyel olarak oldukça değişkendir: o herhangi bir genel kurallar veya genel kültür tipi tarafından değil, aksine kısa vadede özel etkileşim rutinleri tarafından desteklenir ve bunlar ansızın yeni bir içerik kazanabilir (Collins, 1981).

Ona göre, bir karşılaşmada etkileşimin yönünü, diğer bir deyişle, ritüelin biçimi ve içeriğini belirleyen üç kritik değişken vardır (Collins, 1991):

- 1) Bireylerin karşılıklı kültürel ve duygusal kaynaklarının eşitsizlik düzeyi;
- 2) Bireyler arasındaki toplumsal yoğunluk dereceleri;
- 3) Toplumsal çeşitlilik derecesi veya etkileşim kurulabilecek alternatif kişilerin varlığı.

Ona göre, katılımcıların kaynakları –özellikle, emir verenler veya alanlar ve kozmopolitler veya yereller olarak– konumları bakımından eşit olduğunda, 'konuşma ritüelleri' kişisel, esnek ve uzun süreli olacak ve bu sayede ritüeller daha güçlü olacak ve olumlu duygular içererek gelecekte karşılaşma isteğine yol açacaktır. Ona göre, kaynaklar eşitsiz olduğunda, güçlü kişisel bağların yaratılması ve sürdürülmesi ihtimali azalacak ve daha az kaynağa sahip olanlar, diğerleri tarafından reddedilme ve baskı altına alınmaktan korktukları için kültürel sermayeleri ve duygusal enerjilerini saklayacaklardır. Daha fazla kaynağa sahip olanların ortak bir gerçekliği inşa etme eğiliminde olmayacaklarını ifade eden Collins, bu nedenle konuşmanın oldukça ritüel, gayri resmi ve kısa süreceğini ifade eder. Collins'e göre, daha fazla insan bir arada olduğu ve birbirlerinin hareketlerini izleyebildikleri sürece, insanlar eşitsizlik koşullarında bile daha fazla etkileşim içinde olacaklardır. Collins'e göre, insanlar

etkileşimi sona erdirebildiklerinde ve (toplumsal çeşitlilik sayesinde) başka seçeneklere sahip olabildiklerinde, eşitsizliklerin etkileşimin yönünü etkileme ihtimali düşük kalacaktır, çünkü insanlar duygusal enerjileri ve kültürel sermayelerini aslında bir başka yerden alacaklardır. Yani, Collins etkileşim ritüelinin iki temel boyutta geliştiğini ifade eder (Collins, 1991).

1. etkileşim içindeki bazı bireylerin diğerlerinden daha fazla maddi, sembolik ve zorlayıcı kaynaklara sahip oldukları ve buna bağlı olarak, emirler verebildikleri ve itaat talep ettikleri ‘güç boyutu’ ya da ‘dikey boyut’;
2. bireylerin hem bir-arada-bulunulan yüz yüze konumlardaki hem de bu konum dışında kalan daha büyük ilişki ağlarındaki yerlerinin ritüel davranışlarını etkilediği toplumsal yoğunluk ve toplumsal çeşitlilik değişkenlerini içeren ‘ağ boyutları’.

Ona göre, dikey boyut ve ağ boyutları ritüellerin doğasını ve toplumsal yapılar üzerindeki etkilerini anlamak için önemlidir (Collins, 1991).

Collins’e göre, bireyler güç ve prestije (genel kültürel sermaye biçimlerine) sahip olduklarında etkileşimin ritmik akışını kontrol edebilecek konumdadırlar. Onlar konuşurken diğerleri dinler ve olumlu duygular yayarlar ve böylece güçlü veya prestijli kişinin kültürel sermayesi ve duygusal enerjisi artar. Ayrıca, farklı durum tiplerinin kültürel sermayeyi ve duygusal enerjiyi geliştirme vaadi sunduklarını ifade eden Collins, Goffman’ın iş-pratik, toplumsal ve seremonik durum tipleri ayrımını benimser (Turner ve Stets, 2005).

Toplumsal ve seremonik karşılaşmaların, işte önemli miktarda toplumsal ve/veya seremonik içerik olmadığı sürece, iş-pratik durumlara göre duygusal enerji ve kültürel sermaye üretme ihtimallerinin daha yüksek olduğunu ifade eden Collins, buna karşılık, insanların iş-pratik durumlarında güç, prestij ve önemli maddî getiriler sağladıklarında duygusal enerjilerinin ve kültürel sermayelerinin de artacağını düşünür. Örneğin, ‘işkolik’ çok azimlidir, çünkü iş etkinliğinden duygusal bir enerji ve artan bir kültürel sermaye duygusu elde eder. Aksine, işlerinde sıkıcı rutinleri gerçekleştirmesi ve birinin otoritesi altında çalışması gerekenlerin iş-pratik durumunu yüksek toplumsal içerikli bir duruma dönüştürebilecek informel bir alt kültür geliştirme ihtimali yüksektir. Sonuç itibarıyla işçinin sosyalliğinin duygusal enerjiyi ve durumdan elde edilebilecek

özel kültürel sermayeyi (çoğu kez iş-pratik etkinlikleri yapma pahasına) artırabileceğini düşünür (Turner ve Stets, 2005).

Collins'e göre, insanlar kendi kaynaklarındaki eşitsizlikleri, yoğunluk düzeyini ve çeşitlilik derecesini değerlendirirken, aynı zamanda bir konumun temel doğası ve içeriğini *iş-pratiği* (bir şeyi yapmayı tasarlama) olarak, *seremoni* (bazı durumları ritüelle gösterme ve ifade etme niyeti) olarak veya *toplumsal* (karşılıklı haz ve doyum sağlama) şeklinde belirlerler. Eşitsizlik, yoğunluk ve çeşitlilikle birlikte, karşılaşmanın içeriğinin çoğu kez daha büyük makro-yapılar tarafından sınırlandırıldığını belirten Collins'e göre, örneğin bir cenaze töreni, bir işyeri ve bir büro toplantısı, hepsi, kendiliğinden oluşumlara göre değil, mevcut yapılar tarafından, beklenen şeylere göre "önceden paketlenir". Ona göre konumlar, iş-pratik, seremonik ve toplumsal içeriğin karışımları olabilir, ancak bunlardan biri yaygındır ve diğer ikisini hâkimiyeti altına alır (Collins, 1991).

Collins'e göre, *etkileşim dinamiklerinin mekanikleri*, bir yandan *konumların değerlendirilmesini*, öte yandan konuşma alışverişleri ve ritüellerine ne kadar enerji ve sermaye yatırımı yapılması gerektiğini belirlemek için *yoğunluklar*, *eşitsizlikler* ve *görelî ağ konumlarının değerlendirilmesini gerektirir*. Yoğunluklar yüksek olduğunda, asgari düzeyde ritüel katılım sağlamak için çok az sermaye ve enerjiye gerek olduğunu, ancak ne kadar yatırım yapılacağına bireyin bu yatırımdan kârlı bir getirisinin olup olmadığına göre değişeceğini ifade eden Collins, duygusal enerji akışı ve katılımcılar arasında ortak bir bağlılık yaratma eğiliminde olan yüksek yoğunlukta konumların bireyi toplumsal açıdan zorlayıcı bir niteliğe sahip olduğunu düşünür (Collins, 1991).

Collins'e göre bir karşılaşmanın akışını ilişkili üç güç belirler (Collins, 1991):

- 1) Grup üyeliği beklentileri,
- 2) Kültürel sermaye düzeyi,
- 3) Duygusal enerji düzeyi,

İnsanların duygusal enerjilerinin ardındaki temel gücün grup üyeliği beklentileri olduğunu öne süren Collins'e göre, enerji düzeyleri, insanların süregelen grup etkinliğine katıldıklarını ve onun bir parçası olduklarını hissedip hissetmemelerinden etkilenir. Onların bu duyguyu hissetmek istediğini ve enerji düzeylerinin bu beklentilerin ve ritüellerin fiilen yayılmasının bir sonucu olduğunu ifade eden Collins, duygusal enerjinin kişinin belirli bir konumda ne kadar kültürel sermayeye sahip

olduğuyla ilişkili olduğunu ve kişinin kültürel sermayesi ne kadar artarsa karşılaşmada kullanılan duygusal enerji düzeyinin o kadar yüksek olacağını ne sürer. Collins'e göre, kültürel sermaye arttıkça bireylerin grupta kalma beklentileri artar ve böylece dolaylı yoldan duygusal enerjileri artar (Collins, 1991).

Collins'e göre, bu gçler öbeği, bireyleri, alışveriş ve ritüel kaynaklarına yatırım yapmaları gerekip gerekmediğini belirlemek için konumlarını ayarlamaya zorlar. Ayrıca, bu ayarlama büyük ölçüde makro-yapısal koşullar tarafından kuşatılmıştır. Diğer taraftan, bu ayarlama örtüktür ve neler olduğu konusunda bir 'his' veya 'duygu' içerir. Ona göre, bu ayarlama süreci bir kez başladığında, (1) eşitsizlik düzeyini belirlemek için, kişinin, kendisine ve diğerlerine ait kaynakları değerlendirmesi; konum içindeki toplumsal yoğunluğun (bir-arada-bulunan diğer kişilerin miktarının) değerlendirilmesi; toplumsal çeşitlilik düzeyinin (karşılaşma dışındaki seçenekler kadar, kişinin kendi seçeneklerinin) değerlendirilmesi ve bu değerlendirmelerin bir sonucu olarak, kaynak alışverişlerinden ve ritüellerin yayılmasından kaynaklanan muhtemel getirinin hesaplanması ve (2) bir konumun iş-pratik, seremonik veya toplumsal olma derecesinin değerlendirilmesi etrafında gelişir (Collins, 1991).

Collins'e göre, bireyler bu iki değerlendirme kategorisi temelinde, kaynak alışverişleri yapar veya duygusal enerji ve kültürel sermaye kaybedeceklerini anladıkları ve hissettikleri anda karşılaşmaktan kaçınırlar. Onlar, makro-yapısal kısıtlamalar nedeniyle, çok iyi imknlardan yoksun oldukları durumlarda bile kaynak alışverişleri yapmak zorundadırlar (rneğin, yoğunluk yüksek, çeşitlilik düşük olduğunda, gidecek hiçbir yer olmadığında, eşitsizlik yüksek ve diğerleri güç sahibi olduğunda kişi bu alışverişi yapmak zorundadır (Collins, 1991).

Aktörlerin kaynak alışverişi yaparken getirileri alarak ritüelleri yaydıkları söyleyen Collins'e göre, bireyler getiri yüksek olduğunda ritüelleri daha bir istekle yayarken, buna karşılık, ritüeller ilgi yoğunlaşması sağladığında, grup bağlılığını sembolize ettiğinde ve duyguları harekete geçirdiğinde getiriler muhtemelen daha olumlu olacaktır. Yani, getiriler ve ritüeller arasında bir karşılıklılık vardır. Ritüeller özellikle grup yeliği etrafında gelişen kritik önemde kaynaklara getiri sağlarlar; getiri derecesi yayılan ritüellerin doğasını belirler (Collins, 1991).

Collins'e göre, karşılıklı konuşmalar olumlu duygular ürettiğinde ve sermayeyi artırdığında, aktörler sermayeleri ve enerjilerini etkileşim sırasında kullanacaklar ve

zamanla bu alışveriş ihtimali daha yüksek olacaktır. Sonuç olarak, bireyler bir 'etkileşim ritüelleri zincir'i yaratacaklardır. Kültürel sermayenin artmasının bireylerin çoğu kez bir grup içinde gözde konuma sahip oldukları hissini yarattığını ifade eden Collins'e göre, olumlu duyguların artışı da bireyleri grup dayanışması yaratan ve kişinin gruba katılma beklentilerini artıran bu ritüelleri yaymaya iter (Collins, 1991).

III. BÖLÜM

GENEL TEORİK ÇERÇEVE

Temel sayıltılarımızı, ağırlıklı olarak hem Durkheim hem de Goffman'dan beslenen, mikro ve makro yaklaşımların sentezini yapmaya çalışan Randall Collins'in "etkileşim ritüeli zincirleri" yaklaşımından hareketle oluşturduk ve görüşme formunu bu çerçevede şekillendirdik.

Bireylerin bir gruba üyelik ihtiyacını neden duydukları ya da farklı gruplar arasından bulunduğu grubu neden tercih ettiği, bu tercihin bilinçli bir süreçten mi geçtiği ve bireylerin neden ritüelleştirme eğiliminde oldukları gibi sorular araştırmamız için can alıcı sorulardır. Bireyler gruplara üyelikte genellikle bilinçli bir temelde değil, duygusal bir temelde hareket ederler. Birey kiminle nasıl bir etkileşime gireceğine karar verirken bütün bireyler için ortak ölçüt bilişselden ziyade duygusaldır. Bireyler duygusal enerjilerini artıracak etkileşimlere girme eğilimindedirler.

Bireyler bir gruba dâhil olurken veya bir etkileşime girerken piyasa benzeri bir düzlemde hareket ederler. Bir birey bir gruba veya etkileşime girdiğinde bir şeyler kazanır ve bir şeyler kaybeder. Birey tercihlerini duygusal bir temelde yaparken duygusal enerjisini yükseltecek, kültürel sermayesini arttıracak etkileşimleri tercih eder. Tüm etkileşimler bireylerin daha fazla kaynağa ulaşmaya çalışırken bazı kaynaklardan vazgeçtikleri bir alışveriş unsuru içerir. Etkileşim güdü ve kaynakların en üst düzeye çıkarılmaya çalışıldığı bir piyasadır. Etkileşimlerde kaynak ve ritüel müzakeresi yapılır. Her etkileşim bireylerin kültürel sermayelerine katkı sağlar. Bireylerin biriktirdikleri kültürel sermayeleri duygusal enerjilerinin artmasına veya azalmasına neden olur. Birey duygusal enerjilerine ve kültürel sermayelerine en iyi getiriyi sağlayacak konumların etkisi altındadır. Bireyler kaynakları müzakere ederken şunları dikkate alırlar:

- a) Eşitsizliği tespit için kendi kaynaklarını diğerlerinin kaynaklarıyla karşılaştırmak. Toplumsal yoğunluk ve çeşitliliği değerlendirmek ve bu değerlendirme sonucunda kaynak alışverişinden ve ritüelin yayılmasından elde edebilecekleri getiriyi hesaplamak.
- b) Bir konumun iş pratik, seremonik ve toplumsal olma derecesini değerlendirmek.

Ritüel, ilgi yoğunlaşmasını sağladığında, gruba bağlılığı simgelediğinde ve duyguları harekete geçirdiğinde kişi açısından daha olumlu etkilere sahip olur. Getiri derecesi yükseldikçe ritüeli istekle yapma derecesi artar. Olumlu duygular yaratıldığında ve arttığında, bireylerin grup dayanışması yaratan ve kişinin gruba katılma beklentilerini arttıran bu ritüelleri yapma istekleri artar.

Etkileşimin temel dinamiğini oluşturan ‘duygusal enerji’ ve ‘kültürel sermaye’ gibi kaynaklar ve güdüler bireylerin önceki etkileşimlerinden gelir. Biriktirdikleri kültürel sermaye duygusal enerji düzeylerini ve duygusal enerji düzeyleri de kültürel sermayeyi kullanabilme düzeylerini etkiler. Duygusal enerji kişi konuşmayı yönlendirebildiğinde veya etkileşim eşitlikçi ve samimi olduğunda arttığı gibi, kişi üyelik talep ettiği gruba alındığında da artar, ancak gruptan dışlandığında düşer. Anlaşılacağı gibi, insanlar duygusal enerjileri ve kültürel sermayelerini başkalarıyla birlikte grup içinde yer alma ve ona katılma duygu alışverişinde bulunmak için harcarlar. Kişinin bir karşılaşmada kültürel sermayesi artıkça duygusal enerjisi de artar. Kültürel sermaye artıkça gruba üye olma beklentisi, dolayısıyla duygusal enerjisi artar. Kişi kültürel sermayesini artırabilme derecesine bağlı olarak duygusal enerji harcar. O konuşmada olumlu duygular üretebilme derecesine bağlı olarak kültürel sermayeye yatırım yapar. Bireyler bir karşılaşmada sermaye elde etmeleri ihtimal dışı olduğu zamanlarda kültürel sermayelerini ya daha az harcar ya da durumdan çekilirler. İnsanlar olumlu duygusal enerji yaşama güdüsünün etkisi altında duygusal enerjilerini en yükseğe çıkarma arzusundadır.

Etkileşim ritüelinin duygular üretmesi için bedenlerin bir arada olması gerekir. Bir-aradalık duygu artışını sağlayan etkileşim ritüeline girme ihtimalini artırır. Bir-aradalık yabancılar için bir ekolojik sınır yaratır. Bir etkileşimde ortak eylem çizgileri yaratıldığı ölçüde etkileşim ritüelinin doğma ihtimali artar. Selâmlaşma ve diğer formaliteler geçici duygular yaratarak bireylerin ilgilerini birbirlerine yoğunlaştırır. Bu da etkileşim ritüeli imkânını artırır. Başarılı bir sonuç için bireylerin kaynaklarının benzer olması gerekir. Onların ortak ruh bir hâlini sürdürebilmeleri ve dayanışma ürettikleri duygusunu yaşamaları gerekir. İnsanların duygusal enerjileri ardındaki temel güç grup üyeliği beklentisidir. Bireylerin duygusal enerji düzeyleri grup etkinliğine katıldıklarını ve onun bir parçası olduklarını hissetme derecesine bağlıdır. Kültürel

sermaye ve duygusal enerji zamanla ancak farklı ritimlerde değişir. Duygusal enerji kültürel sermayeye göre daha değişkendir. Kişi büyük ölçüde kabul gördüğü, etkileşimlere hâkim olduğu durumlarda duygusal enerjisi artar.

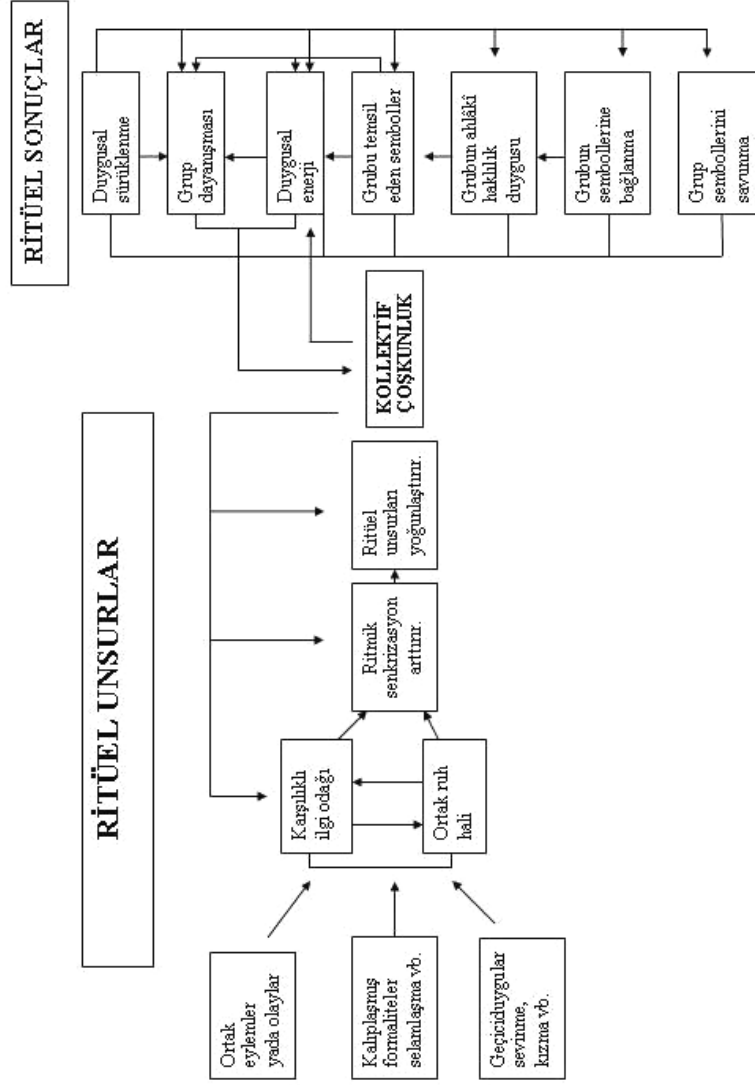
Grup üyeleri etkileşimlerini sembolleştirirler. Etkileşim grup üyeliğini temsil eden sembolleri üreten ve yıkan prosedürlerdir. Semboller mistik değildir, insanların içinde konuştukları kültürel kodlarda gizlidir. Semboller grup üyeleri arasında dolaşımdadır. Bu dolaşım esnasında karşılıklı olarak sembolleri daha kutsal ve özel kılan duygular yaratılır. Özel olaylar veya eylemler, grubu ve onun hedeflerini gösteren sembollere dönüşerek mitsel bir nitelik kazanırlar. Semboller bireyler etkileşim ritüelleri içindeyken olduğu kadar insanların zihinlerinde de dolaşımdadır. Bireyler semboller üzerinde düşünürken duygular ortaya çıkar ve grup dayanışması duygusu artar. Bu duygu bir arada buldukları zamandaki gibi artmaz.

Özel kültürel sermaye bir aradayken inşa edildiği gibi, insanlar tarafından semboller aracılığıyla geçmiş etkileşimler anımsanarak ve duygusal enerji yüklemesi yaşanarak da biriktirilir. Bu anılar grup üyeliği duygusunun ömrünü uzatır. Kendi sembolleri hakkında düşünmenin getirdiği duygusal yüklenme yaşandığı sürece birey kendini grubun üyesi olarak hisseder. Semboller kolektif coşkunluğu temsil eder. Semboller totem (simge) olarak sergilendiklerinde sadece duygular yaratırlar. Bu sembollere kolektif bir ortamda bir arada bulunan bedenler tarafından başvurulduğunda semboller ve onların duygular üzerindeki etkisi daha büyüktür. Bunlar gerçekteştiğinde insanlar artan bir enerji kazanırlar. Sembollere saygı göstermeyenlere karşı olumsuz duygular beslenir.

Ritüeller duygusal enerji ve ahlâkîlik duygusu üretirler; bunlar da ritüel karşılaşmalara yol açar ve bir arada toplanma gücü verir. İlişkiler duygular yüklendiğinde ve sembolleştirildiğinde bu sembollerin kutsal niteliği grubun ahlâkîlik duygusunu arttırır. Sapma hoş karşılanmaz, zira o kutsal olan şeyin ahlâkî ihlâlidir. Grup sembolleri saldırılar karşısında savunulur.

Grup etkileşimi kutsal semboller içinde simgeleştirilir. Grup üyeleri dayanışma duygusunu, duygusal coşkunluk ve katılımı sembollerle ifade ederler. Bu kutsal semboller nesnelere olabileceği gibi, duyguları ve kolektif coşkunluğu uyaran kutsal ve özel niteliğe sahip sözcük ve deyimler de olabilir.

Grup içindeki konuşma içeriği mittir. İçeriğin doğruluğu önemli değildir. Konuşma miti ve içeriği kutsal bir nesne gibi işler. Bir konuşma içeriği katılan bütün üyelerin ahlâkî bir dayanışmayı paylaştıkları bir kültür. Bu konuşmaya inananlar iyi inanmayanlar kötüdür. Grupta ilişkiler duygularla yüklendiğinde ve sembolleştirildiğinde bu sembollerin kutsal niteliği grubun ahlakilik duygusunu artırır. Sapma kutsal olan şeyin ihlâlidir ve grubun sembolleri saldırılara karşı savunulur.



Tablo 1 Etkileşim Ritüeli Zincirleri Tablosu

IV. BÖLÜM

4.1.ARAŞTIRMA YÖNTEM VE TEKNİKLERİ

4.1.1.Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada amacımız, insanları veya insan gruplarını bir arada tutan ritüelleşme olgusunun toplumsal dinamikleri ve insanların neden ritüelleştirme eğiliminde oldukları (ve mikro etkileşimler sonucunda makro yapıları nasıl ürettikleri) hakkında Aydın özelinde ampirik bulgulara ulaşmaktır.

4.1.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın amacına uygun olarak Aydın İli Milliyetçi Hareket Partisine üye olan 30 Grup üyesi ile görüşmeler yapılacaktır. Parti dokümanlarından ve yöneticilerinden kendilerine kayıtlı üyelerin listesi alınarak, farklı yaş, meslek ve cinsiyetlerde olmak üzere toplam 30 üye ile bu görüşme gerçekleştirilecektir.

4.1.3. Veri Toplama Tekniği

Çalışmada yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme formu kullanılmıştır. Böyle bir çalışma için en uygun yöntem derinlemesine görüşme yapmaktır.

Görüşme (İnterview, mülakat), sözlü iletişim yoluyla veri toplama (soruşturma) tekniğidir (Karasar'dan aktaran Çalışır, 2009). Stewart ve Cash görüşmeyi, “önceden belirlenmiş ve ciddi bir amaç için yapılan, soru sorma ve yanıtlama tarzına dayalı karşılıklı ve etkileşimli bir iletişim süreci” olarak tanımlamıştır (Yıldırım ve Şimşek'ten aktaran Çalışır, 2009).

Görüşme, temelde soru sorma ve yanıt alma ile ilgilidir. Görüşmenin en çok bilinen türü bireysel, yüz yüze, söz alışverişidir. Fakat yüz yüze grup görüşmesi, posta yoluyla, kendi başına yanıtlanan soru formu veya telefon görüşmesi şeklinde de olabilir (Punch'dan aktaran Çalışır, 2009). Görüşme çoğunlukla yüz yüze yapılmakta ise de, televizyon ve televizyonlu telefon gibi anında ses ve resim iletişimcileri ile de olabilir (Karasar'dan aktaran Çalışır, 2009).

Görüşme, nitel araştırmada temel veri toplama araçlarındandır. Aynı zamanda başkalarını anlamak için kullanılan en güçlü yöntemlerdendir (Punch'dan aktaran

Çalışır, 2009). Görüşme, sosyal bilimlerde ve özelliklede sosyolojide en sık kullanılan araştırma yöntemlerinden biridir (Yıldırım ve Şimşek'den aktaran Çalışır, 2009).

Görüşme ilk bakışta kolay bir veri toplama yöntemi gibi görülebilir ve sadece konuşma dinleme gibi herkes tarafından kullanılan temel becerileri gerektirdiği düşünülür. Ancak görüşme; beceri, duyarlılık, yoğunlaşma, bireyler arası anlayış, öngörü, zihinsel uyanıklık ve disiplin gibi pek çok boyutu kapsamaya açılardan, hem sanat hem de bilimdir (Yıldırım ve Şimşek'den aktaran Çalışır, 2009).

Görüşme, bireylerin, çeşitli konulardaki bilgi, düşünce, tutum ve davranışları ile bunların olası nedenlerinin öğrenilmesinde en kestirme yoldur. Görüşme, özellikle üst yöneticilerden, çocuklardan ve okuma-yazma bilmeyenlerden veri toplamak için idealdir. Çoğu kimse, düşündüklerini açıklamada, sözlü anlatımı, yazılı anlatıma tercih eder. Görüşmede, söylenenlerin yüzeysel anlamları yanında gerçek ve derinliğine anlamları da çıkarılabilir (Karasar'dan aktaran Çalışır, 2009).

Ekte sunduğumuz gibi yarı-yapılandırılmış bir görüşme formu ile belirlenen bu 30 grup üyesiyle derinlemesine görüşme yapılmıştır. Soruların çoğunluğu açık uçlu sorulardan oluşmaktadır. Katılımcılara kartopu tekniği ile ulaşılmıştır. Partiye gidilerek oradaki üyelerle yapılmış, o üyelerden de diğer üyelerin adresleri alınarak o üyelere ulaşılarak çalışma gerçekleştirilmiştir.

4.1.4. Veri Analizi

Görüşme sonucunda elde edilen veriler çetele tutularak oranlara vurulmuş ve analiz sonrasında elde edilen veriler sonuç bölümünde sunularak değerlendirilmiştir.

4.2.ARAŞTIRMA BULGULARININ SUNUMU

4.2.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Çalışmanın bu bölümünde katılımcıların demografik(yaş, cinsiyet, yaşadığı şehir, eğitim durumu, meslek ve gelir düzeyi) özellikleri incelenecektir. Yaş değişkeni bakımından belli yaş aralıkları çalışmanın başında özel kota olarak belirlenmemiştir. Ortaya çıkan yaş aralıkları tamamen rastlantısalıdır. Fakat çalışma yapılırken mümkün olduğunca her yaş grubuna yer verilmeye çalışılmıştır. 18 yaş altı bireylerin yasalar gereği partiye üyeliklerinin yapılamaması ve 18 yaş ve üstü bireylerinde okulları

nedeniyle ya da devlet çalışanı olmaları nedeniyle partiye üyelikleri olmadığından bu bireyler çalışmaya dâhil edilememiştir. Çalışma için evren belirlenirken partiye üye bireyler üzerinde çalışmalar yapılacağı belirtilmiştir.

Katılımcılar yaş değişkeni bakımından 4 farklı grupta değerlendirilebilir.

Yaş Aralıkları	Miktar	Yüzde
20-30	6	20
31-41	12	40
42-52	9	30
53-63	3	10

Tablo 4.2.1.1. Katılımcıların Yaşa Göre Dağılımları

Katılımcılar cinsiyet değişkeni bağlamında değerlendirildiğinde, çalışma da bu anlamda bir kota hedeflenmemiştir fakat çalışma yapılırken bayan sayısı arttırılmaya çalışılsa da bu konuda bayanların partiye sürekli gelmemeleri, ulaşmış olduğumuz bayanlarda zaman yetersizliği, ev ve çocuk bakımı yükümlülükleri nedeniyle zaman ayıramamışlardır.

Cinsiyet	Miktar	Yüzde
Erkek	25	83,33
Bayan	5	16,66

Tablo 4.2.1.2. Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımı

Katılımcılara doğdukları yer değil de hayatlarının büyük bir bölümünü nerde geçirdikleri sorulmuştur. Böyle sorulmasının nedeni, her bireyin doğduğu yere yettiği yere oranla çok daha az kalabileceği için hayatının büyük bir bölümünü nerde geçirdiği çalışma için gerekli toplumsal veriyi veremeyecektir. Katılımcılar bu bağlamda değerlendirildiğinde tamamı hayatlarının büyük bir bölümünü Aydın'da geçirmiştir. Sadece 3-4 yıllığına üniversite ve ya askerlik nedeniyle ayrılmışlar. Bundan öncesini ve sonrasını Aydın'da geçirmişlerdir.

Katılımcılar eğitim düzeyi bağlamında değerlendirildiğinde şöyle bir tablo karşımıza çıkmaktadır:

Eğitim Düzeyi	Miktar	Yüzde
Ortaokul	3	10
Lise	11	36,6
Lisans	12	40
Önlisans	4	13,3

Tablo 4.2.1.3.Katılımcıların Eğitim Düzeyine Göre Dağılımı

Tablodan da görüleceği üzere katılımcıların eğitim düzeyleri oldukça yüksektir. Bunun neden katılımcıların Aydın gibi eğitime önem veren bir kentte yetişmiş olmaları olabilir. Tahmin ediliyor ki başka bölgelere gidildikçe bu eğitim düzeyi aşağılara doğru çekilmeye başlayacaktır. Eğitim düzeyi anlamında ortaya çıkan veri partinin kendi yapısından değil, partinin bulunduğu şehrin yapısından kaynaklanmaktadır. Bunun yanı sıra çalışma ilk aşamada partide yapılmış, burada bulunan insanlarla başlanmış, sonra partiden isimler alınarak işyerlerinde ziyaret edilmiş, o insanlardan da isimler alınarak çalışma tamamlanmıştır. Bunun böyle olması da kişilerin sürekli iletişimde oldukları(eğitim düzeyi yüksek biri muhtemelen eğitim düzeyi yüksek bireylerle daha çok iletişim içindedir.) bireylere yönlendirmeyi tercih etmeleri nedeniyle de sonucun böyle çıkmış olabileceği tahmin edilmektedir.

Katılımcılar yaptıkları iş bağlamında değerlendirildiğinde şöyle bir tablo karşımıza çıkmaktadır:

Yaptıkları iş	Miktar	Yüzde
Avukat	2	6,6
Emekli Öğretmen	3	10
Mühendis	3	10
Esnaf	19 (1 tanesi bayan)	63,3
Ev Hanımı	3	10

Tablo 4.2.1.4.Katılımcıların Yaptıkları İşe Göre Dağılımları

Görüldüğü üzere eğitim düzeyi ile yaptıkları iş bağlamında değerlendirildiğinde birçok üniversite mezununun mezun oldukları alanda değil, çoğunun esnafılık yaptığı gözlenmektedir. Yine şehrin yapısından kaynaklanan bir durum söz konusu olabilir. Aydın şehrinin eğitime önem vermiş olması nedeniyle çocuklarını çeşitli üniversitelerin çeşitli bölümlerinde okutmuşlar. Ama bilindiği gibi Türkiye de birçok bölümün iş sahası anlamında kısır olması katılımcıları kendi alanları dışında ticarete yöneltmiş olabilir. Bu nokta da aydında araştırılması gereken önemli bir araştırma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Katılımcılar gelir düzeyi bağlamında değerlendirildiğinde Türkiye standartlarının üstünde bir gelire sahiptir. Katılımcılara tüm gelirlerinin dâhil ifadesi kullanılmıştır çünkü bazı durumlarda aylık işten elde ettiği gelir dışında çeşitli biçimlerde, meselâ ev kirası gibi, gelir elde etmektedirler.

Gelir düzeyi	Miktar	Yüzde
500-1000	2	6,6
1001-1500	5	16,6
1501-2000	11	36,6
2001-2500	8	26,6
2501-3000	3	10
3001 ve üstü	1	3,3

Tablo 4.2.1.5. Katılımcıların Gelir Düzeyine Göre Dağılımı

Tablodan da görüldüğü gibi, katılımcılar gelir düzeyi bağlamında Türkiye standartlarının üstünde bir gelire sahiptir. Ev hanımı olan katılımcılardan eşlerinin gelirleri düzeyleri alınmıştır. Sonuç itibarıyla eşlerinin sağladığı imkânlar çerçevesinde yaşadıkları için eşlerinin gelir düzeyinin öğrenilmesi ve onları bu gelir düzeyine dâhil edilmesi bu çalışma için bir sakınca arz etmemektedir.

4.2.2. Katılımcıların Grup Yapısını Değerlendirmesi

Ritüellerin üretilmesi ve gerçekleştirilmesi sürecinde ritüelin üretildiği grubun yapısı bilinmelidir. Grubun yapısı ile üyelerin grup amacına bağlılığı, ortak ilginin

korunması ve grubun ritüeller aracılığıyla yeniden ve yeniden üretilmesi noktasında etkili olabileceği düşünülmektedir. Milliyetçi ritüellerin güçlülüğü noktasında grubun yapısı bu ritüellerin üretilmesinde etkili bir değişken olabilir. Çalışma yapılan alanın tanınması anlamında da çok önemli bir noktadır.

Çalışmanın bu bölümünde katılımcıların grup yapısını nasıl tanımladığı, buna ilişkin değerlendirmeler ve bu konu hakkındaki düşünceler ile ilgili bulgular sunulacaktır. Bu bağlamda görüşmeye katılan katılımcılardan elde edilen veriler değerlendirilecektir.

Katılımcılara grup yapısını nasıl tanımladıkları konusunda sorulan soruya katılımcıların birçoğu bu yapının Ülkü Ocaklarıyla beraber değerlendirilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Yönetim kadrosunda yer alan bir katılımcı bunu şöyle ifade etmiştir:

MHP tek başına tanımlanamaz. Ülkü Ocakları içindedir. MHP'nin gençlik kolu Ülkü Ocaklarıdır. Yönetim kadrosu Ülkü Ocaklarında yetiştirilir. Ama bu her zaman öyle değildir. Başka partilerden ya da Ülkü Ocaklarından gelmemiş yöneticilerde vardır. Bu iki yapı işleyiş bakımından birbirinden farklıdır. Bu nedenle de aynı parti içinde iki farklı işleyiş vardır. Ülkü Ocakları ideolojiktir, emir komuta zinciri söz konusudur. Askeriyeye benzer bir yapısı vardır. Lider-doktrin-teşkilat üçlemesi vardır. Bu üçleme sorgulanamaz. 80 öncesi Ülkü Ocakları ile şimdiki farklı şimdi biraz daha yumuşak. Orası bir siyaset okuludur. MHP'de eskiye nazaran daha yumuşaktır. Oturduğu temel milliyetçilik akımıdır. Politikalarını da bu anlayış çerçevesinde geliştirirler. Hiyerarşik bir yapılanma vardır... Partide daha yumuşak bir hiyerarşik ilişki vardır. Demokratik sürecin gerektirdiği gibi kademelere gelenler seçimlerle gelirler.

Katılımcının ifadeleri göz önünde bulundurulduğunda parti içerisinde işleyiş bakımından farklı iki yapı söz konusu olmakla beraber üyelerini küçük yaşlardan itibaren sistemleri içinde üretmektedirler. Bilindiği üzere askeri yapılanmada verilen görev sorgulanmaz, itaat çok önemlidir, katı bir emir komuta zinciri söz konusudur.

Ülkü Ocaklarının askeriye benzetilmesi de, bize gösteriyor ki sorgulamamak, itaat, lider-doktrin-teşkilat anlayışıyla Ülkü Ocakları küçük yaştaki bireyleri etkilemektedir. Bu anlayış çerçevesinde yetiştirilen bireyler belli bir yaşa geldikten sonra partiye geçerek Ocak tarafından şekillendirilmiş bilinç yapısı ile partide faaliyet göstermektedir. Parti de hiyerarşik yapının ocağa göre yumuşaklığı iktidar olmanın yolunun demokrasiden geçiyor olması, daha fazla taraftar toplama kaygısının taşıyor olması olabilir. Katılımcının ifade ettiği gibi, 80 öncesi tutum ile şimdilerdeki tutum farklılığı da Türkiye’de siyasal düzlemde katı tutumların artık yer almakta zorlandığını bunun yanı sıra parti, iktidar mücadelesinde yeterli bir başarı elde edemediği için zamanla yumuşamak zorunda kaldığını da gösterebilir.

Diğer bir katılımcı (önceden partide görev almış, ancak şimdi bir görevi olmayan) yukarıdaki tanımı destekleyerek MHP’de ki demokratik işleyişe vurgu yapmış ve demokrasinin gerektiği kadarıyla işlemese de ‘dava’ ya olan bağlılığını dile getirerek, partideki insanların grup aidiyeti duygusunun yüksekliğine işaret etmiştir.

Saygı ve sevgi çerçevesinde kademeli bir şekilde örgütlenmiştir. Ülkü Ocaklarımızda gençlerimiz bir aile terbiyesi içinde yetiştirilir. Partideki saygı ve sevgide buradan gelir. Gençlerimizi orda terbiyeli bir şekilde yetiştiririz, partiye kazandırırız. Disiplinliyizdir, saygı özellikle bizim için çok önemlidir. Demokratik işleyiş bakımından demokrasinin çok iyi işlediği de oluyor işlemediği de oluyor. Bu bazılarımızı kızdırsa da bazen, yinede partimize gidiyoruz, sonuçta o bizim partimiz. Herkesin yanlışı vardır. Bu sorunları kendi aramızda halledebiliyoruz. Bazen hoşumuza gitmeyen kararlar alınabiliyor. Ama bizim için davamız daha önemli. Kişiler orda gelip geçici, ama bizim davamız bakidir. Birine kızarak o davaya hiçbir zaman ihanet etmeyiz, bizim için ülkücülük önemli, bu dava önemli.

Bu katılımcıda Ülkü Ocaklarının parti yapılanması içinde önemli bir faktör olduğunu gösteriyor. Katılımcı bir aile terbiyesi içinde, saygı ve sevgi çerçevesinde gençleri eğittiklerini ifade ederken, bize gösteriyor ki, Ocakta itaat kültürü içinde Türk aile yapısındaki ailevî rollere, özellikle baba rolüne itaate benzer bir süreç işlemektedir.

Katılımcının ifadeleri gösteriyor ki, işleyişteki pürüzler, demokratik aksaklıklar partinin yapısına değil, kişilere bağlanarak ‘dava’ olarak adlandırdığı grubun amacına bağlılığını koruyor. Ayrıca çalışma esnasında da gözlemlendiği kadarıyla ve katılımcıların bu soruya ve diğer sorulara verdikleri yanıt çerçevesinde Ülkü Ocakları ve sonrasında parti Türk aile yapısının korunması, Türk adet ve geleneklerinin, Türk tarihinin canlı tutulması ve dolayısıyla Türk davranış kalıplarının ve ritüellerinin yaşatılması noktasında toplumsal bir rol oynadığı düşünülebilir. Bu bakımdan bakıldığında bu anlamda derinlemesine bir araştırma yapılması uygun olacaktır.

Başka bir katılımcı (yönetimde hiç yer almamış) MHP içindeki işleyişte Türk adet gelenek ve göreneklerin etkili olduğu ifade ediyor:

Düşüncelerimizi rahatlıkla ifade ettiğimiz hiyerarşik(üst-alt ilişkisi) bir ortam. İki birlikte nasıl oluyor dersiniz ne tam demokratik ne de yukardan dayatılmış her söylenen ayetmiş gibi. Kendimize göre bir değerler silsilesi (Türk adet gelenek ve görenekleri, örneğin, bizim için saygı çok önemli) var, o değerler silsilesi içinde ortak birlikte kararlar verilen bir yapı.

Katılımcının ifadelerinden de anlaşılacağı gibi partinin tavır ve tutumlarında Türk gelenek ve görenekleri oldukça etkili. Bu parametreden hareket ederek örgütlenme yapısını oluşturmuş. Her demokratik toplumda olduğu gibi seçimler söz konusu fakat onların demokrasi anlayışını da biçimlendiren bir yapı söz konusudur. Bireyler zaten bu partiye yönelirken ve ya küçük yaşlarda Ülkü Ocaklarında yetişmiş ise Türk gelenek ve göreneklerini, Türklüğün varlığını yaşamak ve korumaya yönelik bir güdü ile donatılmıştır. Bu yönde güdülenmiş zihinsel davranışları da onların bu yapı içindeki demokratik aksaklıkları görmelerine ya da görseler dahi bunu bu parametre üzerinden meşrulaştırmaları söz konusudur. Türk adet ve geleneklerinin biçimlendirdiği bu yapı anladığımız anlamda bir demokrasinin işlemesine engel de teşkil ediyor olabilir.

Yönetimde yer alan diğer bir katılımcı:

MHP dışarıdan despotik bir yapı görüntüsü verse de esasında bu böyle değildir. Görüntü itibariyle bu imajı ki bu 1980 öncesine dayanır(bu imaj yıkarsa iktidar olur). Türkiye de demokrasinin tam olarak işlediği söylenemez, diğer partilerde demokrasi ne kadar işliyorsa burada da o kadar işliyor. Mümkün olduğu ölçüde parti içinde muhalefet işletilmeye çalışılıyor. (Bir tereddüt söz konusu olduğunu, muhalefetin yeteri kadar işlememesinde engelin nerden kaynaklandığı sorduğumda katılımcı bu soruya cevap vermek istemediğini ifade etti.)

Katılımcı partideki demokratik bazı işleyişlerin aksaklığını Türkiye’de hiçbir yerde işlemiyor diyerek meşrulaştırmaktadır. ‘Mümkün olduğu ölçüde muhalefet işletilmeye çalışılıyor’ ifadesini değerlendirdiğimizde muhalefetin işlemesinin mümkün olmadığı noktalarında olduğu açık. Bu noktada katılımcıya sorular yöneltildiğinde de yanıt vermek istememiştir. Öyle tahmin ediyor ki bu yine partinin oturduğu bazen artılar getirirse dahi bazı noktalarda eksilere neden olan partiyi Türk aile yapısına benzetme çabalarından kaynaklanıyor olabilir. Katılımcının işaret ettiği diğer bir nokta her ne kadar dışardan despotik görünse de aslında bunun böyle olmadığı bunun dışardan böyle görüldüğünü, bu partiyi kötülemek adına diğer partilerin bu partiyi yaftaladıkları ve 80 sonrası olaylarında bunda katkısı olduğunu ifade ederek bundan rahatsızlıklarını dile getirmişlerdir. Bu ifade ile çalışma yaptığım birçok katılımcıda karşılaştım. Bu noktanın onlarda bir kompleks oluşturmuş olması da partinin 80’li yıllara nazaran yumuşamasına neden olmuş olabilir.

Yönetimde yer alan başka bir katılımcı da parti yapısında demokrasinin işleyişine vurgu yaparak demokratik işleyişin parti yöneticilerinin tutumuna bağlı olduğuna yoksa parti geneliyle bağlantılı olmadığına işaret etmiştir:

Genel merkeze bağlıdır. İl başkanlığı, il yöneticileri, yönetim kurulu vardır. Hiyerarşik bir yapılanmadır. Katı bir üst- alt ilişkisi yok bu aslında başkana bağlı. Başkan demokrasiyi hazmedebilmiş biriyse sistem öyle işler. Burada meselâ böyle ama bu başka bir MHP teşkilatında böyle

olmayabilir. Genel olarak baktığımızda disiplinlidir(yani işlerin zamanında ve başkanın ve ya genel merkezin istediği şekliyle yürümesi için işi yapacak tarafa başka bir konuda tolerans gösterilebilir ama partinin işlerinin meselâ resmi evrakların zamanında dikkatli bir şekilde aksamadan yapılması konusunda katı bir tutum sergilenebilir). Her şeyin zamanında ve düzenli işlenmesi için disiplin de şarttır.

Katılımcı demokrasinin işleyişi bakımından değerlendirme yaparken parti yapısına değil, parti yönetimine bağlıyor. Yine anlaşıldığı üzere genel partinin genel felsefesi dışında yönetim noktasında bireylerin tutumları etkili gibi görülüyorsa da *Ülkü Ocaklarının* partiye yönetici yetiştirme faaliyeti bağlamında bakıldığında genellikle bu kadrolara yetiştirilen bireyler Ocaktan çıkmaktadır ama dışardan katılanlarda vardır. Diğer yerlerdeki MHP ile burası arasındaki farklılık da Aydın şehrinin kendi yapısından kaynaklanıyor olabilir. Çalışma yapılan katılımcıların çoğunun eğitim düzeyi ve yaşam standartları yüksektir. Bütün bu etkenler bir araya gelerek bu grubun profilini de belirliyor olabilir.

Grup içinde kararların nasıl alındığı konusundaki kapalı uçlu soruya verilen yanıtlar şöyle tablolandırılabilir:

Kararlar nasıl alınır?	Miktar	Yüzde
Tartışarak, ortaklaşa	5	16,6
Tartışarak, sonunda grup liderinin kararıyla	16	53,3
Doğrudan grup lideri tarafından	0	0
Diğer.....il başkanı ve yönetim kurulu istişare ederek	9	30

Tablo 4.2.2.1 Grupta Kararların Nasıl Alındığına Yönelik Katılımcı Görüşlerinin Dağılımı

Katılımcıların hemen hepsi ortaklaşa ifadesi yerine istişare ifadesini kullanmaktadır. Bu seçeneğe bu bağlamda bakıldığında tartışarak, ortaklaşa diyen 5 kişi ile il başkanı ve yönetim kurulu diyen 9 kişide tartışarak sonunda grup lideri tarafından kararlar alınır seçeneğine dâhil edilebilir.

Bu konuda bir katılımcı şöyle bir açıklama yapma ihtiyacı duymuştur:

Ben hem il yönetiminde yer aldım, hem de merkez ilçe yönetiminde yer aldım. İl yönetiminde aldığım görevde kararlar da pek fazla bize sorulmuyordu. Ama merkez ilçede ise her şey istişare ile yapılıyor. Bu aslında yöneticinin yönetim anlayışı ile alakalı. Bu MHP'nin gelenekçi olmasıyla değil. Ocaklarda gelenlerde emir komuta zinciri zihniyeti var olduğundan karar alırken pek sormazlar. Ama dışardan gelenler daha müsamahakârdır. Genel olarak bakacak olursak tartışılır ama sonunda grup lideri ne olacağına karar verir.

Üyelerin kararlara katılım düzeyi konusunda ki kapalı uçlu soruyu şöyle tablolştırırsak:

Üyelerin kararlara katılım düzeyi?	Miktar	Yüzde
Her zaman kararlara katılırlar	0	0
Çoğunlukla katılırlar	8	26,6
Kısmen katılırlar	17	56,6
Nadiren katılırlar	5	16,6
Hiç katılmazlar	0	0

Tablo 4.2.2.2.Grupta Üyelerin Kararlara Katılım Düzeyi İle İlgili Katılımcıların Görüşlerinin Dağılımı

Çalışmalar esnasında gözlemlediğim kadarıyla, kişilerin görüşleri aktarılırken de fark edileceği gibi katılım derken üyelerin anladığı genel itibariyle görüş bildirme, fikir beyan etme yönündedir. Üyeler çeşitli yöntemlerle birebir kararlara dâhil edilmemektedir. Fakat kişiler karar hakkında görüş beyan edebilmektedir. Katılımcıların

büyük çoğunluğu bu durumun ise özellikle seçim dönemlerinde yoğunlukla yaşandığını ifade etmişlerdir.

Katılımcıların çoğu yönetimde yer almış üyelerdir.

Yönetimde şimdi veya daha önce görev aldınız mı?	Miktar	Yüzde
Şimdi yönetimde olanlar	7	23,3
Daha önce yönetimde yer alıp şu anda görevi olmayanlar	12	40
Hiç görev almamış olanlar	11	36,6

Tablo 4.2.2.3. Katılımcıların Grup Yönetiminde Yer Alma Oranları

Grup içinde eşit düzeyde söz hakkına sahip olup olmadıkları sorulduğunda 22 tanesi evet yanıtını verirken 7 tanesi bu soruya cevap vermek istememiş, 1 tane katılımcıda hayır yanıtını vermiştir. Hayır yanıtını veren katılımcı şöyle bir açıklama getirmiştir:

Aslında her konuda her şeyi üyelere danışmak, onların fikirlerini almak biraz zordur. Zaman alıcı bir şeydir. Ama bazı önemli şeyler oylama, anket yoluyla sorulabilir, fikirler toplanabilir. MHP'de uzun süre yer almış kişilerin, belli bir yer edinmiş kişiler(köklü aileler, yıllardır MHP'li olan bir kesim) var, onların söz hakkı daha fazla. Daha doğrusu onların sözleri daha etkilidir. Bizlerde görüşlerimizi beyan ediyoruz ama onların ki kadar etkili olmuyor.

Katılımcılar çoğunluğu eşit düzeyde söz hakkına sahip olduklarını ifade etmişler, fakat 7 kişilik bir grup bu konuda görüş beyan etmek istememiş ve 1 tanesi de önemli bir noktaya işaret etmektedir. Bazı kesimlerin eleştirilerinin etkisinin yüksekliği ve ya daha ciddiye alınması noktasında parti içinde çeşitli kaynakları ile etkili olan bir kesime işaret etmiştir.

Görüşlerinizi ve hoşunuza gitmeyen şeyleri grup içinde rahatça ifade edip edemedikleri sorusu sorulmuş. Bu soruya verilen yanıtlarda görüşlerin ve hoş gitmeyen

şeylerin ifade edilmesi çoğu katılımcı tarafından beklentiler ve bağımlılıklar koşuluna bağlandığı görülmüştür. Katılımcılardan yönetim kadrosunda yer alan üyelere birisi:

Ben rahatlıkla ifade ederim. Bu birazcık gebelikle alakalıdır. Ben kimseye gebe kalmam. Bu yüzden rahatlıkla ifade ederim. Eleştirilerini ve görüşlerini beyan edemeyen kişiler var.

Bir diğeri:

Rahatça ifade ederim. Diğerlerini bilemem. Partiden bir beklenti ya da yönetimle bir bağı söz konusuysa o kadar rahat ifade edebileceğini düşünmüyorum.

Anladığımız kadarıyla çeşitli kaynaklara parti aracılığı ile ulaşma güdüsü ile hareket eden bireylerin kaynaklara ulaşmak amacıyla susmuş olabilirler ya da eleştiri almak istemeyen bir yönetimin kişileri bağımlı kılmak suretiyle çatlak sesleri susturmayı tercih etmiş olabilir. Her iki durumda da eleştirilerin parti içinde çokta rahatlıkla ifade edilemediği sonucu çıkmaktadır.

Diğer bir katılımcı, parti içinde ki bütünlüğü bozmamak adına ifade etmeyeceğini ve konunun içeriğine bağlı olduğunu ifade ediyor, özellikle de seçim dönemlerinde parti içinde bölünmelere neden olmamak adına görüşlerini gizli tuttuğunu söylüyor:

Bu konuya bağlı. Her şeyi açıkça ifade etmem. Meselâ seçim dönemlerinde sonuçta hepimiz bir dava için bir aradayız. Böyle konulardan dolayı ilişkilerimin, arkadaşlıklarımın ve davamın zarar görmesini istemem. Benim için önemli olan davamız(Türk milletinin bölünmezliği ve bekası). Seçimlerde biri gider diğeri gelir bunun için ilişkileri bozmaya, partide gruplaşmalara neden olmaya gerek yok. Ama bunun gibi şeylerin dışında eleştirdiğim şeyler oldu. Meselâ konferans ve eğitim amaçlı etkinliklerin gençlere yönelik olarak daha çok yapılması gerektiğini açıkça ifade edip, eleştirdim.

Katılımcı amaçlarının sonuç bulması adına bazı konularda eleştirilerini ifade etmediği anlaşılıyor. Amaca tam bir odaklanma söz konusu. Bunun adına partide bölünme yaratabilecek ya da grup grup ayırabilecek niteliğe sahip olduğunu düşündüğü konularda eleştirilerini beyan etmiyor. Eleştirilerini beyan ettiği noktada verdiği örnekten anlaşılacağı gibi yapıyı destekleyici, partide birlik için öne sürülmüş görüşlerdir.

Grup yapısına dair veri elde etmek için katılımcılara eleştirdikleri şeyin ne olduğu sorulmuş 10 kişi soruya yanıt vermiş, 13 kişi bu soruya yanıt vermek istemediğini ifade etmiş, 7 kişide böyle bir şeyin yaşanmadığını ifade etmiştir.

Katılımcılardan biri:

parti içi demokrasinin zayıflığı. Herkesin söz hakkı var, burada bir problem yok ama, bazı güçler var ve belli kararlar alıyorlar. Kararlar alınırken soruyorlar, 'siz ne dersiniz' diye ama bu soruyu sorarken insanların gözlerine bakıyorlar ve eğer bu karara olumlu yaklaşmazsan sen şunu kaybedersin, sen şundan mahrum kalırsın gibi tehditkâr bir bakış var. Benim için böyle bir problem yok çünkü parti biliyor ki benim onlardan bir beklentim yok ama herkes benim kadar rahat değil. Onların gebeliği var ve bunu kullanan insanlarda var.

Katılımcının işaret ettiği nokta demokrasinin işleyişi noktasında ciddi bir sıkıntı olarak karşımıza çıkıyor. Şeklen oylamaya sunulup kişilerin çeşitli şekillerde o karar katılmalarını sağlamaktadırlar. Bu demokrasinin bir çıkmazı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Başka bir katılımcı bu sözleri destekleyici şu ifadeyi kullanıyor:

İnsanların menfaat noktasında hareket ettiklerini gördüm. Partiden beklentileri oldu. Partimizin böyle insanları burada bulundurmasını eleştirdim.

Diğer bir katılımcı yine demokratik süreçlerin aksaklığı ile ilgili bir serzenişte bulunuyor. Katılımcı:

Milletvekili sıralaması ve yönetim kadrosu, belediye başkanının belirlenmesi olsun üyelere anket aracılığıyla sorulmamasını ve demokrasinin bu noktada birazda olsun işletilmemesini eleştirdim.

Başka bir katılımcı yine aynı noktada diğer katılımcıyı destekleyici cevaplar veriyor:

Seçimlerde önünüze bir paket koyuyorlar. İçinde beğendiğimde oluyor beğenmediğimde, başkanı beğeniyorum ama hazırlanan kadronun içinde beğenmediklerimizde oluyor. O başkanı seçmek için mecburen onlara da katlanıyorsun. Ama tek tek öncesinde bir oylama liste öyle oluşturulsa daha demokratik olurdu. Bunu ifade ettik tabi ki böyle yapılırsa daha iyi olur diye söyledim başka söyleyenlerde oldu.

Aynı noktaya işaret eden 4 katılımcı daha söz konusu. Demokratik süreçlerin işleyişi noktasındaki bu serzenişler dikkat edileceği gibi seçim noktasından hareket etmektedir. Yani demokrasi kısır tanım içine sıkışıp kalmaktadır. İstenilen kişiye oy verme ya da oy verme davranışı eşittir demokrasi anlayışı söz konusudur. Fakat demokrasi bunu da kapsamakla birlikte bundan çok daha fazla bir şeyi ifade etmektedir. Bütün süreçlere dürüst bir şekilde yayılması gerekir, ülkenin her köşesine, bir bedendeki kanın kılcal damarlara kadar ulaşması gibi ulaşmalıdır.

Grup içinde hoşunuza gitmeyen şeyleri kimlerle paylaşırsınız sorusuna ise, 10 kişi grubun tamamıyla, 8 kişi yönetimle, 12 kişi ise 'ilk önce yakın bulduğum kişilerle paylaşır onların fikrini alırım sonra gerekirse yönetimle paylaşırım' cevabını vermiştir. Katılımcıların çoğunun yönetimde şimdi veya daha önce yer almış olması yönetimle paylaşırım seçeneğini ön plana çıkarmış olabilir. Diğer kesim ise etrafında güvendiği kişilerle paylaşarak, onlara danışarak yönetimle paylaşıp paylaşmama kararı almaktadır. Anlaşılacağı üzere yönetimle paylaşma noktasında çok rahat davranmamaktadırlar.

Grup yönetimiyle paylaştığınızda yönetimin ve diğer üyelerin size karşı tavrı ne olur? Sorusuna ise bir katılımcı:

Kimileri bundan hoşlanmıyor, ama parti geneline bakınca bana karşı olumsuz bir tavır görmedim. Ama eleştirdiğim şeye bağlı, bir de böyle saygısızca olursa tavır farklı olur. (hangi konularda eleştiri yaparsanız nasıl bir tavır olur) yani eğer eleştiri kimilerine dokunmuyorsa sorun yok ama eleştiri kişilere dokunuyorsa tavırlar farklı olabilir.

Eleştirme tarzı ve eleştirilen konu eleştiren kişiye karşı tavırları belirleyici bir unsur olarak karşımıza çıkıyor.

Başka bir katılımcı şöyle söylüyor:

Olumsuz bir tavır görmedim. Nedeni yaşımdan ve yıllardır burada olduğumdan bana karşı olan saygı ve sevgileri olabilir.

Uzun zaman grup içinde yer almak ve MHP'nin ve Türk kültürünün getirdiği bir şey olarak yaşa saygı ritüelinin olumsuz tavırların gelişmesi noktasında engelleyici bir faktör olarak karşımıza çıkıyor.

Diğer bir katılımcı:

Ocaktan gelenler ve dışardan gelenler arasında fark var. Ocaktan gelenler için başkan ne derse o olur tavrında. Onlar fazla eleştiri kabul etmiyorlar ama dışardan gelenler daha yumuşak. Bir de örneğin Ankara'daki MHP ile Aydındaki farklı ya da Ankara Gazi Üniversite'sindeki farklı. Platform milliyetçilik ama kimisi daha demokratikken kimisi daha katı olabiliyor. Ankara'daki teşkilatta çok yoğun tartışmalar yaşanırken Gazi Üniversitesi'ndeki beden eğitimindeki teşkilatta bu söz konusu değildir. Aslında genel merkezden aşağıya doğru yapılanmasında beden eğitimini farklı bir amaç için, hukuk fakültesini

farklı bir amaç için kullanıyor. Eğitim fakültesini seminerler vermesi için, hukuk fakültesini bilgi üretmesi için kullanıyor. Kısacası eleştiri yapıyor, yapıyoruz ama derecesi farklılık gösteriyor. Aydında eleştiri katı karşılanmıyor ama eleştiriden hoşlanmayan bir kesimde yok değil. Bana karşı tavır noktasına gelindiğinde ben ne derlerse desinler eleştirilerimi yapıyorum. Korkacak bir şeyim yok.

Katılımcı eleştirileri rahatça ifade etmesi noktasında Ülkü Ocaklarından yetişmiş yönetici ve sonradan direk partiye gelmiş yönetici arasındaki farklılığa işaret ediyor.

Başka bir katılımcı:

O konuya bağlı, haklı olduğum ve ya haksız olduğum duruma bağlı. Eğer konuda haklıysam bana bakışları farklı olur, daha sempatik olur ama haksız isem-(kime göre?) yönetime göre- haksız olduğum konuda –dışlanma demeyeyim de– niye böyle bir tartışma çıkardın gibisinden eleştirebilirler.

Katılımcı konuda haklı olup olmama noktasında tavırların farklılaşacağına işaret ediyor. Yönetime göre de haklıysa sorun yok ama yönetime göre haksızsa ‘neden böyle bir tartışmaya neden oldun haksız yere’ diye bir olumsuz eleştiri alabileceğini ifade ediyor. Eleştiri konusunda eleştirinin haklı ve ya haksız olduğunun kararını katılımcı yönetime bırakmış. Yönetim odaklı bir zihniyet söz konusudur.

Diğer bir katılımcı:

Tabii eleştiri yaparken bir grubun canını sıkılmışımdır. Özellikle seçimler esnasında gerginlikler yaşanabiliyor. Ama aşırı olumsuz bir tavırla karşılaşmadım

Başka bir katılımcı:

Eğer onlarda benim gibi düşünürlerse bana destek verirler. Ama yanlış bir düşünce içinde isem de zaten en yakınlarım dediklerim insanlar –mantıklı ve akılı davranabileceğine inandığım insanlardır– hayır dedikleri anda da bunun hayır olduğunu kabul eder ve yönetimle paylaşmam ama eleştirilerimde bu insanlar destek verirlerse yönetimle paylaşırım.

Katılımcı tek başına eleştirisinin doğru olup olmadığına karar verebilecek nitelikte olmadığını gösteriyor. Kişilere danışmak noktasında haklılık söz konusudur fakat ‘onlar hayır dediği noktada o hayırdır’ ifadesi kendinden çok diğerlerine güvendiğine işaret ediyor. Anlaşıldığı kadarıyla bireylerin eleştirileri yönetime ifade etme noktasında rahat olmadıklarını gösteriyor. Üye eleştirilerinde rahat olmadığı için taraftar toplayarak eleştirilerini sunma yoluna başvurmuştur.

Başka bir katılımcı:

Olumsuz da olabilir, ben bunu düşünmem. Yanlışta ortak olmam, eleştirilerimi söylerim. Eleştirim dile getirdiğimde durumu bana açıkladılar, izah ettiler, karşılıklı konuştuk, benim kızgınlığımı geçirdiler ve bitti. Bana olumsuz bir tavır gelişmedi.

Bu katılımcı yanlış gördüğünü ifade edeceğini bunun sonucunda kendine karşı tavırların ne olacağını önemli olmadığını ifade ediyor. Sonuçta ikna yoluyla kişi tavrından vazgeçtiğini söylüyor. Benzer bir ifadeyi başka bir katılımcı dile getiriyor:

Beni ikna etmeye çalışırlar. Beni ikna ederler ya da edemezler ama sonuç ne olursa olsun çıkan karara uyarım. Olumsuz bir tavır geliştirmezler.

Diğer bir katılımcı:

Parti içinde gerginlik yaratacak eleştirilerimi, fikirlerimi açıkça ifade etmem. Gerginlik olmayacak konuları ifade ederim. Ama yanlış bulduğum

partiye zarar vereceğini düşündüğüm önemli bir konuya yönetimle gerginlik yaşansa da gider yönetime izah ederim. Tabi eleştiriler kimi yöneticilerin veya üyelerin hoşuna gitmeyebilir. Ama bu durumlarda aşırı tepki geliştirmezler. İstişare ederiz, konuşuruz. Bir yerde halledilir mesele.

Katılımcılara eleştirilerin dikkate alınıp alınmadığı, karar değişime yol açıp açmadığı sorusu sorulduğunda verilen cevapların büyük çoğunluğu eleştirilerin dinlendiği ama karar değişimlerine pek yol açmadığı yönündedir. Bir katılımcı bunu şöyle ifade ediyor:

Eleştiriler dinleniyor ama karar değişimi nadir bir durumdur. Genelde ikna yoluna gidiliyor, değişim nadir yaşanır.

Diğer katılımcı:

Eleştiriler mutlaka dinleniyor. Ama genel merkezden gelen kararları biz değiştiremeyiz. O uygulanır. Ama burada alınan kararlarda fikirlerimizi beyan ederiz, istişare edilir. Eğer eleştirilerimiz uygun görülürse değişir. (yaşandı mı böyle bir şey?)Bugüne kadar böyle bir şey yaşanmadı.

Başka bir katılımcı:

Açıkçası eleştiriler dinleniyor, ama karar değişimlerine yol açtığı da söylenemez.

Diğer bir katılımcı:

Eleştiriler dikkate alınır. Kararlar alınırken yönetim kurulu üyeleri ile istişare edilir. Normal üyeler(yönetimde yer almayan) yönetici kadrosunda olduğu gibi kararlara katılmazlar ama onların ne düşündükleri yerel baz da önemlidir. Sadece üye olan biriyle yönetim

kadrosunda yer alan birinin düşünce yapısı, bilgisi bir olmaz. Eleştiri haklı bir eleştiri ise karar değişimine yol açabilir.

Başka bir katılımcı:

Herkes kendi bulunduğu konuma göre kendisinin yapabileceği kadarını dikkate alır. Ancak bazı konularda en üst düzeyde yetkililer belirliyor bazı şeyleri. Bu yüzden eleştiri yapılsa da bu kararı değiştirmez. Örneğin, il genel meclisi üyelerinin tespiti konusunda belirli kriterler dikkate alınarak en üst düzeyde milletvekili ve il başkanları tarafından belirlenir. Eleştirdeniz de belirlenen bu kişiler değişmez. Bunun dışında burası için yapılan eleştiriler istişare edilir, herkes görüşlerini beyan eder, sonunda başkan ne olacağına karar verir.

Başka bir katılımcı:

Kimi zaman karar değişimine yol açıyor, eğer haklı bir eleştiriye. Her şey istişare ediliyor, sonuçta başkanın kararı dikkate alınıyor ama tartışmaya açılıyor.

Başka bir katılımcı eleştirilerin karar değişimine etki yaptığını, ancak bunun o anda değil uzun vadede etkili olduğunu ifade etmektedir.

Eleştirileri dinlerler. Ben meselâ eleştirim dile getiririm. O anda bir değişim olmasa da zamanla bir şeylerin bizim istediğimiz yönde değiştirilmeye başladığını hissediyorum.

4.2.3. Katılımcıların Grup Aidiyeti

Katılımcıların grup aidiyeti duygularına dair sorular sorularak, ritüellere katılımı, bu gruba katılımı bilinçli bir sürecin mi söz konusu olduğu ya da duygusal bir sürecin mi söz konusu olduğu ya da bu iki süreçten hanginin daha ağır bastığı gibi konularda veri toplanmıştır. Bu veriler çalışma için oldukça önemli bir yere sahiptir.

Bu önemli konularda bilgi toplamak için katılımcıların başka bir gruba üye olup olmadığı, üye ise hangileri olduğu sorulmuş, katılımcıların 7 tanesi başka hiçbir gruba üye olmadıklarını ifade ederken 1 tanesi üyeliği olduğunu fakat ifade etmek istemediği söylemiş. 22 tanesi siyasi anlamda sadece bu gruba üye olduklarını, onu dışında aynı kategoride değerlendirilebilecek bir yere üye olmadıklarını ifade etmişlerdir. Mesleklerine göre kendi temsilciliklerinde üyeliklerinin olduğunu onun dışında bir kısmı çeşitli futbol takımlarına üyeliklerinin olduğunu ifade etmiştir. Anlaşılacağı gibi bireyler hayatlarının farklı yönlerindeki duygusal doyumlarını bu yönlerine hitap edecek farklı gruplarda yer alarak doyumaktadır.

Katılımcılardan biri:

Ticaret odasına ve Fenerbahçeliler derneğine üyeyim.

Başka bir katılımcı:

Ticaret odasına, dağcılık kulübü ve sarraflar derneğine üyeyim.

Katılımcılara bu gruptan önce başka bir gruba üye olup olmadığı sorulmuş, katılımcıların birçoğu küçük yaşlarda Ülkü Ocaklarına geldiklerini ve daha sonrasında yaşları yasal bir noktaya geldiğinde MHP'ye üye olduklarını, bundan başka bir grupta yer almadıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılardan çok azı 20'li yaşlarda ilk olarak buraya geldiklerini ve ilk defa buraya üye olduklarını ifade etmiştir.

Bu gruba üye olmadan önce bu gruba ilişkin bilgileri nasıl edindikleri sorularak bu sürecin duygusal mı yoksa bilinçli mi olduğu konusunda veri toplanmıştır.

Katılımcılardan biri:

Ailem çok etkili oldu. Babamda, annemde aynı görüşteydi. Ortaokulda bu gruba babamla gelip, gittim. Bir daha da çıkmadım zaten. Bu grup böyledir, bir girersiniz bir daha çıkamazsınız. Bağımlılık yapar – (neden bağımlılık yapıyor?) burada edindiğim bilgilerle her geçen gün fikirsel

anlamda daha da geliştiğimi fark ettim, buradaki arkadaşlık ilişkilerinin yakınlığı hoşuma gitti. Bunun dışında kitap okuyarak ideolojik boyutunu öğrendim.

Bu katılımcı üzerinde çocukluk yaşlarından itibaren anlaşılacağı üzere ailesinin etkili olduğu görülüyor. Bu gruba yönelirken bilinçli bir tercihte bulunmadığı ve bilincinin tamamen bu anlayışın bakış açısı ile yoğrulduğu, fikirsel gelişim olarak nitelendirdiği durumun bu grubun bakış açısını, ideolojisini öğrenek –yine onların bakış açısıyla– fikirsel anlamda geliştiğini düşünmektedir. Yine duygusal bir süreç olarak arkadaşlık ilişkileri ön plâna çıkarılmaktadır.

Başka bir katılımcı arkadaşlık ilişkileri bağlamında süreci anlatmaktadır:

Genellikle kitap okuyarak teorik bilgiler edindim. Ama burayla asıl bağlantım arkadaşlar aracılığıyla oldu. Arkadaşlarımı birçoğu buraya üyeydi, onların kanalıyla buraya yakınlaştım. Onlarla konuşuyorduk, onlar pratik tarafını bana yansıtıyordu, bende teorisini kitaptan okuyordum. İkisini harmanlayarak buraya ilişkin olumlu bir bakış açısı edindim. Sonrasında arkadaşlar aracılığı ile partiden teklif geldi ve böylece bende bu gruba dâhil olmuş oldum.

Diğer katılımcı:

Lisede bir edebiyat öğretmenimiz vardı. Milliyetçilikle ilgili çoğu bilgiyi ondan aldım, koyu bir milliyetçiydi. Arkadaşlarla Ülkü Ocaklarına geliyorduk. Ocakta büyüklerimiz vardı onlardan öğrendik, sonrasında kitap okuyarak bilgi edindim

Başka bir katılımcı:

Oturduğumuz mahallede ağabeylerimiz vardı. Onlar anlatıyordu. Sonrasında Ülkü Ocaklarına gelip gitmeye başladım, burada öğrendim

birçok şeyi. Kitaplar okutuyorlardı bize. Ziya Gökalp gibi fikir babalarının kitaplarını okudum.

Başka bir katılımcı yine mahalledeki ağabeyleri ön plana çıkararak şöyle diyor:

Mahallemizde ağabeylerimiz vardı, gerçekten halkın adamı denilecek, milliyetçi insanlardı. Bizden 3-4 yaş büyüklerdi. Mahallemizde birlik-beraberlik vardı. Ben yetim büyüdüm. Mahallemizdeki insanlar ve ağabeylerimiz bize sahip çıkıyorlardı. Buraya dair bilgileri çoğunlukla onlardan aldım. Sonrasında Ülkü Ocaklarına gelerek burada öğrendik neyin ne olduğunu.'

Çalışmaya katılan bayanlardan büyük bir kısmı eşinden etkilenecek buraya geldiklerini ifade etmiştir. Bayan bir katılımcı:

Eşim aracılığıyla buraya geldim. Eşim anlatıyordu, kendisi bunun içindeydi. Çoğu şeyi o bana anlattı. Eşimin vatanına olan bağlılığı beni çok etkilemişti.

Başka bir bayan katılımcı:

Daha çok ağabeyimden. MHP'liydi. Onun karakter özellikleri etkili benim üzerimde. Ağabeyim haksızlığa gelemeyen, ezilenin yanında olan, cesur, vatanına bağlı bir insandı. Babamda MHP'liydi ama aktif değildi, seçimden seçime oy verir. Buraya dair bilgileri ağabeyimden ve daha sonra eşimden aldım.

Başka bir katılımcı:

Çocukluğumdan beri önce dayımla, daha sonra okuyarak ve çevremdeki bu anlayışa sahip insanlardan bilgi elde ettim. 7-8 yaşlarında dayım etkili oldu, bir sempati kazandırdı bana. Daha sonraları kitap okuyarak doğru

yerde yer aldığımı anladım. Zamanla benim yaşamsal değerlerimin (örneğin vatanıma olan bağlılığım) partiyle örtüştüğünü gördüm. Ve devam ediyorum.

Katılımcıların bu gruba dâhil olma sürecinde bilinçli bir süreç söz konusu değildir. Tercihler üzerinde çevrenin, yaşanılan tarihsel ortamın, eğitim sürecindeki öğretmen faktörünün ve iletişim içinde olunan bireylerin etkisi söz konusudur.

Katılımcılara üye olmaya nasıl karar verdikleri ve neden bu grubu tercih ettikleri sorularak katılımcıların gruba yaklaşımı ve bu tercihte nelerin etkili olduğu konusunda bilgi toplanmıştır. Üyelik sürecinin bilinçli olup olmadığı konusuna yardımcı olması anlamında, süreçle ilgili daha fazla bilgi toplamak adına sorulmuştur.

Bu soruya bir katılımcı gençlik yıllarındaki siyasal ortama dikkat çekerek cevap veriyor:

Lise dönemlerinde Ülkü Ocaklarına geliyordum. O yıllarda ortam karışıkta. Ülke sağ-sol diye ikiye ayrıldı. Yüzlerce genç öldü. Tabi bunların yanlış olduğunu yıllar sonra anladık, birileri çıkarları için araya nifak soktular ve halk birbirini kırdı. O dönemde bir tarafta durmak zorundaydık, ülke bağımsızlığını ve bütünlüğünü savunan milliyetçi görüşü kendime daha yakın gördüm. Bulduğumuz mahallede milliyetçi 6-7 gençtik. Gençliğinde verdiği bir heyecanla o dönemin şartları altında ülkemizin bölünmezliği için mücadele ettik.

Yine başka bir katılımcı özellikle Türkiye’de zamanında yaşanan siyasal ortamın etkisine dikkat çekiyor:

Babamın adalet partisi kökenli olması ve 60 ihtilalinde yaşadıklarının etkisi olmakla birlikte kitap okuyarak burayı tercih ettim. 80 öncesi siyasi ve ideolojik görüşüm bu yöndeydi. O dönemlerde yaşanan kötü olaylar, sağ-sol bölünmeleri söz konusuydu. Vatanımızın korunması, bekası için, bu kültürün korunması yolunda bu parti bana daha yakın geldi. Bu yüzden bu partide karar kıldım.’

Diğer bir katılımcı partinin hayata bakışı ile kendinin hayata bakışını örtüşmesinden dolayı tercih ettiğini ön plana çıkarıyor. Tercihinde kendisiyle partiyi özdeşleştirmesi söz konusu:

Ziya Gökalplerle gelen Türkçülük fikri Başbuğ tarafından siyasal yaşama taşınmıştır. Türk halkına özgü görgü kuralları, adetler benim için önemlidir. Bütün bunların içinde bulunduğu yer burasıydı. Hayata bakışı, benim hayata bakışıma benziyordu. Bende burayı tercih ettim. Üye olmadan önce buradan arkadaşlarım vardı. Onlar aracılığıyla partiden bana teklif geldi ben de üye oldum.

Başka bir katılımcı yine duygusal bir temelde vatanına bağlılığına ifade etmek adına bu gruba girdiğini ifade ediyor:

Benim üzerimde rahmetli Başbuğ çok etkili olmuştur. Onun fikirleri, vatanına olan bağlılığı çok etkilidir. Ülkücü hareketim temelleri ona dayanır. Bende Ülkü Ocaklarına gelerek ülkücü oldum. Orda neyin ne olduğunu öğrendim. Baktım ki vatanın değerlerine, örf ve adetlere tek sahip çıkan, bunlara karşı olanlara karşı olan tek yer burasıydı. 80 öncesi ülkücü hareket olmasaydı, o zihniyetler(Türk kimliğini kaybetme yanlısı olanlar), bu vatani yok edeceklerdi. Ülkücü hareket olmasaydı bu vatan çoktan elimizden gitmişti. Biz yapıcı, birleştirici bir zihniyete sahibiz, onlar ise bölüp parçalamak istediler. 80'li yıllarda kemer taraflı solcularındı. Bizde orda otuyorduk. O zamanlar bıyıklarım daha çıkmamıştı(katılımcı ülkücü bıyığı olarak adlandırılan bir bıyık tarzı kullanıyor.), ülkücü olduğum belli olmuyordu. Ülkücüleri eziyorlardı. O zamanlarda bende ezilen tarafta olmak istedim. Güçlenirlerse ezilmezlerdi. Vatanını seven insanlar neden ezilsin. O yüzden destek verdim. Sonra bunlarla birlikte buraya gelmeye başladım ve vatanıma olan sevgimi aktif bir şekilde ifade ettim.

Başka bir katılımcı:

Takiyyenin burada yapılmadığını gördüm, yalanın riyanın olmadığını, ülkesinin benim gibi seven insanların olduğunu gördüm ve tercihim bu yönde kullandım.

Başka bir katılımcı:

Bu grup bana daha çok uyuyordu. Türklüğüyle gurur duymak, bunu her an hissetmek, yani bu diğerlerinden üstün olma duygusu değil, kültürünle gurur duymak, ona sahip çıkmak, herkes bu değerlere sahip çıkma gereği duymuyor. Bende Türklüğüyle gurur duyan, kültürümüzün yaşatılmasını isteyen biriydim. İsteklerimiz örtüştü. Tabi benim böyle düşüncelerle yetişmede babam etkili oldu. Yanlış anlaşılmasın babam baskı yapmadı. Ama bu hayat anlayışını o aşıladı bana.

Başka bir katılımcı:

Parti programında da vardır. MHP ile özellikle benim dünya görüşümle siyasi anlamda uyuyor. Biraz açmak gerekirse, MHP rekabete dayalı bir ekonomiden bahseder. Dengeli ve adaletli bir bölüşüme dayanan bir ekonomiden ve sosyal güvenlik anlamında herkesin paylaşabileceği bir sosyal güvenliği savunur. Hukukun üstünlüğünü tüm topluma yaymayı hedefler. Bütün bu anlayışları ve bunu kültürümüz ve vatana olan bağlılığı ile birleştirmesi beni kendine yakınlaştırdı.

Katılımcılara bu grubun amacının, hedefinin ve felsefesinin ne olduğunu kısaca ifade etmeleri istenmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğu vatanın bekası ve bütünlüğü koruma yönünde cevaplar vermişlerdir.

Bu grubun amacı ta Orhun kitabelerine dayanır. Oradan feyz alır. 1940'lı yıllarda milliyetçilik akımıyla beraber 69'da da MHP olarak siyasi anlamda Türkiye'de yer almıştır. Ve halende milliyetçilik akımını muhafaza etmek ve geliştirmek amacıyla vardır. MHP'nin amacı, felsefesi kısaca şöyle ifade edilebilir: öncelikle Türklüğün manevi ve mukaddesatı üzerine bina edilmiş hem kendi içindeki dinamikleri(Türk kültürünün dinamikleri), ardından da teknolojinin getirdiği dinamikleri de edinerek Türkiye Cumhuriyetinin bekası anlamında var olan bir partidir.

Diğer bir katılımcı:

Türk tarihinde günümüze gelen davranış kalıplarımızla, doğru, sosyal, refah düzeyi yüksek bir yaşam sağlamak.

Başka bir katılımcı:

Amacımız, vatanın bölünmezliği, bayrağımızın ilelebet dalgalanması ve örf ve adetlerimizin yaşatılması. Biz solcular gibi yok Rusya'ya bağlanalım, sömürgesi olalım demiyoruz. Biz eğer ki bu vatanda yaşıyorsak hep beraber yaşayacağız. Ama yaşamak istemeyen varsa hani derler ya sev ya terk et. O zaman onlar gidecekler. Bizim amacımız bu.

Başka bir katılımcı:

Hedefi her şeyden önce ülkenin şu andaki sınırları içinde Türk üst kimliği altında, etnik kökenlerin tahrik edildiği politikaların karşısında durarak, bütün etnik kimliklerle bu sınırlar içinde yaşayacağız. Bu ülkenin bekasını sağlamak en önemli hedefimiz.

Katılımcılara MHP'nin Türkiye'nin hangi kesimine hitap ettiği sorulduğunda kendini Türk hisseden herkese hitap ettiği, Türk üst kimliği altında hangi kesimden olursa olsun burada yer alabileceği yönünde cevaplar alınmıştır.

Bir katılımcı:

Kendini Türk hisseden herkese hitap eder. Kürt, alevi, kadın-erkek fark etmez. Bu vatanın bütünlüğüne inanan herkese hitap eder.

Diğer bir katılımcı:

Türkiye'nin her kesimine hitap eder. Milliyetçilik başka ülkelerde ırk milliyetçiliğidir. Bizde ki milliyetçilik kültür milliyetçiliğidir. Bu kültürü de bütün etnik gruplarla beraber üretiyoruz. Bu yüzden Türkiye'nin bütün kesimlerine hitap eder. (diğer partiler milliyetçi değil mi onlarda ülkelerini sevmiyorlar mı?) insanların hayatta bazı değerleri vardır. Bizim içinde sosyal adalet, hümanizm önemli ama bizim önceliğimiz milliyetçiliktir. Eğer sosyal adalet öncelikli olursa solcu olursunuz, sosyal adalette bizim için önemli ama önceliğimiz milliyetçiliktir bizim.

Katılımcılara ne kadar zamandır bu grupla ilişki içindesiniz, kaç yaşında üye oldunuz sorusu sorulduğunda araştırmaya katılan erkeklerden büyük çoğunluğu lise dönemlerinde Ülkü Ocaklarına geldiklerini, 1 tanesi üniversite yıllarında partiye katıldığını fakat 28 yaşında kayıt yaptırdığını ifade etmiş, bir kısmı da ortaokul çağlarında Ülkü Ocaklarına geldiğini ifade etmiştir. Araştırmaya katılan bayanlardan tamamı evlendikten sonra eşiyile beraber geldiğini ifade etmiştir. Erkek katılımcılardan bir kısmı resmi olarak kayıtlarını 18 yaşını doldurduktan, bir kısmı askerlik yaptıktan sonra, bir kısmı ise devletten emekli olduktan sonra yaptırdıklarını, bayanlar ise evlendikten sonra 25 ile 30'lu yaşlarda kayıt yaptırdıklarını ifade etmişlerdir.

Katılımcıların üyelik beklentileri karşılandığında duygusal enerjilerine dair veriler elde etmek ve buraya aidiyet duyguları konusunda veri elde etmek amacıyla gruba kabul edildiklerinde neler hissettikleri ve şimdi burada bulunmaktan dolayı neler

hissettikleri sorulmuştur. Katılımcıların büyük çoğunluğu bu grupta yer almakla, vatana hizmet etmeyi bir tutan yanıtlar vermişler ve partileri ve kendileri ile bu yüzden gurur duyduklarını ifade etmişlerdir.

Bir katılımcı:

Düşüncelerimi temsil eden bir gruba girip burada söz hakkı sahibi olmak çok güzel bir duygudur. Öncelikle kendimle gurur duydum, böyle bir yerde görev ve sorumluluk almak, yerel bazda Aydın'ın siyasetinde söz hakkı sahibi olmak onur verici bir şey. Hala bu duygularım devam ediyor. Buraya girdikten sonra dostluklar edindim. Burası bir aile gibidir. Güven ve samimiyet var burada. Parti işleri dışında da bu insanlarda özel yaşamımı paylaşıyorum.

Diğer bir katılımcı:

Güzel bir duygu vatanını seven bir grupta yer almak. Gurur duyuyorum. Yer almak istediğin bir yerde kabul görmek, lise yıllarımdan beri geldiğim için burayı ben tanıyordum, onlarda beni tanıyordu. O dönemlerde bu kimliği kullanmak bana onur veriyordu. Vatan için çok büyük şeyler yapıyormuş gibi hissediyordum. Şimdilerde o dönemlerdeki duygular gibi değil tabi, zamanla insanın o duyguları duruluyor. Ama hala burada yer almaktan gurur duyuyorum, vatanım için doğru yerde olduğuma inanıyorum.

Diğer bir katılımcı:

Ben 15-16 yaşlarında buraya gelmeye başladım. Burada ağabeylerimiz vardı. Onlarla birlikte olmak, onlarla aynı davayı paylaşmak güzel duygular hissettiriyor insana. Kendimi daha güçlü, daha vatanına hayırlı biri gibi hissettim. Şimdide hala gururluyum, bu davaya gönül vermekten, bu dava için mücadele etmekten onur duyuyorum.

Başka bir katılımcı yapı itibariyle kendisine uymasa da grubun amacına ve felsefesine olan yüksek bağlılığının onu buraya bağladığını ifade ediyor:

Bu grubun genel yapısına benim kafam yapım uymasa dahi. Üzerine oturduğu anlayış bana yakın. Burada olmaktan mutuyum. Küçük yaşlarda bu grubun içindeydim. Bu aslında kanınızın zehirlenmesi gibi bir şey, yani sigara gibi. Bağımlı olursun, vazgeçemiyorsun. Hala burada olmaktan gurur duyuyorum. Güven hissediyorum. Yanlış anlaşılmasın dışa karşı değil, burada beraber olduğum insanlara güveniyorum.

Katılımcılara bu grubun hangi özelliklerini beğendikleri ya da benimsedikleri sorulmuş ve öz-eleştiri yapıp yapmadıkları, aidiyet duygularının derecesine dair bilgi toplanmaya çalışılmıştır.

Bir katılımcı grubun amacına ve felsefesine tamamen kanalize olduğu için birçok tarafını beğendiğini ve Genel Başkan'ın fikirleri ile kendi fikirlerinin benzerliğinden hareketle kendini tamamen buraya ait hissetmektedir:

Beğendiğim çok tarafı var. Vatanı için yaptığı işler, mücadelesi. Ben burada bir problem için ne düşünüyorsam, ertesi gün genel başkanımızın ağzından aynısını duyuyorum. Çünkü hedefimiz bir hepimizin.

Başka bir katılımcı grubun ülkesine tutkusundan hareketle buraya aidiyet duygusunun yüksekliğini ön plana çıkarıyor:

Bu grup öncelikle ülkesine bir tutku ile bağlı. İdeolojisine tutku ile bağlı bu yönlerini beğeniyorum. Bir şeyi çok istemek güzel bir şey, başarmanın yarısı demek.

Diğer bir katılımcı:

Ülke çıkarları konusunda en fazla mücadele eden partidir. Dış ülkelere en az tavizi veren, ülke çıkarlarını her şeyin üstünde tutan bir anlayışa sahip. Kültürüne olan bağlılığı. Bütün bunlar bu partiyi beğenmem için yeterli bence.

Yine aynı yönde diğer bir katılımcı:

Vatanına olan bağlılığı ve sevgisi en beğendiğim tarafıdır.

Diğer bir katılımcı kimliğini kaybetmeden çağa adapte olma olgusunu ön plana çıkararak:

Samimiyeti, Türk kültürünü çağla harmanlayıp hem kültürünü koruması hem çağı takip etmesi en beğendiğim tarafıdır.

Diğer bir katılımcı grup içindeki yardımlaşma, birlik ve beraberlik faktörüne dikkat çekiyor:

En beğendiğim tarafları teşkilat yapısı ve birlikteliği hoşuma gidiyor. Parti içinde herkes bir aile gibidir. Sadece siyasi şeyler konusunda değil bireysel sorunlarımız konusunda da birbirimize destek oluyoruz. Birbirimize saygıda kusur etmeyiz.

Diğer bir katılımcı onu destekleyici bir biçimde:

En beğendiğim konu birbirimizle yardımlaşmamızdır. Birimizin başına bir iş gelse birleşiriz. Bazı olaylara karşı birleşerek dimdik ayakta kalmamızı çok beğeniyorum. Mesele ir gün doğulu bir grupla oğlum tartıştı. Hemen partiye telefon açtım. Anında geldiler, onların karşısında güçlü bir şekilde durduk.'

Başka bir katılımcı da aynı şekilde yardımlaşma unsurunu ön plana çıkarmaktadır:

En ufak bir ihtiyacım olsa arasam mutlaka sorunumu çözerler. Meselâ kan bağıışı. Kan ihtiyacın var hemen partiye söylüyorsun –bu hiçbir partide hatta hastane de bile yok- kim olursa olsun hemen tanımadığın insanlar gelir kan vermeye. Grup dayanışması oldukça yüksek. Gariban insanlar var içimizde, onların gerekli şeyleri yapılır, yardım edilir. Bir şey olduğu zaman, meselâ geçen sene burada bir şehidimiz oldu o törende inanın sadece MHP olarak biz vardık. Bizim milletvekillerimiz vardı.’

Diğer bir katılımcı grubu ailevî bir yapıya benzettiği görülüyor:

Bu parti her şeyi paylaşan acıyı, mutluluğu, şehidine sahip çıkan, vatanın yaralarına parmak basan, turnağına taş değdiğinde onunda üzüldüğü bir yerdir. Bu tarafını çok beğeniyorum.

Bu katılımcı da diğerine destek niteliğinde olabilecek bilgiler sunuyor:

Grubun en çok duygusal tarafını beğeniyorum. Bireylerin birbirine ve partiye olan bakışı duygusaldır. Her şart altında birbirine destek, ilgi ve sevgileri vardır.

Grubun beğenmediğiniz tarafı var mı sorusuna katılımcıların çoğunluğu beğenmedikleri bir tarafın olmadığını ifade etmişler. Buda öz eleştirinin yapılmadığı ya da çok az yapıldığını göstermektedir. Beğenmedikleri tarafları olduğunu ifade eden katılımcılarda daha demokratik olması gerektiği noktasından ve vefasızlıktan ya da şiddete olan eğiliminden söz etmektedir.

Katılımcılardan biri:

Demokrasinin tam olarak işlememesi hoşuma gitmiyor. Gerçi Türkiye'nin sorunu bu, sadece bu partinin değil.

Diğer bir katılımcı:

Demokrasinin yetersizliği. Yani demokrasi elbette var. Ama Türk kültürüne, Türkiye'yi bu kadar seven bir parti diğer partilere oranla daha demokratik olmalı ve örnek olmalı. Diğer partilerde demokrasi nasıl işliyorsa, burada da öyle işliyor.

Diğer bir katılımcı grubun duygusal temellerde oturmasını olumsuz sonucu olarak şiddet eğilimine dikkat çekiyor:

Tutkulu bir parti olduğu için bu tutku aşırı reaksiyonlara(şiddet gibi) neden olabiliyor.

Bunu destekleyici biçimde başka bir katılımcı:

Öncelikle toplumun gözünde 80 öncesi vuran-kıran, ülkücüler mi vururlar kırarlar imajını yıkması lazım. Bu konuda çabalar var ama yetersiz.

Yine aynı noktada diğer bir katılımcı:

Bazı davranışlardan rahatsızlığım vardı. Meselâ aşırı tepkiler verilirdi bu da partiye zarar veriyor. Genel başkanımız tarafında bu konuyla ilgili girişimler oldu. O zamanın şartlarında belki bende yapardım ama artık günümüzde şiddetin yeri yok.

Diğer bir katılımcı grubun duygusal yapıda olduğunu bu yüzden de grup içinde kırılmalıkların olduğunu ifade ediyor:

Beğenmediğim taraftı nadirde olsa vefasızlıklar yapması. Bu grup duygusal bir grup. Bu yüzden de kırılmal bir yapıya sahip. Duygusal bağlar üzerine kurulu olduğu için herhangi bir vefasızlık ilişkileri etkiliyor. Duygusal bir hareket sonuç itibariyle.

Katılımcılara parti binasına hangi sıklıkla gittikleri sorulduğunda 7 tanesi her gün gittiğini, 10 tanesi haftada 1-2 kez, 10 tanesi ayda 1-2 kez, 3 tanesi de zaman buldukça gittiğini ifade etmiştir.

Anlaşılabacağı üzere katılımcıların çoğu sıklıkla parti binasına gitmektedir. Diğer üyelerle sürekli etkileşim içindedirler. Neden sıklıkla parti binasına geldikleri sorulduğunda yönetimde yer alanlar ilk neden olarak yönetici olmalarını ifade etmişlerdir. Diğer katılımcılar da partideki gelişmeleri takip etmek, gündemi takip etmek ve fikir alışverişi yapmak, arkadaşlarını görmek onlarla muhabbet etmek için geldiklerini ifade etmişlerdir.

Katılımcılara bu gruba üye olmanın duygusal bir doyum mu yoksa başka katkıların olup olmadığı sorularak grubun üyelerinin kültürel sermayelerine olan katkısının neler olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Katılımcılar manevi bir haz aldıklarını bunun dışında üyeler arasında iş konusunda birlik sağlandığını, ülke sorunlarına hakkında bilgiler topladıklarını ve fikir alışverişi yaptıklarını, çevre edindiklerini ifade etmişlerdir.

Bir katılımcı:

Duygusal doyum dışında pek katkısı yok, manevi bir haz sağlıyor. Bunun dışında bilgileniyorum, görüş alışverişi yapıyoruz.

Diğer bir katılımcı:

Sadece manevi bir katkısı var. Benim gibi vatanını seven insanlarla bir arada olmak beni mutlu ediyor. Bunun dışında birbirimizi koruyup kolluyoruz. Alışverişte olsun meselâ üyelerden biri bir şey alacaksa ben onu satıyorsam benden alıyor ya da ben ondan alıyorum, ya da herhangi bir karşılaştığımız problemde olsun. Hemen arıyorum, anında çözüm bulmaya çalışıyorlar. Bu birlik beraberlik başka bir parti de yok. Bir kana ihtiyacın olsa hemen ara mutlaka birileri gelir partiden kan vermek için.

Başka bir katılımcı:

Duygusal hazın dışında çevre ediniyorum, daha fazla insanla iletişime geçiyorum. Bu da işlerimizi kolaylaştırıyor. Devlet dairesindeki ilerimiz olsun, alışverişte olsun birbirimize yardımcı oluyoruz. Bir şey alırken meselâ mümkün olduğunca birbirimize yardımcı oluyoruz.

Diğer bir katılımcı:

Tamamen duygusal bir haz var sadece. Maddi bir şey söz konusu değil. Çevre ediniyoruz, birbirimizden yardım alıyoruz. Meselâ çocuğum için özel ders alacağım zaman partideki öğretmen arkadaşlardan alıyorum.

4.2.4. Grup Etkinlikleri

Katılımcılara grup toplantılarının ne kadar sıklıkla yapılıyor sorusuna katılımcıların tamamı, yönetimin her hafta toplandığını, bütün üyelerle beraber 3 ayda bir toplantı yapıldığını ifade etmiştir.

Toplantılar dışında ne tür etkinlikler düzenleniyor sorusuna katılımcılar, seminer, konferans, brifingler, konserler yapılır. Bu tür etkinliklerin ne kadar sıklıkta yapıldığı sorusuna ortalama her ay yapıldığı söylenmiştir. bu etkinlik kararlarının kim

tarafından ve nasıl alındığı, etkinliğin ne zaman ve nerede yapılacağı konusunda üyelerin söz hakkı olup olmadığı sorulmuş, katılımcılar ya genel merkez tarafından ya da başkan ve yönetim kurulu tarafından istişare edilerek alındığını, bu konuda yönetimde yer almayan üyelerin söz hakkına sahip olmadıklarını ifade etmişlerdir.

Bu etkinliklere ne kadar sıklıkla katıldıkları sorulmuş bir kısmı sıklıkla katıldığını, büyük çoğunluğu nadiren katıldığını ifade etmiştir. Nadiren katılan erkek katılımcılar bu etkinliklere katılmama nedeni olarak işlerinin yoğunluğunu neden göstermiş, bayan katılımcılardan 4'ü çocuklarıyla ve evle ilgilenmek zorunda kaldıklarından bu etkinliklere sıklıkla katılmadıklarını ifade etmişlerdir. Sıklıkla katılan katılımcılar ise sıklıkla katılma nedeni olarak grup birlik ve beraberliğinin sağlanması, bilgilenmek ve bu etkinliklerde çokluğun dışarıya karşı bir güç gösterisi olduğuna inandığı için katıldığını, yönetimde yer aldığı için katıldığını ifade etmiştir.

Katılımcı:

Katılmak gerekiyor. Bu grubun üyesiysem, bu grubun felsefesine inanıyorsam katılmam lazım. Sonuç itibariyle bu güç meselesi. Ne kadar çok kişi olursanız, ne kadar fazla taraftarınız olduğunuzu gösterirseniz o kadar güçlü görünürsünüz.

Diğer bir katılımcı:

Bu tarz etkinliklerde yer almak kişiler arasındaki ilişkileri yakınlaştırıyor. Birlik ve beraberliği artırıyor. Ülke sorunlarıyla ilgili farklı bakış açıları ediniyoruz.

Benimsemediğiniz etkinlik dahi olsa katılır mısınız sorusuna katılımcıların büyük çoğunluğu katılacağını, az bir kısmı da katılmayacağını ifade etmiştir. Katılacağını ifade eden katılımcılar partinin öyle bir şart koşmadığı ancak, bu partinin üyesi olmanın katılmak için yeterli bir sebep olduğunu düşünmektedir. Verilen yanıtların büyük çoğunluğu bu yöndedir.

Katılımcı:

Bir parti mensubu olarak orada bulunmam gerekir.

Diğer bir katılımcı:

Benimsemediğim bir etkinlik olsa da katılırım. Katılmasam niye katılmadın demezler ama bu partinin üyesiyim, felsefesine inanıyorum. Benimsemediğimi ifade ederim ama katılırım. Bu parti etiğiyle ilgili bir şey. Bunu istemiyorum katılmam diye bir şey yok. İstemiyor olabilirsiniz ama bir üye olarak bence orda bulunmak gerekiyor.

Başka bir katılımcı yönetim kadrosunda yer almış olmasından dolayı katılması gerektiğine inanıyor:

Yönetimde yer aldığım için katılırım. Bu etkinlikler sonuçta yönetim kurulundan geçiyor. Orda düşüncemi ifade ederim. Oradan çıkacak kararlara da uyum gösteririm. Yapılacaksa o etkinlik bir yönetici olarak ben de orda bulunurum.

Bu etkinlikler sonrasında kendinizi nasıl hissediyorsunuz sorusuna ise katılımcılar, duygularının coştuğunu, stres attıklarını, deşarj olduklarını, morallerinin yükseldiğini ve kendisini daha güçlü hissettiğini ifade etmişlerdir.

Katılımcılardan biri:

Konserler yapılıyor meselâ. Kendi görüşümüze yakın ozanlar, sanatçılar var. Başka sanatçılar olsa bizi öyle coşturamaz. Onlar bizim duygularımızı kabartıyor.

Diğer bir katılımcı:

Toplantılarda yapılan konuşmalar bizi coşturuyor, düşüncelerimiz dillleniyor. Deşarj oluyorum, daha mutlu, daha moralli hissediyorum kendimi.

Başka bir katılımcı sigara bağımlılığına benzeterek duygularını aktarıyor:

Daha rahatlamaş, stres atmış hissediyorum. Boşalıyorum, deşarj oluyorum. Sigara bağımlılığı gibi bir şey bu, içtikçe içiyorsunuz. Bu etkinliklerdeki hava da daha çok bağımlısı yapıyor.

Diğer bir katılımcı arkadaşları ile iletişim ve görüş alışverişi noktasından hareket ederek duygularını aktarıyor:

Görmediğim arkadaşlarımı görüyorum, görüş alışverişi yapıyoruz. Fikirlerimizi beyan ediyoruz, farklı bakış açıları görüyoruz. İletişimlerimizi güçlendiriyoruz.

Diğer bir katılımcı o andaki birlikteliğin verdiği duygu yoğunluğundan ve beraberliğin verdiği güçten hareketle duygularını açıklıyor:

Ben kendimi daha güçlü hissediyorum, daha yıkılmaz hissediyorum. Bakıyorum bir dolu insan var meselâ, konser olsun ya da konferans olsun, diyorum ki kendi kendime bize bir şey olmaz, bu ülkeye hiç bir şey olmaz.

Katılımcılara kutladığımız ya da andığımız özel günlerinin olup olmadığı, bunların neler olduğu ve bu günlerde neler yapıldığı sorulmuştur. Katılımcıların büyük çoğunluğu aynı şeyleri ifade etmiş, 1 tanesi pek bilmediğini söylemiştir.

Bunlar:

Türkçülük bayramı- Ergenekon demir dövme merasimi (3 Mayıs)

Partinin kuruluş yıl dönümü

Kayseri’de büyük kurultay

Başbuğ’un ölüm yıldönümü(4 Nisan)

Necip Fazıl Kısakürek ve Adsız gibi üstatlarımızın ölüm yıl dönümleri

Şeklinde sıralamışlardır. Bu günlerde neler yapıldığı sorusuna ise, o günün anlam ve önemine bağlı olarak çeşitli faaliyetler yapıldığı ifade edilmiştir. Anlamına bağlı olarak saygı duruşu ve istiklâl marşı okunduğu, ileri gelen kişilerin konuşmalar yaptığı, ardından içeriğe bağlı olarak lokma döküldüğü, dualar edildiği, mevlit okunduğu ya da şiirler okunduğu, kendi sanatçılarının konser verdiği, piknik yapıldığı ifade edilmiştir.

4.2.5.Grup Sembolleri

Katılımcılara grup içinde grubu sembol eden ne gibi sembollerin kullanıldığı, bu sembollerin neleri ifade ettiği ve bu sembolleri evde ya da iş yerinde kullanıp kullanmadıkları sorulmuştur.

Katılımcıların tamamı, sembolleri olarak kurt başı ve üç hilal’in olduğunu ifade etmişlerdir.

Bir katılımcı bu sembollerin anlamını şöyle açıklıyor:

Türkleri Orta Asya’dan çıkararak, onlara yol gösteren dişi bir kurttur. Hem kurtarıcımız anlamında hem de kurt özgürlüğüne düşkün bir hayvandır, evcilleştirilemez. Yani biz kimsenin himayesi altına giremeyiz anlamında kullanılır. Üç hilal de Osmanlıdan gelir. Osmanlı’nın simgesidir. Geçmiş, gelecek, şimdi, anlamında ilelebet varız demektir. Bunu da çok köklü bir ulus olduğumuz anlamında kullanırız.

Diğer bir katılımcı:

Bozkurt amblemi, Türklerin Orta Asya'dan çıkmasına yardımcı olan özgürlüğüne düşkün bir kurt vardır. Bu oradan gelir. Anlamı bağımsızlıktır. Üç hilal Osmanlıdan gelir, üç mübarek ayı temsil eder: Recep, Şaban, Ramazan. Bu iki amblem biri bağımsızlığımızı, diğeri köklü tarihimizi ve dinimize olan bağlılığımızı ifade eder.

Diğer katılımcılarda aynı yönde ifadeler kullanmışlardır.

Katılımcıların az bir kısmı bu amblemleri işyerlerinde ve evlerinde kullanmadıklarını, katılımcıların çoğu işyerlerinde kullanmadıklarını ancak evlerinde çeşitli şekillerde kullandıklarını ya da takı olarak üzerlerinde kullandıklarını ifade etmiştir.

Katılımcılara bu sembolleri aşağılayan biriyle karşılaştığınız nasıl bir tepki verirsiniz? Sorusu kapalı uçlu bir soru olarak sorulmuş, katılımcıların 18 tanesi (b) şiddetle karşılık veririm yanıtını, 8 tanesi (a) sözle tepki veririm yanıtını, 4 tanesi de (c) sözle tepki veririm, ama yaptığına hala devam ederse şiddet uygulam yanıtını vermiştir. Hiçbir katılımcı (d) anlayışla karşılarım, tartışmadan konuşurum, (e) hiç tepki vermem şıklarını tercih etmemiştir.

Katılımcılara böyle bir olayla karşılaştıysanız ne tepki verdiniz sorusu sorulduğunda ise 21 tanesi hiç karşılaşmadığını, 9 tanesi karşılaştığını ifade etmiştir. Karşılaşanlardan 7 tanesi şiddetle karşılık verdiğini, 'dövdüm' ifadesini kullanmıştır, 1 tanesi uyardığını ama ısrarla devam edip, tahrik edici konuşunca şiddete başvurduğunu ifade etmiş, 1 tanesi ise sözle tepki verdiğini şu örnekle ifade etmiştir:

Meselâ geçenlerde doğu kökenli bir polis birkaç kişiye artık MHP'nin bittiğini söylüyordu, ben de duydum. Ben de kendisini iş yerime çağırıp dedim ki, 'bak biz bitmeyiz, gümbür gümbür geliyoruz, bir gün tek başımıza iktidar olduğumuzda ne dağda terörist, ne de burada terörist kalacak. Herkes bizim gibi insan olacak ' dedim. Ben tepkimi kim olursa olsun bu konuda özellikle mutlaka gösteririm.

Katılımcılara grup içinde özel selamlaşma biçimleri ve ya özel deyimleri var mı sorusu sorulduğunda katılımcılar özel bir selamlaşma biçimleri olduğunu ifade etmişler, büyük çoğunluğu bu selamlaşma biçimini kullandığını, az bir kısmı da kullanmadığını ancak karşısında böyle selamlaşan biri varsa ona uyum sağladığını ifade etmiştir.

Bir katılımcı:

Selamlaşma biçimi var. Erkekler alınlarını tokuşturur. Dini kökenlidir. Dinimizde erkeklerin yanak yanağa öpüşmesi haram olduğundan alınlarımızı tokuştururuz. Dava arkadaşınız gibisinden böyle selamlaşırız.

Diğer bir katılımcı:

Bozkurt işareti yaptığımız el sembolümüz var, tokalaşırken alınlarımızı tokuştururuz. Aynı yoldayız anlamı taşır aslında. Ama ben böyle selamlaşmıyorum, böyle selamlaşmıyorum diye de o fikirleri taşıyorum anlamına gelmez, genellikle el sıkışıyorum, bu kişisel bir tercih. Ancak karşımdaki arkadaşım yaparsa ona uyarım.

Katılımcılara günlük hayatta dış görünüşü itibariyle hiç tanımadıkları birinin kendi grup anlayışlarına dâhil olup olmadığını anlayabilir misiniz? Sorusu sorulduğunda katılımcıların büyük çoğunluğu anlayabileceğini, çok az kısmı da artık o tarz şeylerin belirleyici olmadığını ifade etmiştir.

Bir katılımcı:

En belirgin özellik bıyık tipidir. Oradan bilinebilir. Yani öyle bir bıyık kullanıyorsa kesin bizdendir ama kullanmıyorsa da bizden olmadığı anlamına gelmez. Şimdilerde eskisi kadar kullanılmıyor.

Diğer bir katılımcı:

80 öncesi hareket tarzını korumaya çalışanlar ama genel başkanımız artık gençlerimizin elinde kalem ve lap top olması gerektiği görüşünde. Artık dış görünüşler pek belirleyici değil. O şekilde bıyık bırakmak eskidendi, şimdilerde de var, görüyorum görünce bizden olduğunu biliyorum. Ama bıyığı öyle değil diye de bizden olmayacak anlamına gelmez.

Başka bir katılımcı:

Anlarım genellikle, bende kullanıyorum ama kullanmayanlarımızda var. Bir de bizde ki insanlar edepi, terbiyelidir. Efendiliğinden anlarım. Ülke sorunları hakkında birkaç bir şey konuşsun oradan da anlarım.

Aynı yönde diğer bir katılımcı:

Bıyığında, kıyafetinde, duruşundan ya da kolye, yüzük gibi takıları kullanıyorsa oradan anlarım. Ama bunları kullanmayanlarımız da var. Eskiden çok kullanılıyordu. Şimdilerde pek öyle değil.

Katılımcılara grupta herkesin bildiği özel hikâyeler var mı sorusu sorulduğunda çok az bir kısmı bu konuda çok bilgilerinin olmadığını ifade etmiş, birçoğu böyle hikâyelerin olduğunu ifade etmiş ve şunları söylemişlerdir:

Ergenekon destanı, türeyiş destanı gibi Türk tarihine dair hikâyelerdir. Hikâye derken uydurma şeyler değil. Bu tarz şeyler genelde Ülkü Ocaklarında gençlerimize tarihimizi aktarmak için yoğunlukla anlatılır.

Başka bir katılımcı:

Ergenekon destanı, türeyiş destanı gibi şeylerde var tarihimizi anlatan, ya da 80 öncesi ortamda verdiğimiz şehitlerimizin de kahramanlık hikâyeleri var. Bunları biz uydurmuyoruz. Türk tarihinde ne varsa bizde de o var olanı anlatıyoruz.

4.2.6. Grup Değerleri

Katılımcılara gruplarının bakış açısına ters/karşı gruplara karşı düşünceleri sorulduğunda katılımcıların çoğu farklı görüşlerin olmasının demokrasinin gereği olduğunu ama kendileri ile onlar arasında büyük farklılıkların olduğunu ifade etmişlerdir.

Bir katılımcı:

Farklı bakış açıları tabii ki olacak, farklı yorumlar doğruyu bulmak adına faydalıdır.

Diğer bir katılımcı:

Karşı gruplar mutlaka olacak. Tartışma ortamı, farklı bakış açıları olmalı. Böyle olmazsa demokrasi diye bir şey olmaz zaten. Tek görüş hâkimse baskıcı bir rejim olur zaten. Onlarda olmalı ki bizim farkımız belli olsun.

Diğer bir katılımcı diğerlerinin vatanlarını kendileri kadar sevmediğini düşünmektedir:

Onlar da olmalı ama onların vatanımızı bizim gibi sevdiklerini, onun çıkarlarını koruduklarını düşünmüyorum. Onlar bize çok dil uzatırlar meselâ biz onların hep yaptığına tepki versek kan gövdeyi götürür. Farklı görüşler olmalı ama vatanını düşünmeyen bir zihniyetin bu ülkede yeri

olmamalı. Bunu da halk halledecek. Demokratik bir şekilde bu zihniyetler ortadan kalkacak.

Başka bir katılımcıda yine aynı yönde ifadeler kullanmaktadır:

Onların da olması gerekiyor tabii ki. Ama onlarla biz farklıyız. Onlar vatanını düşündüğünü söylese de onlar sadece kendini düşünüyor. Meselâ ezanımıza, dinimizin gereklerine, örf adetlerimize onlar bizim gibi önemsemiyorlar. Önemsemediğini söyleyenler var ama onlar bunları kullanıyorlar çıkarlarına göre. Onların bu vatani parçalayıp bölmekten başka bir amaçları yok. Meselâ bizim için yardımlaşma, kul hakkı çok önemlidir. Onlar sosyal eşitlikten, haklardan bahsederler ama işçilerinin haklarını vermezler. Biz de böyle bir şey yok.

Katılımcılara grup değerlerine uymayan üyelere nasıl bir tutum takınılacağı sorulduğunda katılımcıları tamamı diğer üyeler tarafından dışlanacağı, çok gerekirse yönetim kurulu tarafından üyeliğinin iptal edileceği ifade edilmiştir.

Katılımcı:

Davranışının, tutumunun uygun olmadığını anlatırız. Çok kötü bir durum değilse tabii. Yaptığı şey affedilir şey değilse üyeler tarafından kınanır, dışlanır. Ondan sonra da büyük ihtimalle gelmez. Üyeliği silinir.

Diğer bir katılımcı:

Davranışını düzeltmesi için ihtar edilir. İkna edilmeye çalışılır. Olmuyorsa diğer üyeler tarafından dışlanır. Bizi dışarıda yanlış yansıtan kişinin burada işi olmaz.

Başka bir katılımcı:

Grubun amacına, değerlerine uymayan üyeye, diğer üyeler mutlaka tavırla ya da sözle tepki gösterir. Dışlanır aramızdan. Yönetim kurulu kararı noktasına gelmeden kendisi sığınamaz gider zaten.

Katılımcılara grup içinde hangi davranışların ahlâki olarak değerlendirilmediği sorulmuş, birçoğu Türk örf ve âdetlerine uymayan her şeyin kendilerine uymadığını, grubu bölücü davranışların ya da amaçlarına uymayan düşüncelere sahip olmasının gruptan dışlanmak için yeterli olduğunu ifade etmişlerdir.

Katılımcı:

İltimas, Türk adet ve değerlerini taşımayan bunları çiğneyen herkes gruptan dışlanır. Saygı bizim için önemlidir. Büyüklerine, diğer insanlara saygısızca davranan biri bizim içimizde olamaz.

Diğer bir katılımcı:

Türk kültüründe neler ahlaki değilse bizim içinde öyledir. Namussuzluk, kumar, içki, zamparalık gibi alışkanlıkları olanlar aramızda yer alamaz.

Başka bir katılımcı:

Bölücülük parti içinde nifak yaratanlar, parti içinde bölünmelere neden olacak davranışta bulunanlar, Türk adet ve örflerine uymayan davranışlar bizim ahlaki kurallarımıza uymaz.

Diğer bir katılımcı:

Partide bölücülük yapıyorsa, vatanın bölünmezliği ilkesini çiğniyorsa, Türk adet ve örflerine uymuyorsa, içki, kumar, zamparalık gibi yüz

kızartıcı şeyler yapıyorsa ikaz ederiz. Ama hala ısrar ediyorsa insanlar ondan uzaklaşır.

4.2.7. Grup Üyeleri Arasındaki İletişim

Katılımcılara grup üyeleri ile iletişim konusunda sorular sorularak hem grup aidiyetine dair veri toplanmış hem de grubun bireye kazandıkları noktasında bilgi toplanmıştır.

Grup üyeleriyle herhangi bir nedenle uzun zaman görüşmediğiniz oldu mu sorusuna katılımcıların tamamı öyle bir şey olmadığını ifade etmiştir.

Katılımcılara grupta yer alan üyelerle parti dışında özel yaşamınızda görüşüyor musunuz sorusuna ise katılımcıların tamamı görüştüğünü ifade etmiştir.

Katılımcılara grup üyeleriyle ilişkilerinizi ve iletişiminizi nasıl tanımlarsınız sorusuna katılımcılar şöyle yanıt vermiştir.

Bir katılımcı:

Arkadaşlık, duygusal bir bağ söz konusu. Hepimizde ortak payda budur.

Diğer bir katılımcı:

Bir aile gibiyiz, her ailede bireyler arası sorunlar olur ama sonunda anlaşırlar. Burada da öyle sağlam, sıcak, güvenilir ilişkiler vardır.

Başka bir katılımcı:

Birbirimize bağlıyızdır. Saygılı, samimi ve sıcak ilişkiler vardır. Kopmaz bir dava arkadaşlığımız var.

Diğer bir katılımcı bu katılımcıya destek niteliğinde yanıtlar vermiştir:

Birbirimize bağlıyızdır. Bir aile gibidir burası sadece siyaset yapılan bir yer değil bireysel sorunlarımızla da ilgileniriz birbirimizin. Birbirimize destek oluruz, yardımcı oluruz. Bu maddi de olabilir, manevi de.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada Durkheim ve Goffman'dan temellerini alan Randall Collins'in 'Etkileşim Ritüelleri Zincirleri' kuramından hareketle oluşturulan hipotezler çerçevesinde veri toplamak amaçlanmıştır. Ritüelleşme olgusu milliyetçi ritüellerden yola çıkarak incelenmeye çalışılmıştır. Çalışma bu alanda bir ilk olma niteliği taşımaktadır. O bu alanda yapılmış eksiksiz bir çalışma iddiasında da değildir. Fakat alan araştırmasına da girildikten sonra daha iyi anlaşılmıştır ki, sosyolojik bağlamda ritüel çalışmalarının bilim dünyası tarafından farklı biçimlerde yapılması gerekmektedir. Bu çalışma da bu anlamda bütün eksileri ve artıları ile bu alana dikkat çekilmesi anlamında ve literatürdeki bu alandaki eksiği doldurmak adına yapılmıştır.

Ritüelleşme eğiliminin en belirgin olduğu alanlardan biri de milliyetçi ritüellerin yaygın olduğu MHP'dir. Ancak bu eğilim sadece bu alanda değil sol partilerde de, bunun yanı sıra tıp dünyasında, akademisyenlerde, homoseksüellerde, ev hanımlarında ve birçok meslek alanında da tespit edilebilir. Zaman darlığı ve çeşitli imkânsızlıklardan dolayı çalışma sadece milliyetçi ritüellerle sınırlandırılmıştır. Eğer bu çalışma karşılaştırmalı, diğer alanlara da yayılabilseydi çok daha fazla veriyle bu alana katkıda bulunulabilirdi.

Çalışmadan elde verilen veriler bir önceki bölümde sunulmuş ve dikkat çeken unsurlar orada bir miktar irdelenmişti. Bu bölümde elde edilen veriler derinlemesine değerlendirilecektir.

MHP'ye üye bireyler üzerinde yapılan bu çalışmada, Randall Collins'in kuramından hareketle ritüelleşme olgusunu milliyetçi ritüeller çevresinde irdelenmiştir. Bu olgunun irdelenmesinde toplumsal dayanışma, bir alışveriş unsuru çevresinde etkileşimin yarattığı duygusal enerji ve bireylerin bu gruptan elde ettiği kültürel sermaye unsurları oldukça önemlidir.

Durkheim'in modern yaşamı açıklamada önemli bir ipucu olarak sunduğu, seküler yaşamda da bireylerin dinsel yaşama benzer türde bir araya geldikleri tezi, grupları açıklamada toplumsal dayanışma ve toplumsal düzeninin nasıl mümkün olduğu noktasında önemlidir. Bu tezi genişleterek zamansallık içine oturtan Collins, bireylerin duygusal enerjilerini ve kültürel sermayelerini artıracak etkileşimlere girdiklerini ve ritüelleri daha bir arzu ile yaydıklarını ifade eder.

Çalışmada katılımcıların bu gruptan neler elde ettikleri, tercihlerinde duygusal bir sürecin mi yoksa bilinçli bir sürecin mi varolduğu, ritüellerinin, kutsallarının neler olduğu noktalarında veriler toplanmıştır.

Bu verilerin sağlıklı bir biçimde elde edilmesi ve değerlendirilmesi için ve milliyetçi ritüellerin hangi ortamda yaratıldığının bilinebilmesi, bunun yanı sıra onların grup yapılarını tanımlamalarından hareketle, üyelerin gruplarına yaklaşımından hareketle gruba bağlılıklarının tespiti için grup yapısına dair sorular sorulmuştur.

MHP’de anlaşıldığı üzere ayrı iki yapı vardır, ancak bunlar birbirinden bağımsız birbirine kopuk değildir. Katılımcıların da ifade ettiği gibi Ocaklar çok genç yaşlarda oraya gelen gençleri itaat kültürü içerisinde MHP’nin felsefesini özümseten, onun ritüellerini, kutsallarını öğreten ve özümseten bir ‘siyaset okulu’ niteliğindedir. Partide demokratik süreçler çok iyi işlemese dâhi bireyler bir kutsal amaç etrafında toplandıkları için sürecin aksaklıklarını göz ardı etmişlerdir. Çoğu katılımcı bizim için önemli olan devamızdır demektir. Parti zaten duygusal bir temel ve bütün toplumlar içinde geçerli olabilecek vatanın kutsallığı fikri üzerine oturmaktadır. Oradaki bireyler bu partiden ayrılırsa sanki vatana ihanet etmiş gibi bir hissiyat içindedirler.

Grubun yapısında demokratik bağlamda görüş bildirme söz konusu iken, kararlara katılım çok az düzeydedir. Üyeler rahatsızlıklarını ifade ederken de, bunu rahatlıkla yapamamaktadırlar. Üyelerin gruptan beklentileri eleştirilerini rahatça ifade edememelerine neden olmaktadır. Kararlara katılım sadece görüş bildirme noktasındadır. Kararlara katılım ve karar değişimlerine yol açma imkânı çok düşüktür. Bütün bunlar da yapının eleştirilmeye çok da müsait olmadığını göstermektedir.

Katılımcılar grup aidiyeti konusunda gruplarına oldukça bağlıdır. İlk üyelikleri bu grupta ve başka gruplara üye olma oranı da oldukça düşüktür. Katılımcıların çoğu çocukluk yaşlarında bu gruba gelip gitmeye başlamışlardır. Bu gruba üyelik süreçlerinin bilinçli bir temelde olmadığı görülmüştür. Katılımcıların çoğu ailesini, arkadaşını, eşini ya da bu gruba üye kişileri model alarak gruba girmiştir.

Katılımcılara grubun amacı ve felsefesi sorulduğunda, ortak payda Türk milletinin, bu vatanın ve Türk kültürünün korunması ve sonsuza dek yaşatılmasıdır. Bu amaç çerçevesinde bakıldığında, amaçları kutsal değerler üzerine oturmaktadır. Bu grubun birlik ve beraberlik sağlama noktasında amaçları oldukça ahlâkî değer yüküdür. Çok birleştirici bir nitelik taşımaktadır.

Katılımcıların “bu grupta olmaktan dolayı neler hissediyorsunuz ve etkinlikler sonrasında neler hissediyorsunuz?” sorularına verdikleri cevaplar duygusal enerjilerinin arttığı yönündedir. Üyeler kendilerini daha iyi hissettiklerini kendileriyle gurur duydukları, etkinliklerine katıldıktan sonra deşarj oldukları, kendilerini rahatlamış ve stres atmış oldukları, kendilerini daha güçlü hissettiklerini ifade etmişlerdir.

Bu amaca odaklı olmaları da, diğer bütün etnik unsurları Türk üst kimliği altında toplamak gibi görünüşte birleştirici ancak içerikte bölücü bir nitelik taşımaktadır. Etnik yapıları olduğu gibi kimlikleri ile bırakmak yerine, etnik kimlikler etnik bir unsur altında toplanmak istenmektedir.

Katılımcılar yer aldıkları gruptan kültürel sermaye elde etmektedirler. Özel selâmlaşma biçimleri, milliyetçiliği üretecek hikâyeler, daha fazla etkileşime girerek çevre edinme ve bu sayede çeşitli işlerini halledebilme imkânı bulmaktadırlar. Grupta yardımlaşma oldukça yüksektir. Bu grup bağlılığını ve birlik beraberliği artırıcı bir unsurdur.

Grubun sürekli bir araya gelebileceği fiziki mekân ve etrafında toplandıkları ve hem fikir oldukları ana kutsal nesne olarak vatan söz konusudur. Bunun dışında grubun derin duygulara hitap edebilecek bozkurt sembolü ve üç hilal söz konusudur. Bozkurt sembolü onlar için hem Türk tarihi anlamında tarihi bir değer hem de kimsenin himayesine girmeyecek terbiye edilemeyen, özgürlüğüne düşkün bir toplumun simgesidir. Bunun dışında üç hilal tarihe kök salmış bir milleti temsil etmektedir. Bu anlamda grup tarihi değerlerle bezenmiş bir kutsal nesnelere birliği etrafında dönmektedir. Bu nesnelere her hangi bir saldırı öfke dolu duygular yaratmaktadır. Katılımcılara simgelerine herhangi bir saldırı söz konusu olduğunda nasıl tepki verirsiniz sorusuna katılımcıların çoğu şiddetle karşılık vereceğini ifade ediyor.

Grup içinde bireyler-arası iletişim geleneksel unsurlar çerçevesinde gelişmektedir. Grup üyeleri parti dışında da informel olarak görüşmektedir. Grupta arkadaşlık ilişkileri geliştirilerek bireylerin gruba bağlılık düzeyleri artırılmaktadır. Aralarındaki ilişkilerini ailevî ilişkiler düzeyinde bağlılık, sıcaklık ve samimiyet temelinde tanımlamaktadırlar. Bundan da anlaşılacağı gibi, ülkemizde teknolojik modernleşme gerçekleşmesine rağmen, toplumsal ilişkilerde geleneksel bağlar etkisini sürdürmektedir. Bu durum birlik ve beraberliğin yaratılmasında bir avantaj olurken, demokratik sürecin işleminde bir dezavantaja dönüşebilir.

KAYNAKÇA

Araz, A. (2005) *Kişilerarası İlişkilerde Benlik Sunumu: Maskelerimiz Mi Gerçek Yüzümüz Mü?*, Varlık Yayınları, İstanbul

Baehr, P. (2005) “The Sociology of Almost Everything Four Questions to Randall Collins About *Interaction Ritual Chains*”, January (çeviri metin: Ümit Tatlıcan)

<http://www.arts.ualberta.ca/cjscopy/reviews/interactionritual.html>

Cuff E. C., Francis D. W., Sharrock W. W. (2006) *Perspectives in Sociology*, 5th edition, Routledge, New York (çeviri metin: Ümit Tatlıcan)

Collins, R. (1981a) “On The Microfoundations of Macrosociology”, *Advances in Social Theory And Methodology: Toward A Integration Of Micro- and Macro-Sociologies*, ed. K. K. Cetina, A. V. Cicourel (Chicago, The University of Chicago Press), s. 984-1014 (çeviri metin: Ümit Tatlıcan)

Collins, R. (1981b) “Micro-Translation As A Theory-Building Strategy”, *Advances in Social Theory And Methodology: Toward A Integration Of Micro-And Macro-Sociologies*, ed. K. K. Cetina, A.V. Cicourel (Chicago, The University of Chicago Press), s. 81-100 (çeviri metin: Ümit Tatlıcan)

Collins, R. (1987) “Interaction Ritual Chains, Power And property: The Micro-Macro Connection As An Empirically Based Theoretical Problem”, *The Micro-Macro Link*, ed. J. C. Alexander, B. Giesen, R. Münch, N. J. Smelser, University of California Press (çeviri metin: Ümit Tatlıcan)

Collins, R. (1994) *Four Sociological Traditions*, Oxford University Press: Oxford (çeviri metin: Ümit Tatlıcan)

Collins, R. (1998) *The Sociology of Philosophies*, Harvard University Press, Cambridge, MA (çeviri metin: Ümit Tatlıcan)

Çalışır, M. (10.09.2009) *Görüşme*,

<http://80.251.40.59/education.ankara.edu.tr/aksoy/eay/eay/b0506/mcalisir.doc>

Durkheim, Emile. (1985) *Toplumbilimsel Yöntemin Kuralları*, B/F/S Yayınları, Fransızcadan Çeviren: Cemal Bali Akal

Durkheim, E. (2005) *Dini Hayatın İlk Biçimleri*, Çeviren Fuat Aydın, Ataç Yayınları

Durkheim, E. (2007) “The Sociology of Durkheim’s”, *The Emergence of Sociological Theory*, Johathan H. Turner, L. Beeghley, C.H. Powers (Belmont, Thomson Wadsworth), s. 279-314 (çeviri metin: Ümit Tatlıcan)

Goffman, E. (1967a) “The Nature Of Deference And Demeanor”, *Interaction Ritual: Essays On Face-To-Face Behavior*, Anchor Books, New York (çeviri metin: Ümit Tatlıcan)

Goffman, E. (1967b) “On Face Work”, *Interaction Ritual: Essays On Face-To-Face Behavior*, Anchor Books, New York (çeviri metin: Ümit Tatlıcan)

Goffman, E. (2009) *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu* (çev. B. Cezar), Metis Yayınları, İstanbul

Marshall, G. (1999) *Sosyoloji Sözlüğü* (çev. O. Akınhay, D. Kömürcü), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara

Poloma, M. M. (1993) *Çağdaş Sosyoloji Kuramları* (çev. H. Erbaş), Gündoğan Yayınları, İstanbul

Ritzer, G. (1992) *Sociological Theory*, Third Edition, McGraw-Hill, New York (çeviri metin: Ümit Tatlıcan)

Johathan H. Turner, (1991) "Exchange Conflict Theory: Randall Collins", *The Structure of Sociological Theory*, (Belmont, Wadsworth Inc.), s. 228-253 (çeviri metin: Ümit Tatlıcan)

Turner J. H. & Stets J. E. (2005), *The Sociology of Emotions*, Cambridge University Press, New York (çeviri metin: Ümit Tatlıcan)

Wallace A. R. & Wolf A. (2002) *Çağdaş Sosyoloji Kuramları* (çev. L. Erburuz, M. R. Ayas), Punto Yayıncılık, İstanbul

EKLER

EK 1: Görüşme Formu

Değerli Katılımcı;

Bu çalışmanın amacı milliyetçi ritüellerden yola çıkarak insanları veya insan gruplarını bir arada tutan ritüelleşme olgusunun toplumsal dinamikleri ve insanların neden ritüelleştirme eğiliminde oldukları hakkında Aydın özelinde bilimsel bulgulara ulaşmaktır.

Bu araştırma sonucunda elde edilecek bilgiler, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalında yapmakta olduğum Yüksek Lisans için hazırladığım tez çalışmasında kullanılacaktır.

Sorulara vereceğiniz samimi ve dürüst cevaplar, araştırmanın bilimselliğini olumlu yönde etkileyecektir. Bilgileriniz tarafımda gizli tutulacaktır.

İlginiz için teşekkür ederim.

Ummuhan ASLAN

KİŞİSEL BİLGİLER

1. Cinsiyet:
2. Yaş:
3. Hayatınızın büyük bölümünü nerede geçirdiniz?
4. Eğitim düzeyiniz:.....
5. Ne işle meşgulsünüz:
6. Tüm gelirleriniz dâhil olmak üzere toplam aylık geliriniz;
 - a. 500-1000 arası
 - b. 1001- 1500 arası
 - c. 1501-2000 arası
 - d. 2001- 2500 arası
 - e. 2501-3000 arası
 - f. 3001 ve üstü

I - GRUBUN YAPISI

7. Grubunuzun yapısını nasıl tanımlarsınız? Grup örgütlenmesi nasıl yapılanmıştır? Açıklayınız.
8. Grup içinde kararlar genelde nasıl alınır?
 (a) Tartışılarak, ortaklaşa
 (b) Tartışılarak, sonunda grup liderinin kararıyla
 (c) Doğrudan grup lideri tarafından
 (d) Diğer.....
9. Üyelerin kararlara katılım düzeyi nedir?
 (a) Her zaman kararlara katılırlar
 (b) Çoğunlukla katılırlar
 (c) Kısmen katılırlar
 (d) Nadiren katılırlar
 (e) Hiç katılmazlar
10. Grup içindeki göreviniz nedir? Ne kadar zamandır bu görevi yapıyorsunuz? Şu anda bir göreviniz yoksa daha önce bir görevde yer aldınız mı?
11. Grup içinde herkesin eşit düzeyde söz hakkına sahip olduğunu düşünüyor musunuz?
 (a) Evet (b) Hayır
 Hayırsa, niçin? Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz. Açıklayınız.
12. Görüşlerinizi ve hoşunuza gitmeyen şeyleri grup içinde her zaman rahatça ifade edebiliyor musunuz? Açıklayınız.
13. Hoşunuza gitmeyen ve ya eleştirdiğiniz şey neydi?

14. Grup içinde hoşunuza gitmeyen bir durumu genellikle kimlerle paylaşırsınız?
 (a) Grup yönetimiyle (b) Gruptan yakın bulduğum kişilerle
 (c) Grup dışından dostlarımla (d) Kimseyle paylaşmam
16. Grup yönetimiyle paylaştığınızda diğer grup üyelerinin ve bizzat yönetimin size karşı tavrı ne olur? Açıklayınız.

17. Eleştiriler dikkate alınıyor mu? Kararlarda bir değişime yol açıyor mu?

18. Grup liderinizin grubu ve grubun değerlerini tam olarak yansıtabildiğini düşünüyor musunuz?
 (a) Evet (b) Hayır
 Hayırsa, açıklar mısınız?.....

II - GRUP AİDİYETİ

19. Bu grup dışında üye olduğunuz gruplar var mı, varsa hangileri?

20. Daha önce başka bir gruba üye miydiniz? Üye idiyse o gruptan neden ayrıldınız?

21. Bu gruba üye olmadan önce bu grup hakkındaki bilgileri nereden ve nasıl edindiniz? Açıklayınız.

22. Bu grubun neden kurulduğunu, amacını veya neler yapmayı hedeflediğini ve felsefesini biliyor musunuz?
 (a) Hayır (b) Evet
 Evetse, bunları kısaca ifade edebilir misiniz?

23. Size göre bu grup Türkiye'nin hangi kesimine hitap etmektedir?

24. Üye olmaya nasıl karar verdiğinizi ve neden bu grubu tercih ettiğinizi kısaca açıklar mısınız?

26. Ne kadar zamandır bu gruba üyesiniz? Üye olduğunuzda kaç yaşındaydınız?

27. Gruba kabul edildiğinizde kendinizi nasıl hissettiniz?

28. Bu grupta yer almak size neler hissettiriyor? Açıklar mısınız?

29. Bu grubun hangi özelliklerini beğeniyor veya benimsiyorsunuz?

30. Bu grubun hangi özelliklerini beğenmiyor veya eleştiriyorsunuz?

.....

III - GRUP ETKİNLİKLERİ

31. Grup toplantıları ne kadar sıklıkla yapılıyor?

- a) Haftada birkaç kez
- b) Ayda birkaç kez
- c) Yılda birkaç kez
- d) Eğer ihtiyaç olduğunda toplanılıyorsa bu ihtiyaç hangi durumlarda ortaya çıkıyor?

32. Bu toplantılar sonrasında kendinizi nasıl hissediyorsunuz?

.....

33. Toplantılar dışında ne tür etkinlikler yapılıyor, belirtir misiniz?

.....

34. Bu tür etkinlikler ne kadar sıklıkla yapılıyor? Etkinliklerin isimleri varsa yazarmısınız?

- a) haftalık.....
- b) aylık.....
- c) yıllık.....

35. Etkinlik kararı kim tarafından ve nasıl alınıyor?

.....

36. Ne tür etkinliklerin olacağı veya ne zaman ve nerede yapılacağı konusunda diğer üyelerin de söz hakkı var mı? Varsa, hangi düzeyde?

.....

37. Grup toplantıları ve etkinliklerine hangi sıklıkla katılabiliyorsunuz?

- (a)Çok sık
- (b)Bazen
- (c) Nadiren

38. Sıklıkla katılabiliyorsanız nedenini belirtir misiniz?

.....

39. Benimsemediğiniz bir etkinlik dahi olsa katılır mısınız?

.....

40. Grubunuzun andığınız veya kutladığınız özel günlerinin neler olduğunu ve bu günlerde ne gibi faaliyetler yapıldığını açıkla mısınız?

IV - GRUP SEMBOLLERİ

41. Grup içinde ne gibi sembolleriniz var? Bu sembolleri evinizde veya işyerinizde kullanıyor musunuz?

.....

42. Bu semboller ne anlam ifade ediyor?

.....

43. Sembollerinizi aşağılayan birine karşı nasıl bir tepki verirsiniz?

- (a) sözle tepki veririm
- (b) şiddetle karşılık veririm
- (c) sözle tepki veririm, ama yaptığı şeye hala devam ederse şiddet uygularım
- (d) anlayışla karşılarım, tartışmadan konuşurum
- (e) hiç tepki vermem

44. Böyle bir olayla karşılaştıysanız tepkiniz nasıl oldu?

.....

45. Grup üyeleri arasında özel selâmlaşma biçimleri veya özel deyimleriniz var mı? Varsa ne anlam ifade ediyor?

.....

46. Günlük hayatınızda dışarıda gördüğünüz birinin sizin grup anlayışınıza sahip olduğunu anlayabileceğiniz dış görünüş özellikleri var mı? Varsa açıklar mısınız?

47. Grup içinde herkesin bildiği sizin için özel olan hikâyeler var mı? Varsa nedir?

.....

V - GRUBUN DEĞERLERİ

48. Grubunuzun bakış açısına karşı/ters gruplar hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

.....

49. Grup değerlerine uymayan üyelere grup içinde genelde nasıl bir tutum takınılır? Nasıl tepkiler gösterilir?

.....

50. Bu grup içinde hangi tür davranışlar ahlâkî olarak kabul edilmez?

.....

VI - DİĞER

51. Parti binasına hangi sıklıkla gidiyorsunuz?

- a) her gün
- b) haftada 1-2 kez
- c) haftada 4-5 kez
- d) ayda 1-2 kez
- e) ayda 4-5 kez
- f) yılda 1-2 kez

g) diğ er.....

52. Sıklıkla gidiyorsanız ilk üç ziyaret nedeninizi önem sırasına göre belirtir misiniz?

.....

53. Grup üyeleriyle herhangi bir nedenle uzun zaman görüşmediğiniz oldu mu, olduysa neler hissettiniz?

.....

54. Bu gruba üye olmak sadece duygusal bir doyum mu sağlıyor, yoksa başka katkıları var mı? Varsa, önem derecesine göre belirtir misiniz?

.....

55. Bu gruba sizin katkınızın ne olduğunu düşünüyorsunuz?

.....

56. Toplantılar vb. grup etkinlikleri dışında da grup üyeleriyle informel olarak bir araya geliyor musunuz?

a) Evet

b) Hayır

57. Grup üyeleriyle iletişiminiz ve ilişkilerinizi nasıl tanımlarsınız?

.....

İLGİNİZE TEŞEKKÜR EDERİZ

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Ummuhan Aslan

Doğum Yeri ve Tarihi : Aksaray 28.02.1981

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Adnan Menderes Üniversitesi Fen-Edebiyat
Fakültesi Sosyoloji Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi : Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

Bilimsel Faaliyetler :

İş Deneyimi

Stajlar :

Projeler :

Çalıştığı kurumlar :

İletişim

e-posta Adresi : ummuhan1981@hotmail.com

Tarih :